

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA AÇILIMI:
NEDEN, YÖNTEM VE SONUÇLAR**

Yüksek Lisans Tezi

Derya BEDEN ERDOĞAN

1150Y81110

Danışman: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

İstanbul, Mayıs 2013

Ek 2. Tez Onay Sayfası

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi’ in “.....”
konulu tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi
olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

Adı- Soyadı

İmza

Tez Danışmanı :

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

EK 3: Etik Kurallarına Uygunluk Yazısı

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

Küreselleşen dünya sisteminde devletler ekonomik alanda rekabet içindedirler. Afrika kıtası geçmişten günümüze devletlerin ilgi alanı içerisinde olmuştur. Ancak yeni dönemde özellikle Türkiye'nin değişen içyapısı ve çok yönlü dış politika anlayışıyla beraber, küresel ekonomik rekabetin de arttığı dönemde Türkiye'nin Afrika'ya açılımı kaçınılmaz olmuştur. Afrika kıtası çok çeşitli din, dil ve etnik yapısı, iç çatışmaları, kalkınmadaki sıkıntıları yanı sıra doğal kaynaklara sahip, verimli toprakları barındıran bir kıtadır.

Tarihten bugüne dek büyük güçler tarafından her daim cazibe merkezi olagelmıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri tarihsel bir perspektiften ele alınarak üç döneme ayrılmıştır. Siyasi bir tarih tezi olan bu çalışmada Türkiye'nin AK Parti iktidarı sürecinde Afrika açılımı konusu ve bu alana eğilimin artmasındaki nedenleri, Afrika'ya yönelimde kullanılan argümanlar ve yöntemler, Türkiye'nin dış politika stratejisi, Türkiye'nin Afrika'ya yönelimdeki hedef ve beklentileri anlatılmıştır. Küresel ekonomik rekabetin arttığı uluslararası alanda ülkelerin farklı politikalarla yaklaştığı Afrika kıtasına, Türkiye'nin değişen dış politika anlayışının getirdiği çok yönlü politikasıyla yumuşak güç merkezli yaklaştığı üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin Afrika kıtasıyla karşılıklı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerinde çift taraflı kazan kazan anlayışına göre hareket edildiği ve Afrika kıtasına olan eğilimin daha çok ekonomik amaçlı olduğu savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Afrika Açılımı, Yumuşak Güç, Çift Taraflı Kazan Kazan Anlayışı, Ekonomik Rekabet.

ABSTRACT

In the global world order, states compete in economical fields. Therefore Africa, with its natural resources and productive lands, has been always in the interest of states from past to present. Turkish opening towards Africa became inevitable as the global economic competition increased and Turkish domestic structure changed together with a multi-directional foreign policy approach. This thesis will evaluate Turkish- Africa relations in three historical periods. This work as a political history thesis will include: Turkey's relations with Africa during the AKP era, the reasons and expectations why Turkey intensified its relations and Turkish foreign policy strategies. Concerning the increasing global economic rivalry, global actors do not want to stay apart from Africa. Consequently, Turkey which perceives herself as a newly emerging central power does not want to neglect Africa in its foreign policy agenda. Furthermore, Turkey does want to establish relations employing the concept of soft power and win-win approach. Turkey's intentions are mostly based on economy and gaining more political leverage through African countries as good partners.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Turkish Opening towards Africa, Soft Power, Win-win Situation, Economic Competition.

ÖNSÖZ

Afrika kıtası karmaşık yapısıyla uyumun, iç çatışmalarıyla birliğin, sevinçle hüznün bir arada yaşandığı farklı dokuya sahip bir kıtadır. Doğal kaynakları, verimli toprakları ile tarihten günümüze pek çok devletin ilgi odağı olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik rekabet içerisinde önemi günümüzde daha da artan kıtaya yönelik pek çok güç dış politikalarında yer vermektedir.

Soğuk savaş yıllarının bitişiyle birlikte dış politikasında farklılıklar yaşayan Türkiye 1998 yılında kıtaya yönelik dış politikasında Afrika Açılım Eylem Planı ile gündeme gelmiştir. Ancak Türkiye yaşadığı iç bunalım yıllarının etkisiyle de Planın uygulanışında ilerleme kaydedememiştir. Çalışmada Osmanlı Döneminden günümüze Türkiye- Afrika ilişkilerini incelemekle birlikte AK Parti döneminde Türkiye'nin Afrika ile her alandaki ilişkilerde aşama kaydettiği üzerinde durulacaktır. Bu açılım global aktör olarak küresel uluslararası sistemde kendisine konum belirleme hedefinde olan Türkiye için kaçınılmaz olmuştur. Türkiye kıtaya yumuşak gücü kullanarak karşılıklı kazan-kazan anlayışıyla yönelmektedir.

Çalışmada yardım ve katkılarını esirgemeyen değerli hocalarım Mim Kemal Öke'ye ve Hasan Basri Yalçın'a gönülden teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma süresince her türlü desteğini aldığım çok değerli babama, anneme, kardeşlerime, çok sevgili eşime kısacası Beden ve Erdoğan ailesinin tüm üyelerine yürekten teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın diğer çalışmalara destek olabileceğini umuyorum.

İçindekiler

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vi
Kısaltmalar.....	ix
Tablo Listesi.....	xii

I.BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

II.BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE- AFRIKA İLİŞKİLER TARİHSEL ARKA PLANI.....	5 -
2.1. Coğrafi Keşifler, Sömürgecilik ve Osmanlı'nın Afrika Kıtasından Kopuşu.....	7 -
2.2. Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Afrika İlişkileri Ve Bağımsızlık Süreci.....	14 -
2.3. II. Dünya Savaşı Sonrası İlişkiler.....	18 -
2.3.1.Türkiye-Afrika: Kopuk İlişkiler.....	20 -
2.3.2.Bandung Konferansı.....	22 -
2.3.3.Kıbrıs Meselesinin Afrika Dünyasıyla İlişkilere Etkisi.....	24 -
2.4.Afrika Birliği.....	29 -
2.5. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Afrika İlişkileri: Değişim Çanları.....	34 -
2.6. 1998 Afrika Açılım Eylem Planı.....	36 -
2.7.Türkiye'nin İçsel Bunalm Yılları.....	37 -

III.BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞEN VİZYON VE AK PARTİ DÖNEMİ GELİŞMELER	43 -
3.1.Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm	43 -
3.2. Türkiye'nin Ak Parti Döneminde Afrika'ya Bakış Açısı	48 -
3.2.1 Bir Araç Olarak Yumuşak Güce Geçiş	51 -
3.4. Yeni Türk Dış Politika İlkeleri	56 -
3.4.1.Özgürlük-Güvenlik Dengesi	58 -
3.4.2. Komşularla Sıfır Problem İlişkisi	60 -
3.4.3. Çok Boyutlu Çok Kulvarlı İlişkiler	63 -
3.4.4.Yeni Bir Diplomatik Üslup	66 -
3.4.5.Ritmik Diplomasi	67 -
3.5.Eleştiriler	75 -

IV.BÖLÜM

AKP DÖNEMİ TÜRKİYE-AFRİKA AÇILIMI'NIN GENEL RESMİ	81 -
4.1. Siyasi Gelişmeler	82 -
4.1.1. Elçilik Sayılarının Artışı	93 -
4.1.2. Barış Ve Güvenlik Adına	94 -
4.2.Kıtaya Yönelik Artan İlgi Ve Ekonomik Gelişmeler	96 -
4.3. Afrika'nın Türkiye İle Ticaretin Gelişmesini Desteklemesi	110 -
4.4.Sosyal Ve Kültürel Gelişmeler	116 -
4.4.1 Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı (Tika)	122 -
4.4.2. İnsan Hak Ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İhh)	124 -
4.5.Küresel Yardım Sahası Olarak Afrika: Yardımların Afrika'ya Etkisi	125 -

V.BÖLÜM

SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	138
EKLER.....	154

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACRST	: Afrika Terörizm İncelemeleri ve Araştırma Merkezi
AÇAUM	: Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi
AfB	: Afrika Birliği
AFKB	: Afrika Kalkınma Bankası
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milleler Güvenlik Konseyi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BRIC Ülkeleri	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
COMESA	: Doğu ve Orta Afrika Ortak Pazarı
COMESA	: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DB	: Dünya Bankası
Der.	: Derleyen
EAC	: Doğu Afrika Devletler Topluluğu
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

EUOPOL	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde AB Polis Misyonu
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
G-20	: Gelişmiş Devletler ve Gelişmekte olan Pazar Ekonomileri Grubu
G8	: Grup 8 (dünyanın en gelişmiş ekonomisine sahip ülkeler)
GAC	: Güney Afrika Cumhuriyeti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsılası
HIV:	: İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü
AIDS	: Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu
ICO	: İslam İşbirliği Örgütü
IFC	: Uluslararası Finans Kuruluşu
IGAD	: Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
KAÜ	: Kuzey Afrika Ülkeleri
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NEPAD	: Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSAM	: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
RİSİAD	: Rize Sanayici ve İşadamları Derneği
SAP	: Yapısal Uyum programları
SETA	: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
THY	: Türkiye Ulusal Havacılık Şirketi Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMMM	: Terörizmle Mucadele Mükemmeliyet Merkezi
TUSKON	: Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNCTAD	: Ticaret ve Kalkınma için Birleşmiş Milletler Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme Örgütü,
UNOSOM	: Somali'de BM Harekâtı
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
WB	: Dünya Bankası
WEOG	: Batı Avrupa'yı ve Diğer Grupları
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
ZANU	: Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği
ZAPU	: Zimbabwe Afrikalı İnsanlık Birliği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Sedat Aybar, Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri Dış Ticaret Verileri(2003-2007)

Tablo 2. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-Kuzey Afrika, Güney Afrika Dış Ticaret verileri(2009-2012)

Tablo 3. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret, Türkiye-Kuzey Afrika Diğer Afrika Ticaret Verileri (1996-2012)

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Afrika kıtası yaklaşık 30 milyon kilometre kare yüzölçümü ve 1 milyar nüfusu ile dünyanın Asya'dan sonra ikinci en büyük kıtasıdır. Coğrafi açıdan dünya topraklarının %22'sini, yani yaklaşık dörtte birini oluşturan Afrika toprakları, 53 bağımsız devletle birlikte çok çeşitli dil, din ve etnik dokuya sahiptir. Afrika, Avrupa kıtasının deniz ticareti ile tanışmasıyla keşfettiği yeni sömürü alanların kurbanı olmuştur. 20.yy ortalarında Afrika toplumlarının istilacı ülkelere karşı başlattığı mücadele ve insan hakları normlarının gelişip yaygınlaşması ile birlikte Afrika ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Ancak 21.yy da küreselleşmeyle değişen dünya yapısında tarih tekerrür ederek, Afrika tekrardan Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Rusya ve Avrupa gibi çağımızın multipolar güçlerin ilgi alanına girmiştir.

Kıtada bulunan doğal kaynaklar ve özellikle doğu ve batı kıyılarında keşfedilen yeni enerji kaynakları dünya güç ekonomisinin geleceğinde belirleyici olacaktır. Sadece süper güçlerin değil yükselen güçler için de Afrika ile ekonomik işbirlikleri kurmak siyasi platformda kuvvet kazanmak için özel önem arz etmektedir.

Küreselleşen dünya ekonomisinde rekabetin artmasıyla beraber, devletler dış politikalarının alışagelmış doktrinlerinde yenileme ihtiyaçları duymuşlardır. Türkiye de dış politika değişimi olarak, Sevr sendromu olarak adlandırılan dış dünyaya kapıları kapalı statik dış politikası yerine, özellikle AKP döneminde ağırlık kazanan dış dünya ile bağlantılı proaktif siyaset yerini almıştır.

Türkiye sahip olduğu değerler, gelişen ekonomisi ve değişen dış politika vizyon ve hedefleriyle Asya, Avrupa ve Afrika yollarının ortasında merkez ülke konumundadır. Türkiye, küresel ekonomik rekabet alanında etkileyici küresel bir aktör olarak bir konum belirleme çabasıdadır. Bu amaçla Afrika kıtasının değerinin farkındalığı ve bilinciyle politikalarına yön vermektedir. AK Parti döneminde Türkiye, uzun yıllar ihmal edilen kıtayla olan ilişkilerinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler kaydetmiştir.

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Neden, Yöntem ve Sonuçlar başlıklı bu çalışmada, Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı konusu tarihsel bir perspektiften yola çıkılarak açıklayıcı bir yöntemle ele alındığı için siyasi bir tarih tezidir.

Bu çalışmada AK Parti iktidarı sürecinde Afrika açılımı konusu ve bu alana eğilimin artmasındaki nedenleri, Afrika'ya yönelimde kullanılan argümanlar ve yöntemleri, Türkiye'nin dış politika stratejisi, Türkiye'nin Afrika'ya yönelimdeki hedef ve beklentileri incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın içerisinde Türkiye'nin Afrika'ya ilgisi neden arttı? ya da var olan ilgi AK Parti döneminde daha başarılı mı ilerledi?, açılımdaki hedef ve beklentiler neler? Türkiye Afrika açılımı politikası ile beklediği siyasi desteği sağladı mı? gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

Afrika ile ilgili konularda yeteri kadar çalışmanın olmaması ve bu konunun günümüze yakın tarihte Türk Dış Politikasının ilgi alanına daha çok girdiği ve bu konuya yönelik 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın devamı niteliğinde olan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerde pratikte yaşanan gelişmeler dikkate alınarak çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca Türkiye'nin bu yöneliminde ekonomik nedenlerin ağırlıkta olduğu ve karşılıklı kazanç ilişkisine dayanan, yani hem Afrika'nın kalkınmasını sağlayan hem de Türkiye'nin ekonomisinin güçlenmesini sağlayan bir anlayışla politikalar izlediği savı savunulacaktır.

Çalışmada batılı kaynaklardan, resmi kurumların ve üniversitelerin Afrika çalışmalarından, kütüphanelerdeki Afrika üzerine yazılan kitaplardan, internet aracılığıyla elde edilen bilimsel veri tabanları ile ulaşılan makalelerden yararlanılmıştır. Bu çalışma Afrika konulu bir çalışma olduğundan daha sonraki Afrika çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

Çalışmada Türkiye-Afrika ilişkileri tarihsel süreci üç kısma ayrılarak incelenecektir. Birinci dönem Osmanlı Döneminden 1923 Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulana kadar geçen süreci, ikinci dönem Türkiye Cumhuriyeti Kuruluşundan 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'na kadar olan süreci ve üçüncü dönem 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'ndan AK Parti dönemi Afrika'ya açılımı içeren günümüze kadar geçen süreci inceleyecektir.

Çalışmanın birinci bölümü olan bu bölüm giriş bölümüdür. Türkiye-Afrika ilişkilerini üç kısımda inceleyen çalışmanın ikinci bölümünde; Birinci dönemi ifade eden Osmanlı Döneminden 1923 Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulana kadar geçen süreç ve ikinci dönemi ifade eden Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı'na kadar geçen zaman dilimi incelenecektir. Birinci dönem olan Osmanlı dönemi ilişkiler incelenirken coğrafi keşifler, sömürgecilik ve Osmanlı'nın kıtadan ayrılışı anlatılacaktır.

Afrika kıtasının Avrupalı güçler tarafından Berlin konferansında paylaşılması, Osmanlı'nın özellikle Kuzey Afrika'da etkin oluşu sayesinde kıtada sömürgecilik faaliyetlerini yavaşlatması, sonunda da Osmanlı'nın kıta üzerindeki son harpleri ve kıtadan ayrılması serüveni aktarılacaktır.

Cumhuriyet dönemi Türk- Afrika ilişkilerinde ise; Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sonrasında kendi iç sorunları ile ilgilenmesinden ötürü Afrika kıtası ile iletişimi ve ilgili gelişmeleri siyaset gündemine alamayışı ile ilgili değerlendirmelere yer verilecektir. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası ilişkiler kapsamında Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını açıkça ilan ettiği ve uluslararası arenada kendilerini göstermeye başladıkları 1955 Bandung Konferansı'nın önemi vurgulanacaktır.

Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye'nin Batı merkezli politikalar içinde olduğu, bundan dolayı Afrika ile kopuk ilişkiler içinde olduğu, Afrika söz konusu konularda Batıya dönük politikalar izlediği anlatılacaktır. Kıbrıs Meselesinin ilişkilere etkisinden ve Kıbrıs olayı ile birlikte Türkiye'nin her devletin kendi menfaatini düşündüğünü görerek dış politikasını gözden geçirmesi gerektiğini anladığından ve aslında Kıbrıs meselesinde Afrika'nın kendi içindeki bazı durumları da düşünerek Türkiye'nin yanında olmamasından bahsedilecektir. Ardından Asya ve Afrika ülkelerini, Bağlantısızları içeren Afrika Birliği'nin amacı ve hedefleri üzerinde durulacaktır.

Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasıyla, Türkiye güvenlik odaklı dış politikasından vazgeçmek ve yeni bir dış politika anlayışı çizmek durumunda kaldığı ve çok yönlü dış politika çerçevesinde 1998 Afrika Açılım Eylem Planı oluşturduğuna değinilecektir. Ancak bu süreçte Türkiye'nin yaşadığı içsel bunalım yılları, yönetimdeki istikrarsızlık, ekonomik krizler gibi nedenlerden bu açılımın pratikte gerçekleşemediği üzerinde durulacaktır. Afrika kıtasına yönelik siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesini öngören Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın ancak Türk Dış Politikasında dönüşümün yaşandığı AK Parti döneminde farklı boyut kazanacağı vurgulanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistemle birlikte Türk dış politikasındaki yaşanan değişimlerden bahsedilecektir. 2002 seçimlerinde AK Parti'nin iktidara gelmesi ve Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak görev almasıyla birlikte Türk dış politikasında meydana gelen değişim, Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış politikasına kattığı yeni ilkeler, parametreler, bakış açısındaki algı değişikliği üzerinde durulacaktır. Küresel alanda kendine bir konum belirleme çabasında olan Türkiye'nin Afrika

gibi uzak coğrafyalarla ilişkilerin geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğu görüşü etrafında dış politikasına yön verdiği vurgulanacaktır. Türkiye'nin değişen dış politika algısıyla birlikte Afrika'ya yönelik ve diğer ülkelerle olan ilişkilerinde yumuşak gücü kullandığı savunulacaktır. Üçüncü bölümde ayrıca Ahmet Davutoğlu'nun yeni dış politika vizyonunun pratikte uygulanışı ile ilgili çeşitli eleştirilere de yer verilecektir.

Dördüncü bölümde, Türkiye'nin Afrika'ya Açılımında vizyon olarak değişiminin nedenleri üzerinde durulacak, AK Parti dönemi değişen dış politika algısıyla Afrika'ya açılımın ve ilişkilerde hızlanan seyrin bir gereklilik oluşunun, birbirlerini tamamlayan ögeler olduğu savunulacaktır. Türkiye'nin benimsediği çok yönlü dış politikası ekseninde Türkiye'nin Afrika'ya açılımı gerçekleştiği vurgulanacaktır. Türkiye'nin iç siyasetinde ve ekonomik düzleminde yaşadığı sıkıntılardan dolayı 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın gereklerini yerine getiremediğinden ve bu planın AK Parti döneminde değişen şartların da etkisiyle farklı bir boyut kazandığından bahsedilecektir. Türkiye'nin ikili ilişkilerin gelişmesine ve Afrika ülkeleriyle yakınlaşmaya küresel ekonomik rekabet içinde daha fazla önem verdiği savunulacaktır. Bu bağlamda siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin hız kazandığı kıta ile ilişkilerde ekonomik amacın daha yoğun olduğu gözlemlenecektir.

Türkiye'nin temel misyonunun, bölgesel bir güç olarak küresel işbirliğine katkı sağlamak, bölgesel coğrafyada güven ve istikrarın tesisi için ikili ilişkileri karşılıklı kazan-kazan anlayışıyla gerçekleştirmek olduğu iddia edilecektir. Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunda Afrika Açılımında kısa vadede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği hedefine yoğun ve istikrarlı bir çalışmanın sonucu ulaşmasıyla birlikte, orta vadede kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadede ise bölgesel güç olma isteğinin ön planda olduğu vurgulanacaktır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise; siyasi bir tarih tezi olan bu çalışmanın genel özeti verilecek ve ileriki çalışmalar için çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Ayrıca, çalışmanın kavramsal diğer çalışmalara zemin oluşturabileceği umulmaktadır

II. BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE- AFRIKA İLİŞKİLERİ

TARİHSEL ARKA PLAN

Osmanlı İmparatorluğu özellikle Yükselme Döneminde Afrika kıtasında geniş bir hâkimiyet alanına sahip olmuştur. Avrupalıların baharat ve yeni ham madde kaynak arayışı içerisinde girmeleriyle coğrafi keşifler başlamış ve yeni sahalar bulunmuştur. Coğrafi keşifler sömürgeciliği de beraberinde getirmiştir. Avrupalılar gittikleri kara kıtada hâkimiyet kurmuşlar aynı zamanda dini, dillerini ve kendilerine ait özellikleri yaymayı ihmal etmemişlerdir. Osmanlı ise özellikle Doğu Afrika'da İspanyol sömürgeciliğini önlemede etkili olmuştur. Osmanlı hâkimiyet kurduğu alanlarda sömürge politikasını uygulamamıştır. Hatta bazı Afrika ülkelerinin kendileri Osmanlı Sancağında olmayı istemişlerdir. Osmanlı kıta içindeki hanedanlıklarla iyi ilişkiler içerisinde olmuş ve güçlü bağlar kurmuştur. 1885 yılında toplanan Berlin Konferansı'nda Avrupalılar kıta ile ilgili amaçlarını daha kolay gerçekleştirme adına Afrika kıtasını parçalara ayırmışlardır. Osmanlı en son 1912 İtalyanların Trablusgarp'ı işgal etmesi sonucu kıtayı terk etmiştir. Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri üç periyoda ayrılabilir; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan ilişkileri birinci dönem olarak; 1923-1998 yılları arası ilişkileri ikinci dönem olarak; 1998 sonrası gelişmeleri de üçüncü dönem olarak ayırmak mümkündür. 1923 Cumhuriyet'in kuruluşu ve Anadolu'nun kurtuluş mücadelesi birçok Afrika ülkesine örnek olmuştur. Atatürk mazlum milletlerin bağımsızlıklarına kavuşacağına inanmış ve onları desteklemiştir. Ancak Cumhuriyet dönemi savaştan yeni çıkan ve yeni kimliğini oluşturmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin Afrika kıtasıyla ilişkileri manevi destekle sınırlı kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası demokrasi, insan hakları, ulusal egemenliğe saygı gibi anlayışların ön plana çıktığı uluslararası sistemde birçok Avrupalı güç, sömürge altındaki Afrika ülkelerine bağımsızlık vermek durumunda kalmışlardır. 1955 Bandung Konferansı'nda Asya ve Afrikalı ülkeler bir araya gelmiş ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Soğuk Savaş yıllarının çift kutuplu sisteminde iki güçten herhangi birine bağlı olmadıklarını ilan eden Bağlantısızlar Hareketi'nin başlangıçta ilkeleriyle uygulamaları arasında fark olsa

da uluslararası arenada kendilerini göstermek açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bağlantısızlar ilerleyen yıllarda Afrika Birliği'nde kendilerini gösterecekler ve nihayetinde Birleşmiş Milletlerde oy kapasitesi yüksek bir çoğunluk halini alacaklardı. Türkiye bu dönemde Sovyet tehdidine karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü(NATO)'nun kanat ülkesi konumundaydı. Soğuk Savaş yılları boyunca Batı yanlısı politikalar izlemiş bu durum da Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri etkilemiştir. Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinde, Afrika ülkelerine arka planda destek olunmuşsa da görüntüde Batı odaklı politikalar izlemek durumunda kalınmıştır. Özellikle Kıbrıs meselesinde her ülkenin kendi çıkarını düşündüğünü anlayan Türkiye, daha sonrasında farklı politikalar izleme yoluna gitmiştir. Soğuk Savaş yıllarında güvenlik odaklı dış politika izleyen Türkiye, çift kutuplu sistemin çökmesiyle farklı arayışlara gitmiştir. Çok yönlü dış politika anlayışını benimseyen Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde "1998 Afrika'ya Açılım Eylem" Planına kadar belli bir seviyeye gelememiştir. İsmail Cem'in Dışişleri Bakanı olduğu dönemde gündeme gelen 1998 Afrika'ya açılım Planı, Afrika ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ancak, Türkiye'nin yaşadığı içsel bunalım yılları, yönetimdeki istikrarsızlık, ekonomik krizler gibi nedenlerle bu plan birkaç adımdan öteye gidememiştir. 2002 AK Parti dönemi değişen Türk dış politikası ilkeleri ve ortamın elverişliliği ile Afrika'ya Açılım Planı yeniden şekillenecek ve ilişkilerin gidişatı hız kazanacaktır.

2.1. COĞRAFİ KEŞİFLER, SÖMÜRGEÇİLİK ve OSMANLI'NIN AFRİKA KITASINDAN KOPUŞU

Haçlı Seferleri sırasında Doğu Akdeniz bölgesinde etkinliklerini büyük oranda kaybeden Avrupalılar Kuzey Afrika'dan İspanya'ya kadar yayılan Müslüman varlığına karşı alternatif yollar bulmaya çalışmışlardır. Endülüs Emevileri, Fâtımîler, Eyyûbiler, Memlûkler ve nihayet Osmanlılar yüzünden Akdeniz bölgesinde özellikle siyasî ve idarî hâkimiyet sahibi olamamışlardır.¹ Osmanlı Devleti'nin güçlü devlet yapısıyla Avrupa ile Asya arasındaki ticaret yolu üzerinde hakim olmasıyla Avrupalılar yeni ticaret yolları aramaya başlamışlardır. Bu durumun oluşmasında Avrupa Çin ve Hindistan üçgeninde var olan ticaretin de önemli etkisi sebepler arasındadır. Avrupalı bu arayışını Portekizli denizci Vasco da Gama'nın (1469-1524) Afrika'yı, en güney ucu olan Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hindistan yolunu keşfetmesiyle desteklemiştir. Benzer bir arayışta olan Kristof Kolomb da Amerika kıtasını keşfetmiştir. Ticaretin yani ekonominin getirdiği ihtiyaçlar dönemin ülkelerini yeni arayışlara yöneltmiştir. Portekizli denizcileri, Hollanda ve İspanyol denizcileri takip etmiştir. Bunlar da Batı Afrika kıyılarını ve Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a ulaşmışlardır.²

Portekizliler 16.yüzyılda Batı Afrika'da (Fas ve daha güneyde Gine Körfezi'nde) birçok hayati limanı ele geçirmişlerdir. Portekizliler altın ve köle ticareti ile uğraşmışlardır. Ancak İspanyollar da aynı yolu izleyince Portekizlilere karşı rakip olup onların uzaklaşmasını sağlamışlardır. Ardından bu rekabet çemberine Fransızlar(1520), İngilizler(1550) yıllarından itibaren katılmışlardır. Afrika'da yaygın olan iki unsur altın ve köle ticaretiydi. Afrikalı milliyetçi aydınların köle ticaretinden dolayı Avrupalıları eleştirmelerine rağmen, bölgedeki feodal liderlerin bu ticaretle ilgili köle tacirleriyle işbirliği yaptıkları olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa'da Avrupalılarla yaptığı mücadele 16. yüzyılın başında Akdeniz'e ulaşmış ve Kuzey Afrika'da İspanyollara karşı, Kızıldeniz ve Doğu Afrika sahillerinde de Portekizlilere karşı ciddi bir mücadele verilmiştir. İspanyolların başta Cezayir olmak üzere Tunus ve Trablusgarp'ta ele geçirdikleri ve zarar verdikleri yerler geri alınmıştır. Kızıldeniz'de ise Cidde önlerine kadar gelen Portekiz donanması karşısında Mekke ve Medine gibi Kutsal Toprakların da büyük bir tehlike içine girmesi üzerine Mısır'daki Memlûk

¹ Ahmet Kavas, "Afrika'da Sömürgeçiliğin 19.Tüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü", I. Türk-Afrika Kongresi, İstanbul, 2005

²Numan Hazar, "Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye- Afrika İlişkileri", Ankara: Uşak Yayınları, 2011, s.8

idaresine son veren Osmanlıların bu denize de açılmaları gerekmiştir. Osmanlı kısa zamanda etkisiz hale getirdiği Portekiz donanmasını ilerleyen yıllarda 16. yüzyıl boyunca Batı Hint Okyanusunda, Güney Arabistan sahillerinde ve Basra Körfezi bölgesinde de takip etmiştir.³

Türklerin Afrika kıtasında ilişkilerinin başlangıcını 9. yüzyıla kadar uzandığını söylemek mümkündür⁴. Mısır merkez çıkışlı olmak üzere Kuzey Afrika'ya Türklerin yerleştikleri ve giderek bu bölgelerde kendi devletlerini kurdukları görülmektedir. Afrika'ya yönelik ilk fetih hareketleri, Emeviler ve özellikle Abbasiler zamanında kendini göstererek devam etmiş böylece Kuzey Afrika'daki hâkimiyet alanı genişlemiştir. Türklerin Afrika ile tanışmaları da Abbasiler dönemine denk gelmiştir. Zamanla yerleştirildikleri yerlerde birlik haline gelen Türkler, Mısır'da kendi hanedanlıklarını kurmuşlardır. Tolunoğulları Devleti (868-905) Kuzey Afrika'da kurulan ilk Türk devleti olarak gösterilmektedir. Belli bir zaman sonra yine Türk olan İhşidiler Devleti hâkimiyeti topraklarda kendini göstermiştir. İhşidileri daha sonrasında Fas civarında kurulan ve Mısır'a doğru genişleyen Fatımiler takip etmiştir. Eyyübiler, Memlükler dönemi ve nihayetinde Osmanlı varlığı yaşanmıştır.⁵ Mısır, Libya, Cezayir, Tunus, Sudan, Eritre, Etiyopya, Cibuti, Somali hatta Nijer ve Çad gibi Afrika ülkeleri Osmanlı'nın bir parçasıydı.⁶

15. yüzyılın sonlarıyla 16.yüzyılın ilk dönemleri Akdeniz'in iki ucunu kontrol eden iki büyük imparatorluğun Akdeniz'de yayılma faaliyetlerinin hızlandığı dönemlerdir. 16. yüzyılın ilk yılları, İspanya tarafında Katolik Kral Fernando, Kardinal Cisneros ve V. Carlos'un hükümdarlık dönemlerine rastlamaktadır. Türk tarafında ise aynı dönemde II. Beyazıt'ın, Yavuz Sultan Selim'in ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yönetiminde Osmanlı'da yükselme dönemi yaşanmaktadır.⁷ Genellikle Müslümanların yaşadığı Kuzey Afrika sahilleri Avrupalı devletler tarafından odak noktası haline almış ve zamanla Avrupalılar Kuzey Afrika sahillerini ele geçirmeye başlamışlardır. Denizlerde etkili bir güç konumunda olan Portekizliler bölgeye

³ Kavas, a.g.e

⁴Özgecan Şahin, "Türkiye'nin Afrika Açılımı",19 Temmuz 2010, (Çevrimiçi),http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1560:tuerkiyenin-afrika-acilm&catid=169:analizler-afrika (Erişim tarihi 12.09.2012)

⁵Adem Akkaya, "Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi", (Yayımlanmamış Yüksek lisan tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı), Ankara, 2012, s.4

⁶ Mehmet Özkan, "What Drives Turkey's involvement in Africa?", Review of African Political Economy, (Çevrimiçi), <http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1087&context=mehmetozkan> (Erişim tarihi 15.09.2012), s.533.

⁷ Miguel Angel de Bunes Ibarra ,'' Barbaros Hayrettin Paşa ve Mağrib'in Osmanlılaşması ', Çev. Mehmet Necati Kutlu, Ankara Üniversitesi, OTAM Dergisi S.261, 2001.

hâkim olmaya çalışmışlardır. Özellikle o dönemde Coğrafi keşifler beraberinde sömürgecilik girişimlerini de getirmiştir.

Coğrafi keşifler ve beraberinde gelen sömürgeciliğin en temel sebebi ekonomik amaçlı olmasıdır. Baharat ve altın bakımından zengin topraklara sahip Afrika kıtası bulunmaz bir nimet olmuştur. Batılı güçler askeri ve ticari amaçlarla bu bölgelerde genişleyerek egemenlik kurmuşlardır. Başlangıçta Afrika kıtasının kıyılarını içine alan sömürgecilik zamanla kıta içlerine kadar yayılmıştır.⁸ Afrika'nın kendi içindeki feodal liderler bile köle ticareti için aracı olurken Osmanlı sömürgecilik faaliyetlerinde bariyer niteliğindedir.⁹ Osmanlı sömürgecilik yayılımı sırasında Doğu Afrika'daydı ve İspanyol sömürgeciliği ve nüfuzunu engellemekte büyük rol oynamıştır. Osmanlılar, Sahra-Altı Afrika'nın kuzey bölümünde, Kuzey Nijerya, Nijer ve Çad bölgesine hâkim olan Kanim- Bornu İmparatorluğu ile olan iyi ilişkileri ve ittifakıyla güçler dengesinin bir parçasıydı. Kanim- Bornu İmparatorluğu Osmanlı 1575'te savunma antlaşması imzalamış ve Osmanlı askeri teçhizat ve eğitmen göndermiştir.¹⁰

Osmanlı toprakları, Afrika kıtasıyla Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık seferi ile temasa geçen daha sonra Kuzey Afrika'daki hakimiyet yanında Kızıldeniz üzerinden Doğu Afrika ve Hint Okyanusu politikası geliştirmeye çalışan, yakın bir zamana kadar, Avrupa ve Asya ülkesi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir Afrika topraklarının da ülkesi konumundaydı.

Osmanlı Devleti için Mısır önemli bir ülke olup Afrika, Ortadoğu, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu politikalarının kilit ülkesidir.¹¹ Avrupalıların ekonomik amaçları yüzünden Hristiyanların saldırıları sonucu dönemin Tunus ve Cezayir toplumu, o devrin en güçlü devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine girmeyi en uygun çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Bu niyetin üzerine 1513 yılında Kuzey Afrika toprağına ayak basan Oruç Reis ile kardeşi Hızır (Hayrettin) Reis, Tunus ve Cezayir ülkelerinde Osmanlı hâkimiyetini yaymaya çalışmışlardır. Mısır'ın fethinden sonra Osmanlıların Kuzey Afrika'daki faaliyetleri daha da güçlenmiştir.¹² Osmanlılar, 1516 yılında Kuzey Afrika'ya yerleşmeye başladıktan sonra Sahra Altı Afrika'ya da ilgisiz kalmamışlardır. 1551-1556 yılları arasında Cezayir Beylerbeyi olan Salih Paşa'nın Sahra Çölü'nü geçmek istemesi de Osmanlıların ilk Sahra Altı

⁸ Güray Alpar, “**Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile İlişkilerini Geliştirmesinde Gambia Modeli**”, Gazi Üniversitesi, (Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.52.

⁹ Hazar, **a.g.e**, s.9

¹⁰ Özkan, **a.g.e**

¹¹ Ahmet Davutoğlu, “**Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**”, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s.206

¹² Akkaya, **a.g.e**, s.11.

Afrika deneyimi olmuştur.¹³ Osmanlı Devleti, Afrika'da hâkimiyet kurdukları bölgeler aracılığıyla Müslümanların yaşadığı emirliklerle de olumlu bağlar kurmuşlardır. Bununla birlikte, sömürgeci güçler altındaki bölgelerdeki Müslüman tebaa ile de ilişkilerini kesmemişlerdir. Örneğin, Harar Emirliği 16. yüzyılda Kızıldeniz ve Hint Okyanusundaki Osmanlı-Portekiz savaşlarında önemli bir bölge olmuştur.¹⁴

Osmanlı dönemi, Kuzey Afrika'da İspanyollara karşı, Kızıldeniz ve Doğu Afrika sahillerinde de Portekizlere karşı önemli mücadeleler verilmiştir. 1912 yılında İtalyanlarla İsviçre'nin Ochy (Öşi) anlaşması imzalanana kadar geçen tam dört asır boyunca Osmanlılar Afrika'da çok geniş bir alanı idareleri altına almıştır. Bu bölgede zamanla beş ayrı eyalet kurmuşlardır. Bunlar Mısır, Trablusgarp, Tunus, Cezayir ve Habeş eyaletleriydi. Bunlar içinde ilk kaybettiği eyalet Cezayir olup 1830 yılında Fransızlar tarafından işgale edilmiştir. Tunus himaye adı altında 1881 yılında Fransa tarafından işgal edilirken, Mısır 1882'de İngilizlerin işgaline uğramıştır. Habeş eyaleti ise daha ziyade Kızıldeniz sahilinde bazı noktalarda Osmanlı idaresinde kalmaya devam etmiştir.¹⁵

İtalyanların 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal etmeleri üzerine bazı Güney Afrikalı Müslümanlar gönüllü olarak Osmanlılara yardım etmek istemişlerdir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında Güney Afrika'dan ekonomik destek alınmıştır.¹⁶ Bu durum Osmanlı yönetiminin bölge halkı üzerinde nasıl olumlu etki oluşturduğunu da ispatlar niteliktedir. Son olarak yine 1912'de Trablusgarp'ı İtalyanların işgali sonrası Osmanlı burayı İtalyanlara bırakarak Afrika kıtasından ayrılmıştır.¹⁷ Sonuç olarak Osmanlı varlığıyla beraber Afrika uzun bir dönem sömürgelemeden korunmuştur.

Afrika'da 15.yüzyıl ve 16.yüzyılda'da Portekizlilerin girişimleriyle başlayan sömürgecilik faaliyetlerini, özellikle 19.yüzyıl'da Sanayi Devrimi'nin ardından, farklı güçler devam ettirmiştir. 19.yy Avrupa'nın hızla sanayileşme faaliyetine girdiği ve ucuz hammadde kaynaklarına ihtiyaç duyduğu bir dönem olmuştur. Sanayileşme ile birlikte artan üretim de kısa zamanda beraberinde Avrupa pazarlarının yerine yeni pazarların bulunması ihtiyacını doğurmuştur. Yeni pazar noktasında Afrika gibi değerli ham maddelere sahip bakir topraklara

¹³ Volkan İpek, "Turkey-Africa Relations Between 1453-1919", Africa News, 30 Kasım 2010,(Çevrimiçi) http://www.africanews.com/site/TurkeyAfrica_relations_between_14531919/list_messages/3636 ,(Erişim tarihi 10.08.2012)

¹⁴ Ahmet Kavas, "Osmanlı-Afrika İlişkileri", İstanbul: Tasam Yayınları, 2006, s. 110

¹⁵ Ahmet Kavas, a.g.e

¹⁶ Ahmet Uçar, "Güney Afrika'da Osmanlılar", İstanbul :Çamlica Basım Yayın, 2007, s. 333-341.

¹⁷ Sezgin Akkanlı, "Türk Dış Politikasında Afrika Açılım Stratejisi: Ekonomik, Kültürel Dinamikler ile Türkiye'nin Mağrip Bölgesi Politikası", (Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, s.29.

yönelmek ve sömürge girişimlerine girmek Avrupalı için kaçınılmaz olmuştur. Sömürgecilikle Avrupa Afrika'ya zamanla yayılmıştır. 1880'lerde Afrika'nın sadece onda biri sömürge halinde iken 1900'lerde bu oran onda dokuza yükselmiştir. 20.yy başında ise kıtada sadece Etiyopya ve Liberya bağımsızlıklarını koruyabilmişlerdir.¹⁸

Avrupa dünyasının günümüzdeki gelişmişlik düzeyinin arkasında sömürgeleştirdikleri ülkelerden getirdikleri yeraltı zenginlikleri vardır. Batılı ülkelerin sanayileri hala Afrika'nın önemli madenlerine bağımlıdır. Afrika ülkeleri tüm dünyadaki kobaltın % 90'ına, krom yataklarının %80'ine ve altının %50'sine sahiptir. Bu madenlerin dışında tüm dünyadaki uranyum ve petrol yataklarının üçte birinin Afrika kıtasında olduğu düşünülürse sömürgeci devletlerin geçmişten gelen bu farkındalıkları sömürgecilik anlayışlarının nedeni olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹

Sömürgeciliğin resmi başlangıcı Avrupalı devletlerarasında kararlaştırılan Berlin Konferansı ve sonrasında imzalanan Berlin Senedi gösterilebilir. Berlin Konferansı sonucu alınan kararlar, Afrika ülkelerinin bugünkü siyasi, sosyal ve kültürel durumlarına yön veren ve sömürgecilik tarihinin dönüm noktalarından birisi olmuştur. Bu konferans sonunda sömürgecilik alanında bir işbirliği ve planlama yapan Avrupalı güçler bölgeye daha kolay girmeye başlamışlardır.

Berlin Konferansı 1885'te Afrika kıtasını parçalara bölmüştür. Endüstri devrimi kölelik ve doğal kaynaklara ulaşma hırsını arttırmış ve Avrupalı sömürgeciler Afrika kaynaklarını ele geçirmek için rekabet içine girmişlerdir.²⁰ Almanya tarafından Bismarck, sömürgecilik yarışında söz sahibi olabilmek için, 1884-85 yılında Berlin Konferansı'nın düzenlenmesine liderlik etmiştir. Böylece hem sömürgeciliğin kuralları belli olmuş hem de sözlü işgal ilkesinden'' fiili işgale geçilerek'' sömürgecilik kurumsallaşmıştır.²¹ Konferansa dönemin Afrika kıtasında toprağı olan veya kıtanın paylaşılmasında siyasi ve/veya ekonomik çıkarı olan 14 güçlü ülke katılmıştır. Bu ülkeler; İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Portekiz, İspanya, ABD, Danimarka, Avusturya-Macaristan, İsveç-Norveç, Osmanlı Devleti, Hollanda ve Rusya'dan oluşmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, 1914 yılına kadar Afrika'nın parçalanmasına yön veren bir ''Genel Anlaşma''nın ilan edildiğı Berlin Konferansı'na

¹⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s.30

¹⁹ Bekir Dilekçi, "**Fransız Sömürgeciliğı ve Ahmet Bin Bella**",(Çevrimiçi)

<http://www.dogurehberi.com/kultur-sanat/fransiz-somurgeciligi-ve-ahmet-bin-bella-h4875.html> , (Erişim tarihi 31.10 2010).

²⁰ Bülent Aras, "**Afrika ve Türkiye**", 3Mart 2010, (Çevrimiçi)<http://setav.org/tr/afrika-ve-turkiye/yorum/606>, (Erişim tarihi 15.08.2012)

²¹Müge Dalar ve Adekeye Adebayo, ''The Curse of Berlin: Africa After the Cold War '' (New York, Columbia University Press) "**Kitap İncelemesi**" ,Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi ,C.I , S. 2 , Bahar 2012, s.122.

(Kasım 1884-Şubat 1885) katılmasına rağmen Afrika'nın Avrupa devletleri tarafından paylaşılmasına ilke olarak karşı çıkmıştır. Konferans'ta üzerinde durulan ilk ilke hinterland ilkesidir. Bir kıyıya yerleşmiş her devletin komşu gücün bölgeleri sınırlarına kadar iç bölgede hakları vardı, ama gerçek işgal olmadan hinterland ilhak edilemezdi ve her tür toprak ele geçirme veya yerlilerle yapılan anlaşmaların diğer imzacı taraflara bildirilmesi gerekiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun görüşü ile Avrupa Devletlerinin, özellikle Fransa'nın birbirine zıt olmaktadır, Osmanlı vilayeti Trablusgarp'ın hinterlandı konusunda Fransa ile çatışmaktadır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun, Büyük Sahra ile İmparatorluğun Akdeniz limanları arasındaki tarihi ticaret yolunu kontrol eden Tuaregler dâhil bölgenin yerlileriyle iyi ilişkileri vardır.²² 1914 yılına gelindiğinde konferansa katılan ülkeler Afrika'yı aralarında paylaşmışlardır. Bu ülkelerden İngiltere, Fransa, Belçika, Portekiz, Almanya ve İspanya Afrika kıtasındaki birçok bölgenin yasal sahipleri olmuşlardır. Kıta, bu ülkeler tarafından geometrik sınırlarla 50 düzensiz (coğrafi koşullar, sosyal ve etnik yapılar düşünülmezsizin) ülkeye ayrılmıştır. Günümüzün Afrika kıtasında halen bu düzensiz sınırlar hüküm sürmekte ve Afrika'nın iç huzurunu etkilemektedir.²³ Konferansın sonucuna göre;

- Birleşik Krallık; Cape'den Kahire'ye kadar bölgenin kontrolü; Mısır, Uganda, Kenya, Güney Afrika, Zambiya, Zimbabve, Botswana, Nijerya ve Gana ülkelerini kapsamaktadır.

-Fransa çoğunlukla Batı Afrika bölgesinde, Moritanya'dan Çad'a kadar: Gabon ve Kongo Cumhuriyetini kapsamaktadır.

-Kongo Demokratik Cumhuriyeti Belçika tarafından kontrol altına alınmıştı.

- Portekiz Doğu'da Mozambik ve Batı'da Angola çevresine hakim,

-İtalya Somali ve Etyopya'nın bir bölümünü,

- Almanya Namibiya ve Tanzanya'yı,

-İspanya ise Ekvator Ginesi ile en küçük bölgeyi işgal etmiştir.²⁴

Batı, Afrika'yı sömürgeleştirmeseydi, kendi istemi ve gücüyle nerelere ulaşabileceği sorusu akla gelmektedir. Ama böyle bir özgürlüğü olmamıştır. Batı önce silâh üstünlüğüyle bastırılmış, sonra ırkçı kuramcılığıyla ağırlığını koymuş, kendinde var olmayan her şeyi ele geçirmiş ve köle ticaretini geliştirmiştir. İncil'i de görev edinmiştir. Bütün bunlar Afrika'nın

²² Numan Hazar, " **Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra**", ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) , Rapor No:124, Temmuz 2012, Ankara, s.6.

²³Erman Kaplama, "**1884-1885 Berlin Konferansı: Sömürgeciliğin Yasa Başlangıcı**", Ocak 2005, (Çevrimiçi)<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/ocak05/tr/aykon4.htm>, (Erişim tarihi 16.09.2012)

²⁴ Matt Rosenberg, "**Berlin Conference of 1884-1885 to Divide Africa**", (Çevrimiçi)<http://geography.about.com/cs/politicalgeog/a/berlinconferenc.htm>, (Erişim tarihi 16.10.2012)

özgürce gelişme yollarının önünü kapatmıştır. Ana kara bugün de bu haksızlıkların sonuçlarını omuzlarında taşımaktadır.

Afrika Batı sömürgeciliğinin başlamasıyla birlikte, Britanya gibi Avrupa ülkeleri ve ABD sömürge topraklarının ürünleri ve köleleri sayesinde zenginlikleri artmıştır. İlk sömürgecilik yıllarını alırsak: Mısır, Sudan ve Çad'dan pamuk; Angola, Etiyopya, Kamerun ve Uganda'dan kahve; Gana, Kamerun ve Togo'dan kakao; Sierra Leone ve Güney Afrika'dan elmas; Zambiya'dan bakır; Gana'dan kauçuk; Somali ve Yukarı Volta'dan hayvan almışlardır.²⁵ Avrupalılar ticaret amacıyla başladıkları sömürge politikalarında gittikleri yerlerde misyonerleri de yerleştirip dinlerini yaymayı unutmamışlardır. Yerli dillerini yok etmeye; Avrupa dilleri resmi dil olarak kullandırılmaya, geleneksel yaşam ve eğitim sistemlerinden kültürlerini uzaklaştırmaya çalışmışlar ve sonucunda da hedeflerine ulaşmışlardır.²⁶ Her yönden asimile olan halkın yaşadıkları günümüzde de hala olumsuz etkisini gösterebilmektedir. Her yönden sömürülen kıtanın dili, dini, kültürel bağları tahrip edilmiş kısacası benlikleri değiştirilmiştir.

Osmanlı ise sömürge anlayışının pratikteki uygulandığının tam tersi politikalar izlemiş ve hoşgörü anlayışına dayalı davranışlar sergilemiştir. Onun için de bazı ülkeler Osmanlı sancağı altında olmayı tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti toplumlara kendi dillerini zorla öğretmediği gibi, kendi soyundan gelenlerin yerli toplumlarla karışmasını kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Bugün milyonlarca Osmanlı neslinden gelen Cezayirli, Tunuslu, Libyalı, Mısırlı vardır. Afrika kıtasında Osmanlı varlığını yok edecek ayaklanmalara görülmemiştir. Osmanlı'nın topraklarında daha uzun süreli kalması için bugünkü Libya'da, 1911-1912 Osmanlı-İtalya savaşında birlikte ortak düşmana karşı savaşmıştır. Yine Tunus'ta ve özellikle Cezayir'de benzer durumlar olmuştur. Bu durum Osmanlıların Kuzey Afrika kıtasında uzun süre hâkimiyetinin arkasındaki en önemli sebeplerinden biridir.²⁷

1894'lere dönüldüğünde Lagos'ta ilk cami açıldıktan sonra Osmanlı devleti bölgeye özel olarak elçi göndermiş ve Kuzey Nijerya Müslüman topluluğu lideri Muammer Shitta en yüksek rütbe olarak "Bey" ünvanı verilmiş ve Osmanlı gurur madalyonuyla nişan verilmiştir. Shitta- Bey aile üyeleri Nijerya'nın sosyal ve siyasal hayatında önemli bir yere sahiptir. Sahra-Altı Afrika'nın güney kısmıyla 1861'den beri diplomatik ilişkiler içinde olan Osmanlı,

²⁵ Türkkaya Ataöv, "Afrika'nın kendi geçmişi", (Çevrimiçi)<http://www.turksolu.org/294/ataov294.htm> (Erişim tarihi 14 Mart 2012),

²⁶ Kavas, a.g.e.

²⁷ Akkanlı, a.g.e, s.46.

1861'de Cape Town'a konsolos olarak PE de Roubaix atamasından sonra da bölgeye kalıcı konsoloslar gönderilmiştir. 1914 Nisan'ında Mehmet Remzi Bey bölgeye ilk diplomat olarak atanmıştır. Mehmet Remzi Bey'in mezarı Güney Afrika'da Johannesburg bölgesinde bulunmaktadır. Osmanlı Afrika ilişkileri dini boyutta da güç kazanmıştır. Örneğin, 1863'te Cape Town Müslüman topluluğu konsolos la birlikte imam gönderilmesi ricasında bulunmuştur. Bölge İngiliz kontrolü altındaydı ve Müslüman topluluğun bu isteği İngiliz hükümdarı tarafından Osmanlı'ya gönderilmiştir. Osmanlı Devleti Cape Town'a Ebu Bekir Efendi'yi imam olarak göndermiştir. Ebu Bekir Efendi sayesinde bölgedeki Müslümanlar ve Osmanlı Devleti arasında güçlü bağlar kurulmuştur. Geçmişten gelen bu bağların da etkisiyle şekillenen bakış açısında Hazar Afrika Araplarının Türkiye'ye bakış açısını şu sözlerle dile getirmektedir:

“Afrika Arapları ile Ortadoğu Arapları bir ayırım yapmak gerekmektedir. Sudan dahil Afrika'daki Arapların Türkiye'ye karşı duyguları sempatiyle doludur. Afrika'nın hemen her ülkesinde Türkiye'ye karşı sempati vardır. Bu sempatinin temel nedeni şudur: Müslüman olanlar Türkiye Müslüman bir ülke diye sempati duymaktadır. Hristiyan olanlar ise, Türkiye'ni n laik ve demokratik bir ülke olması ve Atatürk zamanında büyük işler gerçekleştirilmiş olmasıyla büyük sempati duymaktadır. Osmanlı özellikle Abdülhamit döneminde Afrika'daki Müslüman topluluklara büyük bir ilgi göstermiştir. Nijerya'daki, güney Afrika'daki ve daha birçok yerdeki Müslümanlara temsilciler göndermiş, maddi yardımlarda bulunmuştur. “²⁸

Osmanlı döneminde Kuzey Afrika ve Sahra-Altı Afrika her iki kavram da merkez olmak üzere tarihsel gelişmeler etrafında şekillenmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasında Afrika'ya yaklaşımını da temel teşkil etmiştir.²⁹

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ VE BAĞIMSIZLIK SÜRECİ

Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri üç periyoda ayrılabilir; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan ilişkileri birinci dönem olarak; 1923-1998 yılları arası ilişkileri ikinci dönem olarak; 1998 sonrası gelişmeleri

²⁸ Hazar, “Küreselleşme...”, a.g.e, s.239.

²⁹ Mehmet Özkan, “Türkiye'nin Afrika Politikası 2009”, SETA, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, Ankara: SETA Yayınları, Mart 2011, Pelin Ofset, ,s.574.

de üçüncü dönem olarak ayırmak mümkündür.³⁰ Kurtuluş Savaşı'nın ardından kazanılan büyük zafer sonrası Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün önderliğinde kurulmuştur. Atatürk dönemi Türk dış politika vizyonunda "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh"³¹ söylemiyle beraber Türkiye hem Avrupalı bir kişilik taşıyan hem de Doğu dünyası ile mazlum milletlerin problemlerine ilgisiz kalmayan bir dış politika izlemiştir.

Türkiye'nin Atatürk döneminde uygulanan dış politikasının en önemli özellikleri barışçıl olması, gerçekçilikten sapmaması, uluslararası hukuka ve meşruiyete azami önem vermesi ve hem bölgesel hem de uluslararası planda işbirliği ve diyalogu önde tutan bir çizgi izlemesidir. Ancak, Cumhuriyet dönemi düşünüldüğünde Atatürk'ün önderliğinde yürütülen yeni Türk dış politikasının, Sahra-altı Afrika bölgesiyle direkt olarak karşılıklı ilişkiler geliştirebileceği uluslararası ortam ortamdan söz etmek zordur. Afrika kıtasının bu dönemde Avrupalı emperyalist güçlerin egemenliği altında olması ikili ilişkilerin kurulamamasına neden olmuştur. Atatürk döneminde, bu bölgede bağımsızlığı koruyabilen tek ülke olan Etiyopya ile ikili ilişkiler kurulmuştur. Türkiye, 1926 yılında Sahra-altı Afrika'daki ilk yerleşik büyükelçiliğini Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da açarak bu bölgede iletişimi sağlayabilmiştir³² Türkiye'deki Etiyopya Büyükelçisi, 1973 yılında yaptığı bir açıklamada, Afrika'da özgürlüklerine kavuşmuş olan 42 ülkenin bunu Atatürk'ün bağımsızlık mücadelesinden etkilenerek sağladıklarını dile getirmiştir.³³

Atatürk döneminde, Sahra-altı Afrika'yla olan ilişkilerin düzeyi manevi boyutta kalmıştır. Kıtanın sömürgeci güçlerin çemberi halkasında oluşu ikili ilişkilerin kurulması noktasında bariyer niteliğindedir. Afrika kıtasındaki devletlerin, bağımsızlıklarını kazanacağı döneme kadar da Türkiye ile Sahra-altı Afrika arasında sağlıklı bir ilişki kurulamamıştır.³⁴ Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Anadolu'da emperyalistlere karşı, Türk Milli Mücadelesini başlatmış ve başarıya ulaştırmıştır. Bu yönüyle Türk Milli mücadelesi, 20. yüzyılda emperyalizme karşı gösterilen ilk büyük zafer olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu başarısı geri kalmış ve sömürge durumundaki bütün milletlere ve o ülkelerin seçkin ve aydınlarına da esin kaynağı olmuştur.

³⁰ Özkan, **a.g.e**, s. 575.

³¹ TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası"(Çevrimiçi),<http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa>, (Erişim tarihi 16.11.2012)

³²Bkz TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-etyopya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim tarihi 21.11.2012)

³³ Akkaya, **a.g.e**, s.43

³⁴, **a.g.e**

Mustafa Kemal'in mazlum milletlere ilk etkileri Milli sınırlar içinde, milli bir devlet kurmak için Türk Milleti ile beraber Emperyalist Batılı devletlere karşı girişilen Milli Mücadele ile başlamıştır. Milli Mücadelenin yapıldığı tarihlerde, dünyada 300 milyon Müslüman sömürge durumundaydı. Müslüman olmayanlarla beraber dünya nüfusunun üçte ikisi sömürgeydi. Anadolu'da gerçekleştirilen mücadelenin yalnız kendisi için olmadığını "bütün mazlum milletlerin" davası olduğunu ifade etmiştir.³⁵

Afrika'nın sömürülmesinde dış güçlerin payı olması dışında içeride onlarla işbirliği içinde olan ve kendi çıkarlarını düşünen liderlerin de varlığı Afrika'yı geri kalmışlık hapsine sürükleyen etmenler olmuştur. Bu durumu Numan Hazar şu sözlerle ifade etmektedir;

" Birçok ülkede bağımsızlık sürecinin başlangıcında ülke önderliğini ele geçiren güçlü devlet veya hükümet başkanlarının yıllar boyu yerlerini koruyabildikleri, bunu yaparken de muhalefeti baskı yöntemleri ile susturdıkları ve hukukun üstünlüğü ile insan haklarına dayalı demokratik bir düzenin gerçekleşmesine yardımcı olmadıkları görülmüştür."³⁶

Bağımsızlık sürecinde bağımsızlık fikrini alevlendiren ve mücadeleyi tetikleyen ülke içerde ve dışardan birçok faktör sömürge devletleri etkilemiştir. Afrika'da bağımsızlık fikirlerinin gelişmesini ve bağımsızlık mücadelelerini incelerken milliyetçi ideoloji ya da milli birlik ve beraberlik duygusu oluşumuyla beraber bu sürecin başladığını söylemek mümkündür.

Avrupalılar bakir topraklara ayak bastıklarında Afrikalılar, bu duruma her yönden hazırlıksızdılar. Daha doğru bir ifadeyle; Afrika'nın o günkü şartlarda içinde bulunduğu durum sömürülmeyi kolaylaştırmıştır. Afrika'da milli duygular yeteri kadar yoktur. Sömürgecilikten önce de olması mümkün değildir. Sömürülen toplumlarda bağımsızlık ve özgürlüğe kavuşma arzusu ve milliyetçi duyguların ortaya çıkması birlikte hareket eden birbirine bağlı kavramlar olmuştur. Şunu belirtmek gerekir ki Afrika'daki milliyetçilik algısı Batı'dakinden farklı olmuştur.³⁷

Afrika'daki milliyetçiliğin farklı olduğunu ve anti-emperyalist özellik taşıdığı ve bunun da Afrika milliyetçiliği olarak farklı değerlendirebileceğini söylemek mümkündür. Padmore,

³⁵ Aydın Can, "Türkiye ve Mazlum Milletler", (Çevrimiçi)http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_turkiye_ve_mazlum_milletler.pdf, (Erişim tarihi 20.09.2012)

³⁶ Hazar, a.g.e, s.18

³⁷ Ali Osman Gündoğan, "Devlet ve Milliyetçilik", (Çevrimiçi)<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Devlet-ve-Milliyetcilik.pdf>, (Erişim tarihi 08.09.2012)

Nkrumah, Abrahams ve Kenyatta gibi liderler Afrika milliyetçiliğinde etkili olan belli başlı isimler olmuşlardır.³⁸ Sömürgeci devletlerin yönetimi altındaki ülkelerdeki gençler eğitim amaçlı ABD, İngiltere ve Fransa'ya gitmişler ve ülkelerine döndüklerinde aydın kesimi oluşturarak sömürge devletlerine tepkilerini dile getirmişler ve eleştirmişlerdir. Ülkelerinin bağımsızlığa kavuşması için toplum bilincini arttırmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu gelişmeler Afrika ülkelerinin sömürgecilikten kurtulmaları yolunda önemli katkıda bulunmuştur. Tanzania'da Julius Nyerere, Gana'da Kwame Nkrumah, Nijerya'da Nnamdi Azikiwe, Ahmadu Bello, Abubakar Tafawa Balewa, Fildişi kıyısında Felix Houphouet-Boigny, Cezayir'de Ahmed Ben Bella, Zambiya'da Kenneth Kaunda, Uganda'da Milton Obote ve Gine'de Ahmed Sekou Toure yine sömürgecilikle savaşma noktasında rolü olan liderler olmuşlardır.³⁹

³⁸ Baskın Oran, '' Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli'', İstanbul: Işık Yayıncılık, 1974, s.99

³⁹ Hazar, **a.g.e.**, s.42.

2.3. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI İLİŞKİLER

Afrika ülkelerinde bağımsızlık hareketleri II. Dünya savaşının hemen ardından başlamıştır. Sömürgeciliğin bitmesi ve bağımsızlık hareketlerinin başlamasında etkili olan faktörleri, sömürgeci ülkelerin Dünya savaşları sırasında yıpranarak eski güçlerini kaybetmeleri ve sömürge bölgelerinde ulusçuluk/bağımsızlık hareketlerinin hızla artması olarak gösterilebilir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, değişen güç dengelerine bağlı olarak sömürgelerde de önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Sömürge imparatorlukları yıkılmaya ve yeni devletler kurulmaya başlamıştır. Kurulan yeni devletlerin sayısı, 1945 yılına kadar var olan devletlerin sayısını aşmıştır.⁴⁰ O zaman diliminde Müttefikler ve Birleşmiş Milletler' in yaptığı demokratik ve anti-faşist (yani anti-emperyalist) propaganda Afrika'yı etkilemiştir. Asya'nın sömürgeleikten kurtulmaya başlaması, cepheden dönen Afrikalı askerlerin etkisi, savaşın arttırdığı ekonomik sıkıntıların sebep olduğu buhran, toplumların sömürgelelik hapsinden kurtulmak isteğini tetiklemiştir.⁴¹

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Afrika'nın Avrupa ile bütünleşmesini ifade eden Eurafrika düşüncesi, Lumumba ve Senghor gibi önceden de bahsedilen Afrika içinde sömürge güçlerinin varlığının devamını isteyen önemli liderler tarafından da savunuldu ve bağımsızlığa karşı duruş sergilemiştir. Savaştan sonra ise toplumların siyasi şartlarının ve cepheden dönen askerlerin etkisiyle, bağımsızlık düşüncesinin temeli Afrika'da yerleşmiş ve özellikle Güney Asya'daki sömürgelerin savaş tan hemen sonra bağımsızlıklarını kazanması, Afrikalılar için örnek olmuştur.

Afrika'nın sömürgecilikten kurtulmasında etkin olan en büyük faktör İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası ortamın elverişli oluşu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan demokrasi, insan hakları ve ulusal egemenliğe saygı anlayışına sahip uluslararası ortamın varlığı, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin sömürgelerini tutamayacaklarını anladıkları dönem olmuştur. Sömürge halklarının ulusal benlik ve bütünlük kazanmaları, okuma yazma oranının artması, yaşam düzeylerinde az da olsa bir yükselişin sağlanması ve nüfusun artması sonucu ortaya çıkan ulusal bilinç, Afrika kıtasında 19.yüzyılın çıktıkları olan siyasal bağımlılık, ırksal üstünlük ve ekonomik sömürünün karşısında duran temel güç olmuştur. Bu kuvvetin belli bir hedefe yönelmesine yardım edense özgürlük, eşitlik ve "self-

⁴⁰ Akkanlı, a.g.e, s.40

⁴¹ Oran, a.g.e, s.141.

determinasyon” gibi liberal idealler olmuştur. İşte bu genel akım, iki dünya savaşıyla hız kazanmıştır. Çünkü sömürgeci devletlerin çoğunluğu bu iki savaştan dolayı oldukça güçsüz kalmışlar ve önceki gibi sömürgeleri üzerindeki denetimi kuvvetli olamamıştır. Diğer taraftan sömürgeci devletlerin bu savaşlarda rakiplerini yenebilmek için sömürge insanının savaşçı bir er olarak kullanmak istemeleri belki de ilk defa beyaz insana göre ırksal bir ayrımlarının olmadığı farkındalığını oluşturmuştur.

Afrika ve Asya’da Batı’ya karşı bağımsızlık hareketlerini savunanların büyük bir kısmı dünya savaşlarına katılmış askerlerden oluşmaktadır. ⁴²1960 yılından itibaren, Afrika ve Asya’daki sömürgelerinin öz yönetim hakkını ve onların bağımsızlıklarını vermek durumunda kalmışlardır. ⁴³ İkinci dünya Savaşı sonunda Amerika Birleşik Devletleri ve SSCB’nin başat iki güç olduğu bir düzen ortaya çıkmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan Üçüncü Dünya Ülkeleri oluşan iki bloklu sisteme adapte olmayı reddetmişler ve Bağlantısızlar Hareketi olarak adlandırdıkları grubun oluşmasına sebep olmuşlardır. ⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrası kendisini Batı ya da başka bir kutba dâhil etmeyen Bağlantısızlar Hareketi’nin 1955’te Endonezya’nın Cava adasındaki Bandung kentinde⁴⁵ düzenlediği Bandung Konferansı’nda sömürgelerin bağımsızlıkları açıkça dile getirilmiştir. Asya-Afrika devletlerini bir araya getiren bu konferansında yer alan ilkelerle uygulama arasında bir fark olsa da bağlantısız devletlerin dünya politikasında kendilerini göstermeye başladıkları bir dönüm noktası olmuştur. Bandung Konferansı’ndan sonra bağlantısız devletlerin sayısı zamanla çoğalmıştır.

Tarafsızlık ve bağlantısızlık tüm Asya-Afrika dünyasında hakim olan diplomatik felsefeydi. Ancak daha sonraki yıllarda Bağlantısızlar hareketi alınan olumlu kararların pratikte uygulanamayışı ve harcamalarının büyük bir kısmını askeri amaçlı kullandıkları, büyük endüstri devletlerinden satın aldıkları silahları birbirlerine kullanmalarıyla hareket serbestliklerini azaltmışlardır. 90’lı yılların sonunda yaşanan olaylar özellikle Sovyet Bloğunun dağılmasıyla bağlantısızlık hareketi de ivmesini yitirmiş fakat yine de savaş sonrası sömürgeciliğe başkaldırı ve dünya nüfusunun çoğunluğu tarafından ele alınmasıyla tarihi bir öneme sahip olmuştur. ⁴⁶ Aslında dekolonizasyon dönemi Afrika ülkelerinde yaşanan din, dil

⁴² Oral Sander, ” **Siyasi Tarih 1918-1994**”, Ankara:İmge Kitabevi Yayınları, 2007,s. 396

⁴³ Hazar, **a.g.e.**, s.45.

⁴⁴ Faruk Sönmezoglu, “**Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**”, 4. baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s.716-18

⁴⁵ Sander, **a.g.e.**, s.431.

⁴⁶ **a.g.e.**, s.436.

farklılığı ve etnik çeşitlilik karmaşasıyla uzlaşamama ve problemlerin ortaya çıkmasına ayna tutmuştur. Hükümet darbeleri ve askeri veya otoriter rejimlerin hüküm sürmesi demokrasinin tam anlamıyla yerleşmemesine yol açmıştır. Eski sömürgeci güçler küresel güç olma özelliklerini yitirmişler ve Sovyetler Birliği'nin etki alanını daraltmayı amaç edinmişlerdir.

Bu çerçevede uluslararası ilişkilerde yeni bir siyasal ve ekonomik düzen kurulmuştur. BM teşkilatı ile ekonomik ve mali istikrar için Dünya Bankası ve Milletlerarası Para Fonu oluşturulmuştur. Bu ortam içerisinde Afrika ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşmaları sağlanmıştır. Aslında yapılan yeni düzene uyum çabası olmuştur. Eski sömürgeci ülkeler siyasal üstünlüklerinin azaldığı bir ortamda ekonomik silahlarını korumak için ayrı bir gayret sarf etmişlerdir.

Afrika ülkeleri siyasal bağımsızlıklarını elde etmekle birlikte Uluslararası sistem içinde Batı'ya bağımlı olma özelliklerini devam ettirmek durumunda kalmışlardır. Sovyetler veya Çin ile ilişkilerini geliştirmek isteyen ülkeler veya liderler izole edilmeye çalışılmış darbe veya trajik yöntemler uygulanmıştır. Böylece yeni sömürgecilik (neo- colonialisme) gerçeği ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Bu da aslında değişen uluslararası düzende pek de devrim niteliğinde değişimler yaşanmadığını, aynı senaryonun farklı kulplarda kendisini yine gösterdiği görüşünü inkâr etmese gerek. Sömürgesizleşme sürecinden sonra, tüm Afrika devletleri Türkiye tarafından tanınmıştır. Ancak özellikle sonraki süreçte devamlı ve güçlü ilişkiler kurulamamıştır. Bunun en büyük sebebi ise, o dönemlerde Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını tam olarak gerçekleştirememiş olmasıdır. Ancak günümüze geldiğimizde elde edilen ekonomik ve toplumsal gelişmişlik düzeyi nedeniyle ihtiyaç duyulmaya başlanılan doğal kaynaklar ve ekonomik pazarlar gibi nedenlerle zaten tarihsel ve kültürel bağlarımızın olduğu bir kıtaya ilişkilerimizi geliştirmemiz kaçınılmaz olmaktadır.⁴⁸ Yine tarihe dönülürse savaş sonunda oluşan yeni dünya düzeninin de tüm ülkeler kendi taraflarını seçmişler ve politikalarını bu çerçevede oluşturmuşlardır.

2.3.1.TÜRKİYE-AFRİKA: KOPUK İLİŞKİLER

Soğuk Savaş kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında temelde ABD ve SSCB arasında gelişen zıt ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu çatışma kendisini açık askeri eylemlerle değil, ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla göstermiştir.⁴⁹

⁴⁷ Hazar, **a.g.e**, s.46-47

⁴⁸ Hazar, **a.g.e**, s.243

⁴⁹ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar", C.I, İstanbul:İletişim Yayınları, 2009, s.536.

Türkiye de 1945 sonrası oluşan yeni düzenden ve bu düzenin sonuçlarından etkilenmiştir. Uluslararası ortamın hissettirdiği havayla Türkiye çıkarını güvenlik kaygılı bir dış politikayla Batı Bloğundaki yerini göstererek almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci yönetimden kurtulup, bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan ülkelerle Türkiye'nin ilişkisi inişli çıkışlı olmuştur. Osmanlı Devleti zamanında özellikle kıtanın kuzeyindeki ülkelerle ilişkilerde, bölgede var olan Osmanlı egemenliği nedeniyle bir süreklilik bulunmaktaydı. Ancak bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan 1990'lı yılların sonuna kadar, kıtadaki ilişkiler minimum seviyelerde kalmıştır. Uluslararası ortamın hazırladığı şartlar aslında sadece Türkiye'yi değil tüm ülkeleri kendi yollarını çizmeye yöneltmiştir. Sahra-Altı Afrika başta olmak üzere Afrika kıtası, uluslararası sistemde önemsiz kalmıştır.

Afrika'nın Soğuk Savaş döneminin Doğu-Batı bloklaşması ekseninde taşıdığı ikincil önem özellikle siyasal ve güvenlik odaklı sebeplerle kıtaya yönelik akademik çalışmaların da azlığının sebepleri arasındadır.⁵⁰ Türkiye'nin dış politikasının en önemli ilkelerinden biri olan "Batılama" politikası çerçevesinde uzun yıllar Afrika ülkelerini ihmal ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye, Batılı ülkelerle ilişkilerini geliştirmeyi öncelikli tutan bir politika izlemekteydi. "İleri" Batı uygarlığının bir üyesi olarak kabul görme gayretinde olan bir Türkiye için az gelişmiş, dünyaya yavaş yavaş adapte olmaya çalışan ülkeler topluluğuyla yollarının kesişmesi zor görünmekteydi.

Avrupa'yı yıkıma götüren bu savaş sonrasında Tuman Doktrini ve Marshall Planı ile ABD'den yardım alan, NATO'ya (North Atlantic Treaty Organization) üye olan ve ABD'nin teşvikiyle SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Ortadoğu'da nüfuz kurmasına engel olmaya yönelik Birleşik Krallık, İran, Irak ve Pakistan ile Bağdat Paktı adı altında bir güvenlik ve savunma örgütü kuran Türkiye, Afrika ülkelerine ilgisiz kalmaya devam etmiştir. Siyasi iktidarların ilgisizliğine paralel, kıtaya yönelik akademik ilginin de azlığı dikkat çekmektedir. Afrika ile ilgili yazılan eserlerin II. Dünya savaşı sonrası bağımsızlık sürecine denk geldiği ve sonrasında sınırlı olan eserlerin sayısını arttırıcı çalışmalar yapılmadığı gözlemlenmektedir.⁵¹

⁵⁰ Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtası'nın Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi Cilt:1, Sayı:2, Bahar 2012,s.59

⁵¹ a.g.e

Ataöv Türkkaya “ Afrika ve Biz” adlı makalesinde Türkiye’nin 1950’li, 1960’lı,1970’li yıllar boyunca kıtadaki ülkelere karşı izlediği tutumu şu şekilde özetlemektedir: 1951 ve 1953 yıllarında, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nda Fas’ın bağımsızlık konusu gündeme geldiğinde, bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye ;1952’de Tunus’un bağımsızlığı söz konusu edildiğinde ise-ilerleyen yıllarda Cezayir’in bağımsızlığı söz konusu olduğunda tekrarlanacağı gibi- sorunun Fransa ile Tunus arasında bir ‘iç’ sorun olduğunu belirtmiştir. Ataöv’ün de aktardığı üzere gerek Ruanda ve Urundi’de BM’nin nezaretinde özgür bir seçim yapılması konusunda, gerekse Moritanya’nın bağımsızlığı oylanırken Türkiye çekimser davranmış, Türk yetkililere Angola hususunda “NATO müttefikleri” ile birlikte hareket edilmesi talimatı verilmiştir. Güney Afrika ile ilgili BM’de yapılan ırkçı azınlık baskısını kınama kararı oylamasında Türkiye, genel ortamın görüntüsünden dolayı lehte oy vermiştir ancak, BM’deki Türkiye daimi temsilcisi yine de, Güney Afrika’ya bağımsızlık ve milli egemenlik hakkının verilmesi ile ülkede serbest seçimler yapılması hükümlerinin Türk tarafınca aşırı bulunduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Nelson Mandela’nın özgürlüğünü elde etmesine ilişkin olarak BM Genel Sekreterine sunulan mektubu imzalamaktan bile çekine Türkiye, ancak 1967’de Güney Afrika’da ırk ayrımını kınayan BM kararında 89 ülkenin arasında yer alabilmiştir.⁵²

2.3.2.BANDUNG KONFERANSI

Türkiye 1954’teki Bağlantısızlık Hareketinin Bandung Konferansındaki radikal bir biçimde Batı ile işbirliğini savunmuş ve BM’deki 1958 Cezayir bağımsızlık oylamasında Fransa’nın yanında yer almıştır. Ancak Kıbrıs Olayları sonrasında, Rum yönetiminin bağlantısızlık içindeki etkinliğini dengelemek amacıyla Afrika’da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerle diyalog kurma arayışına girmiştir. Türkiye 1997’de AB’nin Lüksemburg zirvesinde Türkiye’nin adaylığı reddedilene kadar; başka bir deyişle AB yolu o gün için son bulana kadar batı-dışı dünya ile ve özellikle Afrika ile ilişkilerini geliştirmeyi düşünmemiştir.⁵³

1970’lerde çok boyutlu dış politikaları çabalarına giren Türkiye, ekonomik ve siyasal alanda gelişmelere göstermiş ancak Sahra-Altı Afrika’sına gerek önem verilmemiştir. Bütün bunlara rağmen, Türkiye’nin Namibya ve Zimbabve’nin bağımsızlığında sınırlı olsa da rolü olduğu söylenebilmektedir. Aynı şekilde 1957 yılında Gana bağımsızlığını kazandığı zaman Türkiye

⁵² a.g.e, s.67

⁵³ Birol Akgün, “Erdoğan’ın Afrika Turu: Türkiye ve Afrika’nın Birbirlerini Keşfi”, Stratejik Düşünce Dergisi, S.39, Şubat 2013, s.51

Gana'yı tanımış ve elçilik açmıştır. 1950 ve 1960'lı yıllarda sömürgecilik sonrası bağımsızlığını elde eden tüm yeni Afrika devletlerini tanımıştır.⁵⁴ 1950'li ve 1960'lı yıllar süresince Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde Türkiye'yi temsil etmiş, büyükelçilerden Mahmut Dikerdem, Türk yetkililerin II. Dünya Savaşı sonrasında Asya ve Afrika'da alevlenen bağımsızlık harekâtlarından bilgileri olmadığını, hatta hükümet yetkililerinin, değişimin bu sömürgelerin egemenliğinin Batılı devletlerarasında el değiştirmesi olduğunu düşündüklerini aktarmaktadır. Dikerdem'in iddia ettiğine göre, bu dönemde Dışişlerine verilen talimat, bu ülkelerin geleceğiyle ilgili olarak yapılan oturumlarda ABD gibi oy kullanmak, Cezayir meselesi gündeme geldiğinde Fransa'nın, Kıbrıs konusunda da İngiltere tarafında olmaktı. Türkiye bu politikaların bedelini ilerleyen yıllarda, özellikle Kıbrıs konusu Uluslararası gündeme taşındığında farklı şekillerde ödemek durumunda kalacaktı. Dikerdem, Menderes hükümetinin dış yardıma bağımlı olduğu bir dönemde bu şekilde yol izlemenin zaruri olduğu görüşünün üst düzey yetkililer arasında yaygın olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde yine Mısır devlet başkanı Cemal Abdül Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirmek isteme çabası sonucunda ortaya çıkan krizde Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'nın yanında yer alması, uluslararası ortamın Türkiye'ye yüklediği davranış biçimi olmuştur.

Türkiye'nin dış politikadaki bu tutumundan dolayı Afrika ülkeleri ile ilişkilerin uzun yıllar kopukluk içinde olmasına sebep olmuştur. İlişkilerin olumlu yönde gelişmemesinin sebeplerinden biri de Türkiye'nin Bandung Konferansında tarihinden bağımsız farklı bir şekilde aldığı tutum ve tavır olduğu söylenebilir. Konferansta, Türkiye'nin Bağdat Paktı dolayısıyla müttefiki olan İran ve Pakistan da Türkiye ile birlikte Asya-Afrika ülkelerini, Sovyet tehdidini öne sürerek Batı bloğuna katılmaya ikna etmeye çalışırken; bağlantısızlık terimini ilk olarak ortaya koyan Hindistan ile Mısır ve Çin gibi ülkelerin ön planda olduğu çoğunluk, tarafsızlığa yani iki bloğa da eşit mesafede olunması gerektiğini savunmaktaydı.

Bağlantısızlık bu konferans sonrasında önemli bir hareket olarak ortaya çıkmış ve sonradan Birleşmiş Milletler içinde etkin bir rol üstlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelere meydana gelen G-77'nin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türkiye konferansta, açıkça kendisinin hangi tarafta yer aldığını belirtmiş ve tarafsızlık düşüncesine sahip olanların izledikleri yolda başarısız olmaya mahkûm olacaklarını ve SSCB'nin yanında olunursa da bunun yeni bir boyunduruk altına girmekten başka bir şey olmadığını ısrarla dile getirmiştir. Türkiye Cezayir'in bağımsızlık mücadelesiyle ilgili olarak BM Genel Kurulu'nda yapılan

⁵⁴ Özkan, a.g.e, s.577

görüşmelerde 30 ülke ile birlikte çekimser oy kullanmıştır. Hatta Cezayir konusu ile ilgili olarak Fransa'nın çekimser kaldığı durumlarda bile Cezayir aleyhinde oy kullanılmıştır. Tüm bunlara gerekçe olarak NATO üyesi olunması sebebiyle Fransa ile ilişkilerin kötüye gitmemesi amaçladığı ifade edilmiştir. Bu durum Kurtuluş Savaşı yaşamış bir ülke olarak Türkiye hakkında hayal kırıklığı hissedilmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan ilginç bir şekilde Ataöv, Türkiye'nin Cezayir'deki bağımsızlık mücadelesini resmen destekleyen en son devletlerden birisi olmasına rağmen, Cezayir'e askeri yardımda bulunan Arap olmayan ilk Müslüman devlet olduğunu belirtmektedir. Türk kamuoyunda çok fazla bilinmeyen bu yardım, Ataöv'ün aktardığına göre, 1957 yılının sonlarında, Libya'ya askeri yardım görüntüsü altında Cezayirli milliyetçilere Tripoli limanına silah bırakılması şeklinde gerçekleşmiştir. Yazar, Cezayir'e ikinci yardımın ise bu olaydan iki sene sonra BM Genel Kurulu'nda Cezayir'le ilgili bir oturumda çekimser oy verilmesinin ardından gerçekleştirildiğini ve bu kez Tunus'a askeri yardım yapılmış gibi silah yollandığını söylemektedir.⁵⁵

2.3.3.KIBRIS MESELESİNİN AFRIKA DÜNYASIYLA İLİŞKİLERE ETKİSİ

Yıllarca Afrika ile ihmal edilen ilişkilerin ardından 1960'larda Kıbrıs sorunuyla bağlantılı olarak Türkiye uluslararası arenada Afrika ülkelerinin desteğine ihtiyaç duymuştur. 1960'lı yıllarda hızla bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler BM'de sayı bakımından önemli bir artış gösteriyorlardı. Bu ülkeler sayılarının artmasıyla BM Genel Kurulu'nda Asya ülkeleri ile birlikte çoğunluğu oluşturdukları değerleri de artmıştır.

Bağlantısız ülkelerin Kıbrıs sorununun da izledikleri politika iki nedenle açıklanabilmektedir. Bunlardan ilki, kendi içlerinde de farklı etnik ve grupları barındıran bu ülkelerin Kıbrıs'ta iki cemaatin bulunduğu ileri süren Türk tezinden rahatsız olmaları ve bu tezin geçerliliği halinde Kıbrıs'ın bölünmesi olasılığının kendi ülkelerinde de parçalanma sürecine sebep olma ihtimali korkusu olmuştur. İkincisi ise, Türkiye ve Kıbrıs'ın 1964'e kadar Bağlantısızlara yönelik izledikleri politikalarıdır. Türkiye 1955 Bandung Konferansı'nda Bağlantısızların tavrına karşı olduğunu ve bu politikanın SSCB lehine olduğunu açıklamıştır. Batı bloğu temsilcilik rolünü üstlenmiştir. Bu tutumu 1960'dan sonra yumuşasa da Bağlantısızlar'a karşı özel bir politika oluşturamamıştır. Türkiye'nin Bağlantısız ülkelere yönelik tutumuna karşın, Yunanistan'ın bu ülkelere zıt yönde tutum izlemesi ve her koşulda bu ülkelerin yanında

⁵⁵ Tepeciklioğlu, a.g.e, s.68-72

olması nedeniyle, Bağılantısızlık Hareketi içindeki ülkeler, başlangıçtan itibaren Yunanistan'a destek vermiş ve Kıbrıs ile ilgili BM'deki oylamalarda Yunanistan'ın tarafında oy kullanmışlardır. Ayrıca, 1964 yılında bir araya gelen İkinci Bağılantısızlar Konferansı'nda yayınlanan kararlarda Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerekliliği vurgulanmıştır.

1964 Kıbrıs Bunalımı sonrasında Bağılantısız ülkelerin Türkiye'ye yaklaşımı, Türkiye'yi dış politikasını gözden geçirmesi gerektiğini hatırlatmış, bu ülkelerle NATO'nun belirlediği sınırları aşarak ekonomik, mali ve teknolojik yardım ilişkisine girmek gerektiğini ortaya koymuştur. Bu anlayışın pratiğe dönüşmesi olarak Türkiye 1965'te çeşitli Asya ve Afrika ülkelerine iyi niyet heyetleri göndermiş olsa da bu girişimler kısa vadede ilişkilerin düzelmesine yardımcı olamamıştır. ⁵⁶ 1960'lı yılların ortalarına kadar uygulanan Batı politikaları Türkiye'yi Batı dışı ülkelere karşı duruş sergilemesine yol açmış ancak sonunda Batı'nın da kendi menfaatleri doğrultusunda davrandığı görülmüştür.

Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda uluslararası alanda yalnız kalması ve müttefiklerine olan inancının sarsılması Türk dış politikasını yeni arayışlara sevk etmiştir. Ancak Afrika'ya olan bu girişimler olumlu sonuçlanmamış 1965 Afrika'ya açılım yolundaki hedefler sonuçsuz kalmış BM'de oy alınamamıştır. Kıbrıs sorunu gündemde etkisini kaybedince Afrika ile ilişkiler yine asgari düzeye inmiştir. 1980'lere gelindiğinde, neo-liberalizmin hâkim olduğu dünyada, özellikle SSCB'NİN dağılmasından sonra 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planına kadar Afrika ile ilişkiden söz edilemez hal almıştır. ⁵⁷

Türkiye'nin 28 Mart 1949'da İsrail Devleti'ni tanınması, 1950 yılında Kore'de Batı Bloğundan yana tavır koyması, 1955 yılında Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinde İngiltere'nin menfaatlerini savunması, Mısır'ın Kıbrıs'ta İngiliz üslerinin kapatılmasını savuna Rum tezini desteklemesi gibi Batı yanlısı Türkiye'nin bu tutumları Bağılantısızlar Hareketi'nin kurucu üyelerinden Mısır'la arasını açmıştır. Bu politikalar dolayısıyla Türkiye, hep karşı karşıya gelmiştir. İkinci Dünya savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış politikası, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi işgal edeceği korkusuyla biçimlendirilmiştir. Türkiye uluslararası ilişkilerini bu perspektiften değerlendiriyor, dostluklar ve ittifaklar ile düşmanlıklarını bu bakış açısıyla tayin etmekteydi. Batı Bloğuna dahil olmak isteyen Türkiye, 25 Haziran 1950'de başlayan

⁵⁶ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, der. Baskın Oran, İstanbul:İletişim Yayınları, 2009, 14. Baskı, s.731-732.

⁵⁷ Melek Fırat, "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM), (Çevrimiçi)<http://www.tasamafrika.org/pdf/afk5/12-Prof-Melek-FIRAT.pdf>, (Erişim tarihi 15.09.2012)

Kore Savaşı'na asker göndererek yardımda bulunmuş, bu fedakarlığının karşılığında 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuştu. Aynı dönemde Mısır, Kore Savaşı'nda tarafsız olduğunu ilan etmiş, dış politikada Türkiye ile farklı tercihte bulunmuştu.

Türkiye'nin dış politikasında en önemli diğer mesele, 'Kıbrıs Meselesi' idi. Yunanlılar adadan İngilizlerin çekilmesini ve self-determinasyon hakkının tanınmasını isterken, Türkiye adada statükonun korunmasını, yani adanın İngiltere'nin elinde kalmasını istiyordu. Bu politika, Türkiye'nin Sovyet saldırısına uğraması karşısında, Kıbrıs'ta mevcut olan İngiliz üslerinden yardıma geleceği beklentisine dayanıyordu. Süveyş Kanalı'nın İngilizlerden kurtarılıp, millileştirilmesi mücadelesini veren Nasır yönetimi ise, Kanalı'nın güvenliğini sağlamak için adada bulundurulmuş İngiliz üslerinin kapatılmasını istiyordu. Kıbrıs'ta İngiliz üssü bulunmasını Süveyş'in millileştirilmesi politikasına tehdit olarak görüyor, bu bakımdan Rum tezini destekliyordu. Kıbrıs politikası, Türkiye ve Mısır arasında ciddi bir politik çatışma alanı haline gelmişti.⁵⁸ 1964 Kahire Zirvesi'ne katılmak isteyen Türkiye'nin amacı Müslümanları etkilemekti. Mısırlı yetkililer arası iyi olmayan Türkiye'nin toplantıda bulunmasını istememiş Türk diplomatlarını konferansa almak istememişlerdi. Sonradan zirveye katılmayı başaran iki büyükelçi, bu konferansı locadan izlemek durumunda kalmıştır.

Kahire'de toplanan zirve sonunda, "Barış ve Milletlerarası İşbirliği" Programı yayınlanarak, bütün ülkelerin nükleer silahlardan vazgeçmesi, bütün yabancı üslerin tasfiyesi, devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmamaları, yeni sömürgecilik ve emperyalizme karşı çıkılması kabul edilmişti. Bu arada Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınması yönünde de karar çıkarılarak, Rumların uluslararası toplumda bağımsızlık mücadelesi veren toplum olarak tanınması sağlanmıştı.

Bu zirvenin Türkiye için önemi; tek eksenli politika izlememesi gerektiğini ve güvenmediği Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzenlemesi gerektiğinin farkına varması yönünde olmuştur. Türkiye bu tarihten sonra, geçmişteki politikasını değiştirmeye yönelik olarak Arap ülkeleriyle siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Türkiye-Bağlantısızlar ilişkisinde, son 55 yılda tarihin seyri ciddi anlamda değişecek , nükleer silah karşıtlığına dayanan bağlantısızlık fikrinin sahibi Hindistan nükleer güç haline gelecek , Mısır, Camp-David anlaşmasından sonra, bir zamanlar Bandung Konferansı'ı dışında tutulan İsrail'in ve ABD'nin bölgedeki müttefiki olacak, 1964 yılında Kahire'de toplantıya sokulmayan

⁵⁸ Sinan Tavukçu, "Türkiye-Bağlantısızlar Hareketi İlişkileri", 27 Temmuz 2009,(Çevrimiçi) <http://www.haber10.com/makale/16364/>,(Erişim tarihi 12.12.2012)

Türkiye'nin Cumhurbaşkanı 2009 yılında, 'Şeref Konuğu' olarak Bağlantısızlar toplantısına davet edilecektir.⁵⁹

1949'da İsrail'i ilk tanıyan Müslüman devlet iken 1967 Arap- İsrail savaşında Arapları destekleyerek İsrail'le ilişkilerini gözden geçirmeye başlamıştır.⁶⁰ Daha önce Ortadoğu'ya NATO çerçevesinden bakan ve Batı dünyasının menfaatlerinin sözcüsü olarak algılanan Türkiye, 1967 Arap-İsrail savaşından sonra, bölge politikalarını değiştirmiştir. Genellikle çatışma ile geçen Türk-Mısır ilişkileri de bu tarihten sonra gittikçe yükselen bir grafik göstermiştir. 1967 Arap-İsrail savaşı başlar başlamaz Türk hükümeti, Türkiye'deki Amerikan üslerinin Araplara karşı kullanılmayacağını ilan etmiştir. İsrail ile savaşan Mısır, Ürdün ve Suriye'ye yiyecek ve giyecek malzemesi göndermiş, dış politikada İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi tezini savunmuştur⁶¹. 1955-1964 Bağlantısızlar zirvelerinde gösterdiği performanslar sonrası 1967 yılında İsrail'e karşı Arap ülkelerinin tarafını tutması Kuzey Afrika kıtası ülkeleri ile de buzların çözülmesine sebep olmuştur.

1964 Kahire Zirvesi sonrası Kuzey Afrika ile Türkiye ilişkileri, Turgut Özal dönemine kadar yok denecek kadar azdır ve Afrika-Arap dünyasına mesafeli durulduğu görülmüştür. Bu dönemlerde meydana gelen Türkiye'deki iç dünyada siyasi çalkantılar, ülkenin dış politika da aktif olmasını engellemekteydi. Askeri darbeler, 1964 Kıbrıs meselesi sırasında Türkiye'nin çok güvendiği Amerika tarafından veto edilmesi ve durdurulması, Türkiye'nin dünyaya bakış açısındaki değişim farkındalık ve kırılma noktası olmuştur. 1974 Kıbrıs çıkarması sonrasında Türkiye'ye uygulanan Amerikan ambargosu sırasında Türkiye dış politikada tek eksenli olmanın olumsuz taraflarını yaşamıştır. Türkiye her iktidar değişikliği veya askeri darbe dönemlerinden sonra ortaya çıkan istikrarsızlık süreci ile birlikte dış politikasında aktif olamamıştır. Bu açıdan bakılınca, içsel huzurun ülke içindeki olumlu gelişmelerin, gelişmişliğin ülke dışında da güçlü ve aktif olunmasını sağladığı söylenebilmektedir.

Türkiye II. Dünya savaşı sonrası uluslararası sistemin getirdiği güvenlik endişesiyle Bandung Konferansında Üçüncü Dünya ülkelerini karşısına alarak Batı yanlısı politikalar izlemiştir. Bunun sonucunda ilerleyen yıllarda aslında tek başına olduğunu ve herkesin kendi menfaatine göre hareket ettiğini Kıbrıs meselesi ile anlamış, ihmal ettiği topraklardaki ülkelerle ilişkilerini düzeltmeye yönelik adımlar atmıştır. İlk olarak 1964'te Kahire Konferansı'na

⁵⁹ a.g.e

⁶⁰ Mehmet Hasgüler, "Loca Diplomasisinden Özel Konukluğa: 45 Yıl Sonra Yine Kahire ve Bağlantısızlık Hareketi", 18 Temmuz 2009. (Çevrimiçi)<http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=184>, (Erişim tarihi 17.09.2012)

⁶¹ Mehmet Hasgüler, "45 Yıl Sonra Yine Kahire ve Bağlantısızlık Hareketi", 17 Temmuz 2009, (Çevrimiçi)<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1009> (erişim tarihi 17.11.2012),

gözlemci statüsünde katılmak için başvurmuştur. Reddedilince, ancak büyükelçilerini gönderip, konferansı dinleyebilmiştir.

İkinci girişim, Kıbrıs konusunda 1965'te BM'de alamadığımız oylar sonucunda Türk dış politikasının gözden geçirilip, sayısı günden güne artan Bağlantısızlar Hareketi ülkelerine karşı "Kıbrıs iyi niyet heyetleri" gönderilmesi olmuştur. Fakat çoğu üniversite öğretim üyelerinden oluşan heyetler amaçlarına ulaşamadan dönmüşlerdir.

Üçüncü olarak ise, 12 Mart döneminde başbakan ekonomik işler yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu zamanında başlatılan ve 3 yıl süren Türk teknik yardım projesi olmuştur. Bu bağlamda Türkiye 48 ülkeyi kapsayan yardım programı uygulamıştır. Son olarak, 1978-79 yıllarında bu ülkelere yakınlaşmak amacıyla Güney Afrika'nın sömürgesi konumundaki Namibya konusunda kurulan BM Namibya Konseyinin Türkiye ilk başkanı olmuştur ve önemli mali katkılar sağlamıştır. Ulusal kurtuluş hareketlerine de silah yardımı yapan Türkiye, sonradan Zimbabwe adıyla bağımsızlaşacak olan Rodezya 'da beyaz azınlı yönetimiyle mücadele eden ZANU ve ZAPU gerillalarına 300.000'er dolar bağış yapmıştır. 1970'lerde Portekiz'in ismen zikredilmediği bütün bildirimlere Mozambik lehinde imza atmıştır. Ecevit-MSP koalisyonu zamanında Eritre'yi ve Müslüman Moro Kurtuluş cephesini desteklemiştir. Ancak, bu adımlar Türk dış politikasında bütünlük oluşturamamış, süreklilik sağlayamamış ve kopuk olmuştur. Dış işleri Bakanlığının da tam inançla politika yürütmemesi süreklilik olmasını engellemiştir. Tutarsız adımlar başarısız sonuç vermiştir. Örneğin, 1971'de çok fazla ülkeye yardım dağıtıldığı için anlamsız kalmıştır. Zimbabwe, Mozambik, Angola ile bağımsız olunca ciddi bir ilişkiler kurulamamıştır. Bu girişimler Portekiz'i rahatsız etmiştir. Eritre'ye yardım Etiyopya'ya yabancılaştırmıştır.⁶²

Türkiye'nin 1980'li yıllarda bu bölgeye yönelik olarak dış yardımları dış politikasının etkin bir aracı olarak kullanmaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda 1984 yılında İslam Konferansı Örgütü (İKÖ, yeni adıyla İslam İşbirliği Teşkilatı-İİT) çerçevesinde kuraklık sıkıntısı çeken Sahel ülkelerine yardım amacıyla oluşturulan fona 10 milyon dolarlık katkıda bulunmuştur. Bunun dışında Türkiye, Afrika'da düzenlenen BM barış gücü operasyonlarına da asker göndermek suretiyle katkıda bulunmuştur.⁶³ Sonuç olarak bu girişimlerin ilişkilerin düzelmesinde önemli bir katkısı olmamıştır.

⁶²Baskın Oran, "1960-1980:Görelî Özerklik 3: Dönemin Bilançosu", a.g.e, s.677.

⁶³ Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Said Altın, "Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek- Etkinlik Arayışları", 9 Mayıs 2012, (Çevrimiçi) <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=687&bolge=12&konu=0> , (Erişim tarihi 13.08.2012), s.3.

2.4.AFRİKA BİRLİĞİ

Sömürge devletlerin bağımsızlık sürecinden bahsederken, Fransa'da 1958 yılında De Gaulle'nin iktidara geçmesinin "Siyah Afrika"nın geleceğinde önemli bir dönüm noktası olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Çünkü De Gaulle'nin sömürgecilğe karşı farklı bir tutumu ve bakış açısı vardı. Sömürgelerin sıkı bir şekilde bağlı kaldığı Fransız birliği kavramı yerine, İngiliz Milletler Topluluğu kavramına benzeyen Fransız Milletleri Topluluğu anlayışını getirmiştir. Bu anlayışa göre, Fransız sömürgeleri dilerse eski sistem içinde kalacak, dilerse de tamamen bağlarını koparıp bağımsız olabilecekti. Her ne kadar Bandung Konferansı'ndan sonra bağımsızlık özlemiyle İngiliz ve Fransız sömürgelerinde hareketlenmeler başladıysa da, Fransa ile bağlarını koparmayı tercih eden ve bağımsızlığını ilk olarak ilan eden sömürge, 1958'de, Sekou Toure'nin Gine'si olmuştur.

Kısa bir zaman içinde diğer devletler de bağımsızlık istemişler ve İngiliz sömürgelerine de örnek olmuşlardır. Böylece kıtada bağımsızlık hareketleri hız kazanmıştır. 1955 Bandung Konferansı sırasında Afrika'da sadece beş bağımsız devletten söz edilirken, 1963 Mayısında Afrika Birliği Teşkilatı kurulurken 31 devlet bağımsızlığını kazanmış durumdadır.⁶⁴ O zaman içerisinde konuyla ilgili olarak Fransız tarihçisi Fernand Braudel gibi sömürgeci Avrupa ülkelerinin aslında Afrika ülkelerine altyapı, eğitim gibi hizmetlerde götürdüklerini, Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika ve Portekiz'in Afrika'yı bölüşmelerinin kendi yararlarına da olmadığını, bu durumun kimilerince Afrika'nın "Balkanlaştırılması" biçiminde tanımlandığını, her sömürgecinin bağımsız olması sonucunda da Afrika'da çok sayıda devlet ortaya çıktığını düşünenler de mevcuttur.⁶⁵

Bu devletler bağımsızlıklarını kazandıkları sırada, Batılı sömürgeci devletler Afrika'dan tamamen çekilmiş durumda değildir. Diğer taraftan, yine bu devletler, Batı'nın bir şekilde kendilerini tekrar nüfuz veya kontrol altına almasından (neo-kolonyalizm) çekinmemektedirler. Batı'nın karşısında denge unsuru olabilecek kuvvet ise, Sovyet Rusya'nın liderlik ettiği milletlerarası komünizmin emperyalizmidir. Bu durum karşısında, bu yeni bağımsız olan Afrika ülkeleri, bloklardan kendilerini uzak tutabilmenin çaresini bir araya gelmekte ve bir Afrika Birliği (Pan-Afrikanizm) oluşturmada görmüşlerdir. Afrika Birliği'nin meydana gelmesinde lider konumunda olan ve bu konuyla ilgili büyük çaba harcayan Ghana'nın devlet

⁶⁴ Fahir Armağanoğlu, "20.Yüzyılın Siyasi Tarihi", (Çevrimiçi)

<http://www.eturh.org/soguksavas/?sayfa=897897.881126.2511495.0.0.php&Bandung%tan%20Ba%F0lant%FDs%FDz1%FD%F0a>, (erişim tarihi 24.03. 2013)

⁶⁵ Hazar, a.g.e, s.5

başkanı Kwame Nkrumah⁶⁶ olmuştur.⁶⁷ Bu çabalar sonucu, Etyopya imparatoru Haile Selassie'nin girişimi ile⁶⁸ 31 Afrika ülkesinin temsilcileri (çoğu devlet başkanları) 22-24 Mayıs 1963'de, Afrika'nın en eski bağımsız ülkesi Habeşistan'ın başkenti Addis-Abada'da toplanarak, Afrika Birliği Teşkilatı'nı (Organization of African Unity) kurmuşlardır. Bununla beraber birliğin 33 maddelik bir Anayasası'nı (Charter) da kabul etmişlerdir. Afrika Birliği Teşkilatı da, bloklar karşısında Afrika'nın kişiliğini korumak ve Afrika'da kendi aralarında çıkacak anlaşmazlıkları ve problemleri, büyük devletlerin müdahalesine fırsat vermeden ve büyük güçleri Afrika kıtasından uzak tutarak çözümlenmeyi amaç edinmişlerdir.

Afrika Birliği Teşkilatı 1963'den yani kuruluş yılından sonra, Bağlantısızlığın da önemli bir unsurunu oluşturacaktır.⁶⁹ Afrika Birliği Örgütü tüm Afrika devletlerini kapsayan bir siyasal kuruluştur. Üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, sığınmacılarla ilgili onular, BM'ye ilişkin sorunlar, güvenlik sosyal ve ekonomik sorunlar, dış borç yükü kuruluşun ilgi alanlarını kapsamaktadır. ABÖ başlangıç yıllarında Rodezya (şimdiki adı Zimbabve)⁷⁰ ve Güney Afrika'daki ırkçı rejimlere karşı mücadelede ve Portekiz sömürgelerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarında etkin rol oynamıştır. ABÖ (Organization of African Unity-OAU) daha sonra Afrika Birliği (African Union) 'ne dönüşecektir.

Afrika Birliği Örgütü'nün temel amaçları; Afrika Devletleri arasında dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek, üye ülkelerin ülke bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığını korumak, Afrika'daki her türlü sömürgeciliğe son vermek, BM şartı ve İn san Hakları Evrensel Bildirisi çerçevesinde işbirlikleri geliştirmek ve bloklar arasında barışçı Bağlantısızlık politikalarını sürdürmektir. ⁷¹ Örgüt, Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar Grubu içinde yer almış ve Doğu ve Batı Blokları arasındaki mücadeleden uzak kalmıştır. Soğuk Savaş takiben kıtada yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve salgın hastalıklar örgütü daha etkin bir kuruluş haline gelmeye yöneltmiştir. ⁷²

⁶⁶ Kwame Nkrumah, Gana'nın ilk devlet başkanıdır. Afrika ülkelerinin birlik içinde hareket ederek ayakta kalabileceğini savunmaktadır. Sömürge güçleri desteği ile yapılan askeri darbe ile sürgüne yollanmıştır. Bkz (Çevrimiçi) <http://www.nkrumah.net/>, (erişim tarihi 14 Ocak 2013).

⁶⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**

⁶⁸ Hazar, **a.g.e.**, s.69

⁶⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**

⁷⁰ Terence Ranger, **''The Uses and Abuses of History in Zimbabwe''**,

(Çevrimiçi)http://scholar.google.com.tr/scholar?hl=en&q=history+of+zimbabwe&btnG=&as_sdt=1%2C5&as_sntp=, (Erişim tarihi 16.09.2012), s.13

⁷¹ Akkanlı, **a.g.e.**, s.44.

⁷² T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, (Çevrimiçi)<http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, (erişim tarihi 12.11.2012).

Afrika Birliği Örgütü, kendi kimliğini oluşturmak amacıyla Soğuk Savaş ortamında iki kutba ayrılan uluslararası sistemde taraf tutmamışlardır. 1955 Bandung Konferansı ile hareketlenen bağlantısızlık ve tarafsızlığın oluşmasındaki sebep aslında yeni bağımsızlığını kazanan ölkelerin etrafındakilere göre güçsüz oluşlarıdır. Gerek ABD gerek SSCB birer nükleer güç idiler. Bağımsızlığına kavuşan devletler iki tarafın herhangi birisiyle mücadele edecek güç ve kapasitede değildiler. Bir tarafa bağlı kalmak yine sömürge altına girmekten farksız olacaktı.

Benzer acı ve sıkıntıları yaşamış ölkeler olarak tek bir çatı altında toplanmak, ortak amacı benimsemek, aynı politikayı izlemek daha mantıklı bir yol olarak gözökmüştü. Aynı şekilde kapitalist sistemin getirdiği sömürgecilik anlayışını veya karşıtı olan diğer gücün görüşü komünizm felsefesini de benimsemek uygun olmazdı. Bağlantısızlar, güçlerini silahsızlanmadan kullanmışlar ve asıl güçlerini BM'de göstermişlerdir. BM Genel Kurulunda aldıkları kararlar aracılığıyla söz sahibi olmuşlar ve dengeyi korumaya çalışmışlardır.⁷³

İki süper-devletin birbiriyle çatışan ekonomik ve politik yaşama felsefe ve sistemleri karşısında, Bağlantısızların, genellikle benimsedikleri ekonomik rejim "sosyalizm" ve siyasi rejim de "diktatörlük" ve çoğunlukla "askeri diktatörlük" olmuştur. Bu ölkelerin demokrasiyi benimsememeleri özellikle Afrika'da, tek teşkilatlı kuvvet olan silahlı kuvvetlerin iktidarına imkân vermiştir. Bu ise, silahlı kuvvetler içinde çatışmaları ve iktidar hırsını tahrik ettiği için, Afrika'da sıkça askeri darbeler yaşanmasına sebep olmuştur.

Bağlantısızlar için demokrasinin Batı anlamındaki örneğini Hindistan vermiştir. Bağlantısızların sosyalizmi de, komünizmden uzak, milli karakterli bir sosyalizm yaşama amacını taşımıştır. Fakat bu anlayışa çoğu ulaşamamıştır. Örgütün kendi içinde yaşadıkları gruplaşma, bölünme de mesela 1963'de, Tanzanya, Uganda ve Kenya arasında, siyasi anlamda olmak üzere, bir Doğu Afrika Federasyonu kurulmuştur. Böyle Örgüt içinde örgütleşmeler Birliğin sağlam temellere oturmasını engellemiştir. Kendi içlerinde de bir çelişki, ayrılık olabilmesine rağmen, mevcut sistemdeki iki kutuplu güce, karşı duruş sergilemeleri bakımından anlamlı olmaktadır.⁷⁴

ABÖ'nün "Afrika Birliği" Avrupa Birliği model alınarak bir uluslararası yapıya dönüştürölmesi fikri Libya lideri Kaddafi tarafından ortaya atılmıştır.⁷⁵ Afrika Birliği Örgütü'nün devlet ve hükümet başkanları Zirve Toplantısı, 9 Eylül 1999 tarihinde Libya'nın

⁷³ Armağanoğlu, a.g.e

⁷⁴ a.g.e

⁷⁵ BBC News, (Çevrimiçi)http://news.bbc.co.uk/2/hi/country_profiles/3870303.stm, (Erişim tarihi 1.02. 2012).

Sirte şehrinde düzenlenmiştir. Kaddafi bu toplantıda Afrika Birliği kurulması yönünde fikrini sunmuştur. Çalışmalar sonucunda hazırlanan Afrika Birliği Kurucu Anlaşması, 11 Temmuz 2000 tarihinde Togo'nun başkenti Lome'de kabul edilmiştir. Afrika Birliği Kurucu Anlaşması onay işlemlerinin tamamlanmasından sonra 26 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ABÖ'den Afrika Birliği'ne geçişin sorunsuz olması için eski örgüt yaklaşık 1 yıl daha yürürlükte kalmış ve ABÖ 8 Temmuz 2002 tarihinde Güney Afrika'nın Durban kentinde yapılan Zirve Toplantısı ile fiilen sona ermiş ve yerini Afrika Birliği almıştır.⁷⁶ Eski örgütün ilkelerinin yeni dünya düzenine ayarlanması gibi amaçları da yine Afrika'da politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi şeklindedir.⁷⁷

Afrika Birliği, Avrupa Birliği'ne benzer bir yapılanma ile küreselleşme süreci ve bugünkü şartlarda Afrika'nın daha gerçekçi çözümler bulmak hedefindedir. Afrika Birliği'nin 53 üyesi mevcuttur. Afrika Birliği Kurucu Anlaşmasının 5.maddesi birliğin organlarını şu şekilde belirlemiştir. Birlik Meclisi, İcra Konseyi, Pan-Afrika Parlamentosu, Adalet Divanı, Daimi Temsilciler Komitesi, Uzmanlaşmış Teknik Komiteler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey, Mali Kurumlar ve Meclis'in kurmayı öngöreceği diğer organlardır. Meclis, devlet ve hükümet başkanları veya yetkili temsilcilerinden oluşmaktadır. İcra Konseyi Toplantıları da Dışişleri Bakanlarının katılımı ile gerçekleşmektedir. AfB Komisyonu, teşkilatın bürokrasisini oluşturmaktadır. Komisyon, Avrupa Birliği Komisyonu örnek alınarak kurulmuştur. 10 üyeden oluşmaktadır (1 Komisyon Başkanı, 1 Komisyon Başkan Yardımcısı ve 8 Komiser).

Komisyon, AfB'nin en önemli organlarından birisidir ve çalışmalarının istenilen düzeyde olması, teşkilatın tüm işleyişini olumlu yönde etkilemektedir. Afrika Parlamentosu (Pan African Parliament). Güney Afrika'nın başkenti Johannesburg yakınlarındaki Midrand'da bulunmaktadır. 53 Afrika ülkesinden 46'sının temsil edildiği Parlamento, 18 Mart 2004 tarihinde ilk toplantısını Addis Ababa'da yapmıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Divanı (African Court on Human and Peoples' Rights). Tanzanya'nın Arusha şehrinde görev yapması öngörülmektedir. Divan Yargıçları, 2 Temmuz 2006'da yemin ederek görevlerine başlamışlardır Barış ve Güvenlik Konseyi. AfB'nin bu organı, Kurucu Anlaşmadan ayrı olarak hazırlanan bir protokolle oluşturulmuştur.⁷⁸ Mali Kurumlar arasında Afrika Merkez

⁷⁶ Hazar, **a.g.e**, s. 70

⁷⁷T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, (erişim tarihi 12 Kasım 2012).

⁷⁸ Can Altan, "**Afrika Birliği**", (Çevrimiçi) <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>, (erişim tarihi 18 Nisan 2013)

Bankası, Afrika Para Fonu ve Afrika Yatırım Bankası yer almaktadır. Afrika Birliği'nin merkezinin Etyopya'nın başkenti Addis Ababa'da olması da kararlaştırılmıştır.

Afrika Birliği Kurucu Anlaşması'nda da vurgulandığı üzere Afrika halkları ve devletleri arasında dayanışma, iş birliği, birlik ve uyumun geleceğe yansıtılması amaçlanmış, siyasal bağımsızlık, insan hakları ve ekonomik kurtuluş için verilen mücadeleler anımsatılmış, dünyada ekonomik, sosyal ve siyasal planda meydana gelen meydan okumalara Afrika kıtasının ve halklarının karşı koyması hedeflenmiştir. Öte yandan, 2001 yılında Nijerya'nın başkenti Abuja'da Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık(New Partnership for Africa's Development- NEPAD/AKYB) adı altında Afrika'nın ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarına köklü çözümler bulmak ve kalkınmayı sağlamak amaçlı oluşmuştur.

NEPAD iyi yönetim ve sosyo-ekonomik kalkınmanın temeli olarak barış, güvenlik ve istikrarı arttırmak için gerekli kapasiteyi kurmak, yoksulluğu yok edecek kalkınmayı hızlandırmak, iç kaynakları seferber etmek, borç yükünün azaltılması, dış yardımların akışı ve özel sermayeye anlamlı bir içerik kazandırılması amaçlar arasındadır. Bu şekilde Afrika'nın kendi sorunlarına kendisinin çözümler üretebilmesi istenmektedir. Aynı zamanda BM kuruluşları, Avrupa Birliği, OECD ve UNESCO gibi kurumlar NEPAD'ın amaçlarının gerçekleşmesinde çeşitli katkılarda bulunmaktadır. UNESCO'nun özellikle yoksulluğa karşı mücadelede, kalkınmaya yardım etmede, eğitim ve insan kaynaklarının değerlendirilmesinde önemli bir rolü vardır. Türkiye'nin Afrika Birliği Örgütü ile ilişkileri 1963 ve 2002 yılları arasındaki dönemde sınırlı kalmıştır. Afrika'ya Açılım Politikası ile birlikte, 2002 yılından itibaren AfB Zirvelerine misafir ülke olarak katılan Türkiye, 2005 yılında AfB nezdinde gözlemci ülke statüsü kazanmıştır. BM'nin dörtte biri Afrikalılardan oluşmaktadır. Bu ülkeleri çatısı altında toplayan Afrika Birliği, BM ve NATO'dan sonra "en etkin kuruluş" olarak kabul edilmektedir. Uluslararası platformlarda Afrika ihmal edilmesi BM'de yüzde 53'lük oy potansiyeli olan bir gücün ihmal edilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye bu durumun örneği ile Kıbrıs mevzusunda yaşamıştır.⁷⁹

9 Temmuz 2002'de Afrika Birliği, Avrupa Birliği modelinden esinlenerek kurumsallaşmaya yönelmiştir. Bu kapsamda yeni bir yapılanmaya giden birliğin önemli hedefleri arasında; kıtada demokrasi ve insan hakları geliştirmekle birlikte tehlikeli boyutlara varan AIDS başta olmak üzere salgın hastalıklarla mücadeleye destek vermek, çevrenin korunmasına katkıda bulunmak gibi pek çok yeni ve önemli konular tanımlanmıştır.

⁷⁹ Gürkan Zengin, "Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi" İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010, s. 444.

Afrika Birliği 21.yüzyıla hızlı bir değişimle girmiş ve uluslararası sistem içinde yerini sağlamlaştırmaya başlamıştır. Birlik ABD, Türkiye, Çin gibi ülkeler ile işbirliğini geliştirirken AB, BM gibi uluslararası kuruluşlar ile de sürekli iletişim sağlamıştır. Afrika Birliği'nin öneminin artması kıtanın dünya ekonomisinde öneminin artışına paralel bir biçimde gerçekleşmiştir. ABD-Çin çıkar çatışması ve Afrika ülkeleri ile yılda 150 milyar Avro civarında ticaret yapan AB'nin de yaşanan rekabete dâhil olması Afrika Birliği'nin önemini artırmıştır. 2000 yılında 1. Avrupa Birliği- Afrika Birliği Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Türkiye ekonomik, siyasi işbirliğinin yanı sıra sosyal ve kültürel anlamda da siyah kıtada önemli roller üstlenmeye başlamıştır.⁸⁰

Afrika Birliği ve onun bağlı olduğu kurum ve kuruluşlar ile ilişkilerin hızlandığı bu dönemin ayrıntılarına diğer bölümde değinilecektir.

2.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ: DEĞİŞİM ÇANLARI

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile Soğuk Savaş yılları boyunca doğrudan ilişkiler kurmak yerine elçilikler açma ya da yardım etme yoluyla ilişkilerini belli seviyelerde tutan bir politikasını Türkiye'nin mevcut tarihsel koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.⁸¹ Türkiye o zamana kadar Batı yanlısı politikayı tercih etme durumunda kalmıştır. 1991 yılında SSCB dağılıp Soğuk Savaş bitene kadar dış güvenlik ve politikasını iki kutuplu sisteme göre şekillendiren Türkiye, sistemin sona ermesiyle dış politikasını gözden geçirmeye karar vermiştir. Bu çerçevede çok yönlü bir dış politika arayışına girmiştir.⁸²

19. yüzyılda yoğun bir şekilde sömürge mücadelesine sahne olan Afrika kıtası, günümüzde, özellikle de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte; Asya, Avrupa ve Amerika'nın adeta merkezinde yer alan jeostratejik konumuyla pek çok küresel aktörün ve bölgenin yükselen gücü konumunda bulunan Türkiye'nin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Nitekim Afrika ile tarihsel anlamda derin, köklü bir arka plan ve stratejik ilişkiye sahip olmasına rağmen bu

⁸⁰ "Afrika Birliği Yükselen Güç Mü?", 16 Şubat 2010, (Çevrimiçi) <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8197/afrika-birligi-yukselen-guc-mu.html> (erişim tarihi 18.10.2012)

⁸¹ Asena Boztaş, "Türkiye'nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist, Teori, Eleştirel Teori Ve Uluslararası Toplum Teorisi", (Çevrimiçi) <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/dergi/31/10.pdf>, S.31, Aralık 2011, s. 147. (Erişim tarihi 02.02.2013)

⁸² Özgecan Sahin, "Türkiye'nin Afrika Açılımı", BİLGESAM, 19 Temmuz 2010. (Çevrimiçi) http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1560:tuerkiyenin-afrika-acilm&catid=169:analizler-afrika, (Erişim tarihi 25.08.2012)

bölgeyle “zoraki şartlar” ve mecburiyetler dolayısıyla ilişkisine bir süre ara vermek zorunda kalmış bulunan Türkiye’nin bu kıtaya kesin bir dönüş yapması gerekmektedir.⁸³ Bu kapsamda bölgeyle ilişkilerde ön plana çıkan ve Türkiye açısından büyük bir avantaj olarak kabul edilen Osmanlı-Türk algısının, diğer sömürgeci güçlere nazaran taşıdığı önem, bu yeni süreçte göz ardı edilmemesi gereken önemli bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴

Soğuk Savaş’ın bitişi ve AK Parti iktidara gelene kadar geçen zaman süresince en belirgin girişim 1998 Afrika Açılım Eylem Planı olmakla birlikte fikri ve teorikteki girişimin pratikte yansımalarının sonraki yıllarda gerçekleşebildiğini söylemek mümkündür. O dönem Afrika’ya bakıldığında da 1989-2001 döneminin Afrika Kıtası için ağır buhranlı bir dönem olduğu söylenebilmektedir. Berlin Duvarı’nın yıkıldığı 1989 yılı ile 11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne yönelik terör eylemleri arasında geçen zamanda meydana gelen savaşlar ve iç çatışmalar nedeniyle, Afrika’da 6,8 milyon insan yaşamını yitirmiştir. Bu miktar uzun yıllar süren Soğuk Savaş döneminde bile kıtada meydana gelen şiddet hareketlerinde ölen insanların sayısından oldukça fazladır. Afrika’nın çok çeşitli din, dil ve etnik toplumsal yapıya sahip oluşu, kıtada meydana gelen istikrarsızlık ve problemlerin çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Sudan’da, Güney ve Kuzey arasında yıllarca devam eden sorun, Somali-Etyopya ve Etyopya-Eritre çatışması, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nin komşuları ile ilişkileri örnek verilebilir.⁸⁵

Bunlardan yola çıkarak Afrika’nın kendi içindeki sıkıntılar ve Türkiye’nin uzun yıllar devam ettirdiği dış politika algısında değişimlere yer vermesi ve bu yolda ilerlerken adaptasyonu bunun da uluslararası sistemin elverişsiz olduğu bir ortamda gerçekleştirmeye çalışması uzun yıllar iki taraf Türkiye-Afrika ilişkilerinde istenilen seviyeye ulaşamamasında sebep olarak gösterilebilir. Soğuk Savaş yıllarının getirdiği birtakım sınırlamalar ve Türkiye’nin bu dönemde dış politika öncelikleri arasında Afrika’nın bulunmayışını da unutmamak gerekir.⁸⁶

⁸³ Erol ve Altın, **a.g.e**, s.1

⁸⁴ **a.g.e**, s.2

⁸⁵ Hazar, “Küreselleşme ...” **a.g.e**, s.35

⁸⁶ Erol ve Altın, **a.g.e**, s.4

2.6. 1998 AFRIKA AÇILIM EYLEM PLANI

Türkiye'nin 1990'larda Türkiye'nin Afrika üzerindeki çıkarları gelişmeye hız kazanmıştır.⁸⁷ Türkiye'nin izlediği çok boyutlu dış politika çerçevesinde 1998 yılında Afrika ülkeleriyle siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkilerimize bir ivme kazandırmak amacıyla "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" oluşturulmuştur.⁸⁸ Türkiye'nin 1997'de AB'nin Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'nin adaylığı reddedilmesine kadar Batı- dışı dünya özellikle Afrika ülkeleri ile düzenli bir şekilde ilişkilerini geliştirmeyi ihmal etmiştir.⁸⁹

Afrika'ya Açılım Eylem Planı, 1998 yılında dönemin dışişleri bakanı İsmail Cem tarafından Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'yla olan ilişkilerinin yeterli olmadığı görüşünden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu plan ile Sahra-altı Afrika'yla ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerimizi geliştirmek hedeflenmiştir. Ancak bu hedeflere kısa vadede ulaşmanın kolay olmadığı, sağlam bir altyapının gerekliliği inancı ile bu stratejinin zamana yayılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Planda ayrıca, ekonomik bir büyüme kaydeden Türkiye'nin gelecek 10-15 yıllık dönemde yeni pazarlara girme ve hammadde temini arayışı içerisinde olacağı hususu da bu planda dikkate alınmıştır.

Bu planın uygulanması sonucu oluşan kazanımlar Türk dış politikasının uzun vadeli çıkarlarına yarar sağlamaktadır.⁹⁰ Türk yetkililerini bir eylem planını yapmaya yönelten temel düşünce, Türkiye ile Afrika kıtası arasındaki ilişkilerin mevcut büyük potansiyel dikkate alındığında ilişkilerin yeterli seviyede olmadığı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Afrika kıtasıyla ilişkileri büyük oranda geliştirmek bir ihtiyaç olmaktadır. Eylem planı fikri, hükümet temsilcilerinin, Afrika'daki Türkiye büyükelçilerinin, özel sektör temsilcilerinin, Afrika ülkelerinin fahrî başkonsoloslarının katıldığı çeşitli toplantılar çerçevesindeki görüşmelerle 1998 yılında olgunlaşmıştır. Bu toplantılardaki görüşler ışığında Dışişleri Bakanlığı, Afrika Kıtası ile Türkiye'nin ilişkilerini düşünölebilecek her alanda geliştirmek amacıyla bir eylem planı hazırlamıştır.⁹¹

Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in de katkılarıyla olan planla birlikte Ankara ilk olarak farlı devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla bir Afrika Eylem Planı

⁸⁷ Kieran E. Uchehara, "Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa", Gazi Akademik Bakış 43, C.II, S.3, Kış 2008.

⁸⁸ T.C Dışişleri Bakanlığı Resmi sites(Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim tarihi 13.03.2013)

⁸⁹ Birol Akgün, a.g.e, s.51.

⁹⁰ Akkaya, a.g.e, s.68.

⁹¹ Hazar, "Türkiye Afrika'da..." a.g.e, s.5

hazırlamıştır. ⁹² Bir anlamda Türkiye'nin Afrika yol haritasını oluşturulan planda Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi, yüksek düzeyli siyasi ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, Afrika ülkeleriyle be bölgesel örgütlerle ekonomik işbirliği imkânlarının geliştirilmesi, akademik ve kültürel ortaklıklarının alt yapısının oluşturulması öngörülmekteydi. Plan çerçevesinde Afrika'ya dışişleri düzeyinde ilk resmi ziyaretler İsmail Cem tarafından gerçekleştirilmiş olsa da gerek siyasi krizler gerek ekonomik düşüş gibi ülke içi sıkıntılar sebebiyle ilişkiler istenilen seviyede gelişmemiştir. ⁹³

2.7.TÜRKİYE'NİN İÇSEL BUNALIM YILLARI

Türkiye Soğuk Savaş boyunca askeri açıdan Batı bloğuna bağımlı bir yol izlemiştir. Yaklaşık kırk yıl NATO'nun kanat gücü olması siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal alanlarda da Türkiye'nin çok boyutlu ilişkiler geliştirmesini engellemiştir. Soğuk Savaş sona ermesine rağmen yaklaşık 10 yıl kadar daha iç siyasi/ekonomik krizler ve PKK ile süren mücadele nedeniyle Türkiye uluslararası güvenlik mimarisi içerisinde kendine biçilen bu pasif rolü üstlenmeye devam etmiştir. ⁹⁴ Sonuç olarak Türkiye'nin dış politikası 2000'li yılların başına kadar “milli güvenlik” temelli kaygılar nedeniyle pasif ve içe dönük bir görüntü sergilenmiştir. Bu dönemde Türkiye Ortadoğu'da Amerikan politikalarının takipçisi olarak algılanmıştır. ⁹⁵ Türkiye çevresindeki sorunlar, çatışmalar ve siyasi gerilimler karşısında birlikte olduğu güçlerin genel yaklaşımı ve stratejileri ile uyumlu tavırlar belirlemeyi tercih etmiştir. ⁹⁶

Türkiye, 1990'lı yılların başında Turgut Özal iktidarı döneminde ve İsmail Cem'in Dışişleri Bakanı olduğu dönemde (1997-2002) bu klasik dış politika anlayışı dışına çıkmaya çalışmıştır ancak bu denemeler kalıcı olamamıştır. ⁹⁷ Baskın Oran, 1945-1960 ve 1980-1990 dönemlerini “batı bloğu ekseninde Türkiye” olarak değerlendirirken, 1990-2001 yıllarını da “küreselleşme ekseninde Türkiye” şeklinde ifade etmektedir. ⁹⁸ Soğuk Savaş yılları sonrası yeni uluslararası

⁹² Akgün, a.g.e

⁹³ , a.g.e.

⁹⁴ Talha Köse, '' Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi'', Türk Dış Politikası Yıllığı 2010, s.625.

⁹⁵ Köse, a.g.e.

⁹⁶ Burhanettin Duran, “Türk Dış Politikası Ortadoğulaşiyor mu?”, Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (eds.), Ortadoğu Yıllığı 2008, İstanbul:Küre Yayınları, 2009, s.393.

⁹⁷ Köse, a.g.e

⁹⁸ Baskın Oran, '' Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne'', C.II: 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, , s.205.

ortamda Türkiye'nin karşısında tehditlerden çok fırsatların olduğu bir resim vardı. Soğuk Savaş sonrasında tarih adeta Türkiye'nin yüzüne gülümsemekteydi.⁹⁹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye'nin yakın coğrafyasında Türkiye'den başka bir gücün olmadığı söylenebilir. Türkiye'nin yapması gereken bu elverişli ortamı doğru planlarla değerlendirmektir. Ancak bu elverişli ortam, adımların nasıl ve hangi ilkeler üzerinden hayata geçirebileceğine dair 'teorik altyapı', bunların nasıl uygulanacağına dair 'stratejik planlama', ve bunları gerçekleştirebilecek konumda 'bir siyasi iradenin' eksikliğinden ötürü değerlendirilememiştir.¹⁰⁰ Türkiye kendi konumunun değeri ile ortamın elverişli oluşunu birleştirerek teori ve planları pratiğe dönüştürmeyi ancak kötü yönetim ve ekonomik krizler gibi olumsuzlukların ardından uzun yıllar kaybederek üzerinden atmaya başlamıştır. Türkiye'nin konumu ve ortamın elverişinin bilincinde olan dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem yaptığı ilk açıklamada, Bakanlık olarak izlenilecek politikaları tanımlarken, şunları ortaya koyduğunu dile getirmektedir:

“Biz hem Avrupalıyız, hem Asyalıyız. Kullanmasını bilirsek –ki biz bunu kullanmaya başladık– dış politikada elimizdeki büyük imkânlardan başlıca biri budur. Türkiye'nin bozulan ezberini yeniden bulmasına imkân tanıyacak jeostratejik koşullar ve Türkiye'nin yeni dinamikleri oluşmaya başladı. Bu dinamikler arasında, kendi kimliğimizi doğru tanımlamak; tarihimizin, günümüz dış siyasetine olabilecek önemli katkısını kavramak; dış siyasete tarih boyutunu getirmek vardır.”¹⁰¹

1990'ların sonu yaklaşırken, Türkiye'nin yeni bir “dış değeri” neden oluştuğu ve geliştiği sorusuna İsmail Cem ilkinin değişen jeostratejik ortam, enerji kaynaklarının değişen coğrafyası, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel yakınlık alanında yeni ya da yenilenen devletlerin ortaya çıkması durumu olarak açıklamıştır. İkinci olarak, Türkiye'nin, bu birikimlerin daha fazla bilincinde olan, onları hayata geçirmeye çalışan, hareketlendiren anlayışların dış siyasetteki etkinliği olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu gelişmeyi engelleyen ve daha çok zihinlerde yaratılmış sınırlardan, peşin hükümlerden, yanlış yaklaşımlardan, Türk dış siyasetinin arınmaya başladığını vurgulamıştır. En son üçüncü olarak ise, Türkiye'nin 1990'ların özellikle ikinci yarısında değerinin artmasındaki başlıca olgu, Türk ekonomisinin son derece dinamik bir döneme girmesidir demiştir.¹⁰² İsmail Cem bu düşüncelerin ışığında, uzak coğrafyaların da öneminin bilincinde olmuş ve 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'nın da

⁹⁹ Mim Kemal Öke, “**Derviş ve Komutan**”, İstanbul :Alfa Yayınları, 1.baskı, , Eylül 2004, s.31.

¹⁰⁰ Zengin, **a.g.e**, s.74

¹⁰¹ İsmail Cem ile röportaj, “**Ezberi Bozulan Türkiye'nin Önemi**”, Mart 1998,

(Çevrimiçi)<http://www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt/1/sayi/2/ezberi-bozulan-turkiyenin-onemi> (erişim tarihi 19 Kasım 2012)

¹⁰² **a.g.e**

fikir öncülüğünü yapmıştır. Her ne kadar bu bilinç olsa da Türkiye'nin yaşamış olduğu siyasi dengesizlik ve ekonomik bunalım bunların uygulanışında bariyer niteliğinde olmuştur.

Türkiye'nin kayıp yılları¹⁰³ incelendiğinde şunları gözlemlemek mümkündür: Ekim 1991-Kasım 2002 arası yıllar arası Türkiye sekiz hükümet devirmiştir. Sadece Aralık 1995-Nisan 1999 ikisi azınlık hükümeti olmak üzere dört hükümet kurulmuştur.¹⁰⁴ Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, yolsuzluk batağına bulaşan sistem, terör olayları uluslararası rekabette Türkiye'yi frenleyen faktörler olmuştur. Güvenlik konuları Kıbrıs ve iç güvenliği ilgilendiren konular haricinde büyük oranda NATO çerçevesinde düşünülmüş ve çatışmalardan mümkün olduğunca uzak durulmaya çalışılmıştır. “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibi pasif bir şekilde yorumlanırken Türkiye çevresindeki çatışmalardan kaçınmaya çalışmıştır. Öte yandan devletlerarası ilişkilerde klasik diplomasi araçları ve tarafsızlık prensibine bağlı kalınmıştır.

Tarafsızlık ise pratikte daha çok eylemsizlik ve çoğu zaman da kayıtsızlık şeklinde uygulanmıştır. Burhanettin Duran, Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu politikasının prensiplerini şu şekilde özetlemiştir: “Sınırları korumaya ve toprak bütünlüğüne saygıya dayalı statükoculuk; çok kutupluluğa dayalı bölgesel güçler dengesi ve bölgesel çatışmalardan uzak durmak¹⁰”. Türkiye bu dönemde üçüncü taraf olarak başka ülkeler arasındaki çatışmaların çözümü için aktif roller ve riskler almamıştır.¹⁰⁵ Türkiye'nin bu kayıp yıllarında ne kadar kötü yönetildiği Haluk Özdalga'nın ifadeleriyle de şöyle dile getirilmektedir;

“ Mesela iktisadi gelişme açısından Türkiye'nin sadece kendisiyle kıyaslanabilir ülkelerden değil, en düşük sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler dahil tüm dünya ortalamasından dahi başarısız olduğu görülüyor. 1970'te dünyada ortalama milli gelir Türkiye'nin yüzde 30 üstünde iken, 2003'te yüzde 100 daha fazla, iki katı oldu. Dünyada kişi başı gelir son 33 yılda ortalama yüzde 6 büyürken, Türkiye ortalama yüzde 4,9 büyüdü. Bu Türkiye için siyaset bezirgânlarının dahi itiraz edemeyeceği kesin bir başarısızlık belgesi.”¹⁰⁶

20 Şubat 2001 yılı ekonomik krizi Türkiye'yi derinden sarsan diğer bir olaydır. Başbakan Erdoğan yaşanan o kriz gününü şöyle hatırlatmaktadır:

“Burada isimlerini veremeyeceğim bazı bankalar, altını çiziyorum mesai saati dışında, Merkez Bankasından çok yüklü miktarlarda döviz alımı yapıyorlar. Bir banka 1 milyar 63 milyon dolar, bir başkası 764 milyon dolar, bir başkası 426 milyon dolar... Liste

¹⁰³ Zengin, a.g.e, s.74

¹⁰⁴ Şamil Tayyar, “Kıt'a Dur”, İstanbul: Timaş Yayınları, Ocak 2009, s.143.

¹⁰⁵ Köse, a.g.e, s.626

¹⁰⁶ Haluk Özdalga, “Kötü Yönetilen Türkiye”, İstanbul: Mas Matbaacılık, Kasım 2005, s.34 ve 160.

uzayıp gidiyor. Mesai saatleri dışında Merkez Bankasından alım yapılıyor. Dolar kuru dikkat ediniz 685 bin Türk lirası. Bu alımların hemen ardından kriz patlıyor, dolar hızla yükseliyor ve 1 milyon 80 bin Türk lirasına çıkıyor. Bu bankaların birkaç saat sonraki karları, biri 296 trilyon, bir diğeri 211 trilyon, bir diğeri 116 trilyon Türk lirası. Bu bankaların bir gün sonraki karı, ilkinin 419 trilyon, ikincisinin 300 trilyon, sonrakinin 166 trilyon Türk lirası. O gece en fazla alım yapan 9 bankanın satın aldığı döviz miktarı, 4 milyar 163 milyon dolar. Bu 9 bankanın bir saat sonraki karı, 1 katrilyon 153 trilyon Türk lirası. Bir gün sonraki karları, 1 katrilyon 635 trilyon Türk lirası.’’¹⁰⁷

1980 sonrası dönemde uygulana yeni büyüme ve iktisat politikalarına rağmen, ülke ekonomisi istikrarı yakalayamamış ve ciddi etkileri olan ekonomik krizler yaşamıştır. Ülke ekonomisinde varolan bu istikrarsızlık, bankaların faaliyetleri üzerinde olumsuz etkisi olmuş ve sistemin gelişmesini engellemiştir. Diğer bir taraftan sistem ile ilgili yeterli yasal düzenlemelerin olmaması, denetim eksiklikleri gibi konularda bankaların çok riskli faaliyetler içerisine girmesine yol açmış ve bu durum tüm ekonomik sistem içerisinde bir bunalım oluşturmuştur.¹⁰⁸

Siyasi açıdan bakıldığında yine örnek olarak Türkiye İran, Irak gibi ülkelerle ortak sınırları paylaşıyordu ancak Hariciyesinin Ortadoğu Dairesi’nde Arapça veya Farsça bilen 5 büyükelçi bulunmamaktadır. Bölgedeki gelişmeleri takip eden diplomatların sayısı oldukça azdır. 2002 yılından 2003 yılına geçerken Dışişleri Bakanlığı’nın Ortadoğu Dairesi’nde çalışan diplomatların sayısı 10’u bulmamaktaydı. Eski Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Soğuk Savaş sonrası ile Türkiye’nin içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdaki iki sorundan birinin, Soğuk Savaş’ın şekillendirdiği iç ve dış dengelerin yapıların ve anlayışların aniden boşlukta kalışı olduğunu ifade etmektedir. İkincisi olarak ise, o yıllarda ve kendi görevi süresi zamanında Türkiye’yi yönetenlerin böyle bir değişimle karşı karşıya gelebilecek tarih boyutundan, dış siyaset bilincinde üreticilikten yoksun olmaları şeklinde açıklamıştır. Soğuk Savaş’ın bittiği zamanın üzerinden 10 yıl sonra Türkiye’nin çizdiği tabloda güçlü bir ordusu olan ancak ekonomisi her an krize kapısını açabilecek kadar güçsüz, kendine güvende eksikliği olan ve stratejik düşünce becerisini geliştirememiş bir ülke vardır.

Davutoğlu bu tabloyu, güçlü kasları olan, midesi boş, kalbi tekleyen, orta zekalı bir adam olarak betimlemektedir. Güçlü kaslar orduyu; boş mide ekonomiyi; kalbin teklemesi ‘Kürt meselesi sebebiyle parçalanmak korkusu; orta zeka ise stratejik düşünme becerisi

¹⁰⁷ Zengin, a.g.e,s.76

¹⁰⁸ Ali İhsan Yiğitoğlu, ‘‘2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi’’, Hacettepe Üniversitesi Sosyo Ekonomi Dergisi, Ocak-Haziran 2005, s.118

yoksunluğunu ifade etmektedir.¹⁰⁹ Kısacası Türkiye bahsedilen bu nedenlerden ötürü birkaç senesini heba edilen yıllar olarak listesine eklemiştir.¹¹⁰ Fakat AK Parti'nin 2002 seçimleriyle beraber iktidara gelmesi sonucu Afrika'ya açılım stratejisi yeni bir boyut kazanacak ilişkilerde hızlanan bir seyir gözlemlenecektir.

Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu tarihte özellikle Yükselme Döneminde Afrika kıtasında geniş bir hâkimiyet alanına sahip olmuştur. Coğrafi keşifler sömürgeciliği de beraberinde getirmiştir. Osmanlı ise özellikle Doğu Afrika'da İspanyol sömürgeciliğini önlemede etkili olmuştur. Osmanlı hâkimiyet kurduğu alanlarda sömürge politikasını uygulamamıştır. Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri üç periyoda ayrılabilir; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan ilişkileri birinci dönem olarak; 1923-1998 yılları arası ilişkileri ikinci dönem olarak; 1998 sonrası gelişmeleri de üçüncü dönem olarak ayırmak mümkündür.

Cumhuriyet dönemi savaştan yeni çıkan ve yeni kimliğini oluşturmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin Afrika kıtasıyla ilişkileri manevi destekle sınırlı kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası demokrasi, insan hakları, ulusal egemenliğe saygı gibi anlayışların ön plana çıktığı uluslararası sistemde birçok Avrupalı güç, sömürge altındaki Afrika ülkelerine bağımsızlık vermek durumunda kalmışlardır. Bağlantısızlar ilerleyen yıllarda Afrika Birliği'nde kendilerini gösterecekler ve nihayetinde Birleşmiş Milletlerde oy kapasitesi yüksek bir çoğunluk halini alacaklardır.

Türkiye Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine NATO'nun kanat ülkesi konumundaydı. Soğuk Savaş yılları boyunca Batı merkezli politikalar izlemiş bu durum da Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri etkilemiştir. Özellikle Kıbrıs meselesinde her ülkenin kendi çıkarını düşündüğünü anlayan Türkiye, daha sonrasında farklı politikalar izleme yoluna gitmiştir. Soğuk Savaş yıllarında güvenlik odaklı dış politika izleyen Türkiye, çift kutuplu sistemin çökmesiyle farklı arayışlara gitmiştir.

Çok yönlü dış politika anlayışını benimseyen Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde "1998 Afrika'ya Açılım Eylem" Planına kadar belli bir seviyeye gelememiştir. İsmail Cem'in dışişleri bakanı olduğu dönemde gündeme gelen 1998 Afrika'ya açılım Planı, Afrika ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ancak, Türkiye'nin yaşadığı içsel bunalım yılları, yönetimdeki istikrarsızlık, ekonomik krizler gibi

¹⁰⁹ Zengin, a.g.e, s.78

¹¹⁰ a.g.e, s.336

nedenlerle bu plan birkaç adımdan öteye gidememiştir. 2002 AK Parti dönemi değişen Türk dış politikası ilkeleri ve Türkiye'nin iç ortamının ekonomik, siyasal belli bir seviyeye gelmesi ile Afrika'ya Açılım Planı yeniden şekillenecek ve ilişkilerin gidişatı hız kazanacaktır.

III. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞEN VİZYON VE AK PARTİ DÖNEMİ GELİŞMELER

Çalışmanın üçüncü bölümünde Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistemle birlikte Türk dış politikasındaki yaşanan değişime nelerin sebep olduğu, 2002 seçimlerinde AK Parti'nin iktidara gelmesi ve Ahmet Davutoğlu'nun dışişleri bakanı olarak görev almasıyla birlikte Türk dış politikasında meydana gelen değişim, Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış politikasına kattığı yeni ilkeler, parametreler, bakış açısındaki algı değişikliği üzerinde durulacaktır. Küreselleşen uluslararası sistemde rekabet alanının artmasıyla, küresel güçlerin ve gelişmekte olan ülkelerin Asya, Afrika, Latin Amerika gibi uzak coğrafyalara ilgi ve yönelimi artmıştır. Küresel alanda kendine bir konum belirleme çabasında olan Türkiye de Afrika gibi uzak coğrafyalarla ilişkilerin geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğu görüşü etrafında dış politikasına yön vermiştir. Türkiye'nin yeni dönemde dış politikasında farklı coğrafyaların öneminin bilincinde olup tarihsel bağlarını da unutmuyarak ve hatırlatarak yumuşak güç odaklı karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan politikalar izlediği düşüncesi savunulacaktır. Çalışmada ayrıca Ahmet Davutoğlu'nun yeni dış politika vizyonunun pratikte uygulanışı ile ilgili çeşitli eleştirilere de yer verilecektir.

3.1.TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜM

Günümüze yakın tarihlerde Türkiye'nin dış politikasına bakıldığında algı, vizyon, ilke, kullanılan araç ve mekanizmalar boyutunda gözle görülür bir farklılık yaşanıldığını söylemek mümkündür. Türk dış politikasının içe kapanık karakterinin yerine daha proaktif, dinamik ve çok boyutlu bir politikanın kendini gösterdiği söylenebilir.¹¹¹

Tarihe kısa bir göz atmamız gerekirse, Osmanlı'nın dev toprak parçalarından Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Kafkasya gibi mihenk taşı bölgelerin I. dünya savaşının ardından

¹¹¹ Bülent Aras ve Pınar Akpınar, "Türk dış politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi", der Burhanettin Duran..vd.,SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, 1.baskı, Ankara: Pelin Ofset, Mart 2011, s.15.

elden çıkmasıyla oluşan huzursuz ortama ülke içinde meydana gelen isyan ve ayaklanmaların da eklenmesiyle bölünme korkusu beraberinde kendini göstermiştir. Birinci dünya savaşından sonra imzalanan ve ülkeyi batılı güçler arasında bölmeyi amaçlayan Sevr Anlaşması dış düşmanlara karşı oluşan ve sonraki seksen yıl boyunca devam edecek korkuyu daha da kuvvetlendirmiştir.

Bu dış tehdit algısı Soğuk Savaş yılları boyunca da devam etmiştir ve komünist tehdide karşı ayakta kalma mücadelesi biçiminde kendini göstermiştir. İran'da İslam Devrimi'nin meydana gelmesiyle ideolojik tehdit daha da etkisini göstermiştir.¹¹² Ülkenin bir yandan komünizm diğer taraftan siyasal İslam tehdidiyle karşı karşıya kaldığı uzun süre kabul görmüştür. Bu korku odaklı olumsuz sürecin yansıması olarak iç siyasette de demokratikleşme sürecinin askıya alındığı da söylemektedir. Otoriter-bürokratik gelenek ve katı güvenlik önlemleriyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti, ardı ardına askeri darbeler yaşamıştır. Askerin siyasete müdahalesi yüzünden devlet yegane aktör olarak varlığını sürdürmüş ve sivil toplum kuruluşları, baskı ve çıkar grupları ile iş çevreleri gibi aktörler dış politika yapım sürecinin dışında kalmıştır.¹¹³ Hasan Cemal'in de savunduğu gibi, "Türkiye asker sorununu çözmeden birinci sınıf demokrasi olamaz" mantığının gerçekliğini, ülke bizzat yaşayarak sancılarını damarlarında hissetmiştir.¹¹⁴ Avrupa ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal yapı bakımından gelişirken kendi norm ve değerlerini teoride değil pratikte de gerçekleştirirken, örneğin dış politikasını bile bu normlar çerçevesinde oluştururken, Türkiye kendi iç siyasi problemleriyle baş başa kalıp içedönük politikalar uygulamıştır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye dış politikasının ana belirleyici unsurları tehdit algısı ve bunun sonucunda kendini gösteren güvenikleştirme (securitization) süreci olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye, Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin Batı'ya yayılmasını engelleyen NATO'nun kanat ülkesi konumundaydı. Bu durum Türkiye açısından hem bir avantaj hem de tehdit algısını arttıran negatif bir durumdur.¹¹⁵ Soğuk Savaş'ın dünya üzerinde bıraktığı yoğun izler daha tam silinmeden üzerine 11 Eylül olayları yaşanmıştır. Bu iki kırılma noktasının ardından uzun bir süre dünyayı sarsan küresel ekonomik kriz eklenmiştir.

Bu üç keskin virajın ardından birçok ülkeyle birlikte Türkiye de politikalarını gözden geçirerek kendisine, oluşan yeni dünya düzeni içerisinde sağlam bir yer bulma çabasına

¹¹² a.g.e, s.17

¹¹³ a.g.e, s.18

¹¹⁴ Hasan Cemal, "Türkiye'nin Asker Sorunu", 1.baskı, İstanbul:Mega basım, Doğan Egmont Yayıncılık, Mayıs 2010, s.43

¹¹⁵ Aras ve Akpınar, a.g.e, s.18

girmiştir. Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu doğası yerini çok boyutlu bir dış politika anlayışına bırakmıştır. Bu yeni anlayışla beraber bölgesel ortamın daha bilincinde olan ve diğer aktörlerle daha proaktif diplomatik ilişkiler kurabilen ülkeler kendini göstermektedir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle iç politika dış politikaya daha çok yön vermiştir. Geleneksel iç/dış ayrımı yerini kültür, kimlik, din gibi içsel faktörler dış politika üzerinde daha etkili hale gelmiştir. Devlet daha heterojen bir yapı olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu açıdan Türkiye yeni dönemde askeri kapasite, coğrafi güç, ekonomik güç ve kültürel faktörler gibi ulusal güç unsurlarını yeniden düşünmeye başlamış ve tüm bu olumlu argümanlarını kendisini bölgesinde güçlü bir önder ve yumuşak güç olarak konumlandırarak değerlendirmiştir.¹¹⁶ Türkiye yaşanan küresel kriz ortamında varlığını en iyi şekilde yaşatması için rotasının güvenli bir barış ortamı ve maksimum işbirliğini gösterdiğinin bilincinde olmuştur.

Yeni dönemde devlet dışı aktörler Türk dış politikasının geçmişinde hiç olmadığı kadar kendisini göstermiştir. Devlet dışı aktörlerin dış politika yapım sürecine dâhil olması durumu yeni dış politikanın 'toplu performans'(total-performance) görüşünü oluşturur. Bu sürece dâhil olan bazı kuruluşlara örnek vermek verirse; Afrika Zirvesi'ni düzenleyen TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu), Türkiye'nin AB'ye girmesi için çaba gösteren TÜSİAD(Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği), Körfez ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştiren MÜSİAD(Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği), ve SETA(Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı)'nın Kafkas ülkelerini bir araya getirerek bölgesel barış ve işbirliğine yaptığı katkılar söylenebilir.¹¹⁷

Yeni dönemde değişen dış politika algısıyla devlet dışı aktörlerin isteklerine daha çok yer verilmekte, aktörler politika yapım sürecinin içerisinde daha etkin rol almaktadırlar. Soğuk Savaş döneminin iç/dış ayrımı artık ortadan kalkmış, devlet tek başına aktör olma özelliğini yitirmiş, içyapı ve talepler dış politika üzerinde etkin olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel değişimlerin yanında iç dünyada yaşanan değişim kıvılcımları, karar alıcıların kimliklerindeki değişim, iktidarın sermaye tabanından gelen yeni pazar arayışları ve bu tabanın farklı bölgelerle var olan bağlantılarını kullanma isteği gibi faktörler Türkiye'nin yeni bir dış politika vizyonu geliştirmesini kaçınılmaz kılmıştır.¹¹⁸ Yani Türkiye'nin yeni bir dış politika anlayışına kapılarını açması ve kilitleri açma psikolojisi rasyonel bir tercihtir.¹¹⁹

¹¹⁶ a.g.e, s.19

¹¹⁷ a.g.e, s.20

¹¹⁸ a.g.e, s.41

¹¹⁹ a.g.e, s.42

Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte değişen dengeler, Türkiye'nin 1999'da başlayan AB üyelik süreci, 11 Eylül olayları, AK Parti hükümetinin 2002 yılında başa gelmesi, Irak savaşı gibi önemli olaylar ve gelişmeler Türkiye'de gerekli bir değişim sürecini tetiklemiştir. Bu süreç içerisinde, demokrasi ve güvenlik algılarındaki değişim olarak dikkat çekerken, dış politikada yeni bir vizyonun oluşumunu sağlamıştır.¹²⁰ AB üyelik süreci ayrıca yeni Türk dış politikasının yapım sürecinde etkili olmuştur. Örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin bölgesinde güvenlik, istikrar, dayanışma, işbirliği ve refah sağlamayı amaçlayan 'komşularla sıfır problem' stratejisi AB Komşuluk Politikasının bir benzeridir.¹²¹ Diğer yandan, AK Parti'nin 2002 seçimlerini kazanarak iktidara gelmesi Türkiye'deki ve dış politikadaki değişime oldukça katkıda bulunmuştur. Bu anlamda, Türkiye'de yaşanan sivilleşme ve demokratikleşme girişimleri, yerel dinamiklerle iletişimi, muhafazakâr-demokrat kimliği ve yeni pazar arayışlarına yönelten sermaye tabanı gibi AK Parti'nin içsel dinamiklerini meydana getiren öğeler, yeni dış politika gelişiminde rol oynamışlardır.¹²²

Türk dış politikasında yaşanan bu değişimlerden Afrika kıtasına yönelik algı merceğinden bakılırsa Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri geçmişte de yaşanmış olmasına rağmen, kıta ile ilişkileri geliştirmek için AK Parti döneminde başlatılan yeni girişimin kısa bir zamanda ekonomik açıdan da olumlu bir seyir izlediği söylenebilmektedir.

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası yıllarda Afrika'ya ilgisi 1998 yılında başlamasına rağmen, bu eğilim özellikle 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi(AK Parti) döneminde gelişme göstermiş ve kıtaya yönelik yeni bir vizyonun yansımaları gerçekleşmiştir. Kısa bir zaman öncesine kadar Afrika Türkiye'de açlık görüntüleri, yoksulluk ve çatışmalarla birlikte anılırken bugün Afrika Türkiye'de ekonomik ve siyasal alanda ortak işbirliği geliştirilebilecek bir kıta olarak görülmektedir.¹²³ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya çift kutuplu ve statik dönemi kapamış ve büyük küre yeni bir jeopolitik düzene kapılarını açmıştır. Bu yeni sayfada dünya politikasında en çok ihmal edilen coğrafyalar arasında yer alan ve adını haberlerde sadece açlık ve iç savaşlarla duymaya alışık olduğumuz Afrika kıtası, Amerika ve Çin gibi devlerin de ilgi alanı içine dâhil olmuştur.¹²⁴ Değişen yeni

¹²⁰ a.g.e, s.41

¹²¹ a.g.e, s.20

¹²² a.g.e,s.21

¹²³ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", SETA, 1.baskı, Ankara : Pelin Ofset, , Mart 2011,s.573.

¹²⁴ Kılıç Buğra Kanat, "Büyük Güçlerin Mücadele Alanı: Afrika", 5 Nisan 2012,(Çevrimiçi) http://zaman.com.tr/yorum_buyuk-guclerin-mucadele-alani-afrika_1268937.html, (Erişim tarihi 15.01. 2013).

düzende ülkelerin küresel dünyada yer bulurken hedefleri aynı olsa da kullandıkları argümanlar ve siyasi algıları farklı olabilmektedir.

3.2. TÜRKİYE’NİN AK PARTİ DÖNEMİNDE AFRİKA’YA BAKIŞ AÇISI

3 Kasım 2002 Seçimleri ardından, 15 Mart 2003 tarihinde Başbakanlık görevini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte AK Parti, ülke içi ve ülke dışında yaptığı yeniliklerle birçok gelişmeler yaşanmıştır. Recep Tayyip Erdoğan, 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde yüzde 46,6 gibi büyük bir oy oranı elde ederek AK Parti'nin Genel Başkanı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 60. Hükümeti'ni kurmuş ve tekrar güvenoyu almıştır. 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde Ak Parti oyların yüzde 49,8'ini alarak yeniden bir başarı örneği sergilemiştir. Türkiye'nin uluslararası camia içinde saygınlığının en üst düzeye çıktığı bu süreçte Başbakan Erdoğan bir dünya lideri olarak kendisini göstermiştir.¹²⁵ Türkiye-Afrika ilişkilerinin de canlanmaya başladığı bu dönemde her alanda gelişmeyi hedefleyerek küresel bir aktör olma hedefinde adımlar atılmaktadır.

Türkiye-Afrika ilişkilerinde üçüncü dönem olarak adlandırılan ve halen devam etmekte olan bu süreç 1998 yılında Afrika Açılım Planı'nın kabul edilmesiyle başlamıştır. Ancak hem koalisyon hükümetleri hem de yaşanan 2000-2001 ekonomik krizleri bu planın uygulanmasını 2002 AK Parti iktidarının başa geçmesine kadar gecikmiştir. Afrika Açılım Planı siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda ekonomik ilişkilerin gelişmesi konusunda somut öneriler sunmakta ve üç yeni elçiliğin açılmasını öngörmekte, siyasi olarak üst düzey ziyaretler ve siyasi danışma mekanizmaların kurulması yanında BM üzerinden Afrika'ya ekonomik yardımlar yapılmasını önermekte, ekonomik yönden çifte vergilendirmenin kaldırılması için anlaşmalar yapılmasını ve Afrika'dan Tarım, Sağlık, ve Ticaret bakanlarının ülkeye davet edilmesini öngörmektedir.¹²⁶ Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için ise, Afrikalı öğrencilere burs verilmesi ve Afrikalı akademisyen ve sanatçıların konferans ve festivallere davet edilmesini içermektedir. Bu plan, AK Parti tarafından önemsenmiş ve özellikle Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) ve İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) gibi birçok sivil toplum örgütleri de bu amaca destek vermiştir.¹²⁷

AK Parti döneminin Afrika'ya yaklaşımını önceki dönemlerden ayıran en belirgin özellik, AK Parti'nin önceki süreçlerde var olan iki Afrika imajını yıkarak hem Kuzey Afrika'ya hem de

¹²⁵ **AK Parti Resmi Sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/genel-baskan>, (erişim tarihi 20.03.2013).

¹²⁶ Numan Hazar, ‘‘ Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl **Sonra**’’, ORSAM Rapor No.124, Temmuz 2012, s.5

¹²⁷ Mehmet Özkan, **a.g.e.**, s. 578.

Sahra-Altı Afrika'sına aynı ölçüde değer vermesi ve tek bir bütün olarak Afrika resmini Türk dış politikasında çizmeye çalışmasıdır. Bu perspektiften bakılınca bugün artık Türkiye'de yapılan Afrika tartışmalarında klasik Sahra-Altı Afrika'nın olumsuz resmi yerine , siyasi ve ekonomik işbirliği yapılabilecek ülkeler tablosu meydana çıkmaktadır. AK Parti dönemindeki Afrika politikasını farklı kılan diğer bir neden ise, ilk defa Türk dış politikasında devlet ve sivil toplum örgütlerinin yan yana ve birlikte çalışması olmuştur. Özellikle işadamları örgütlenmeleri ve yardım kuruluşları öncelikli olarak bu konulara ilgilenmektedir. Ayrıca iki taraf açısından aşılması gereken bilgi eksikliği yeni ortaya çıkan Afrika Enstitüleri bilgi ve belge desteği vermeye çalışmaktadır.¹²⁸

AK Parti döneminde Türkiye Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine adaylığını açıklarken Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi üyeliğine yönelik bakışını belirleyen genel dış politika vizyonunu da şu şekilde özetlemiştir:

- Türkiye, güvenlik-özgürlük dengesi bakımından modern ve insan haklarına saygıyı önde tutan bir yaklaşım içinde hareket etmeyi,
- İnsan haklarına saygının, temel özgürlüklerin, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve cinsiyet eşitliğinin dünya genelinde daha ileri taşınmasına hizmet etmeyi,
- Bölgesinde ve ötesinde barış, güvenlik, istikrar ve refahı siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve kültürel uyuma dayalı bir işbirliği anlayışı ile hayata geçirmeyi,
- Çatışmaların barışçıl çözümü ve barışın korunması alanındaki çabalarını devam ettirirken, kalıcı barışın tesisine yönelik çok boyutlu ve uzun vadeli adımları da bütüncül bir yaklaşım içinde ortaya koymayı,
- İhtilafların çözümünde önleyici diplomasi ile arabuluculuğa daha büyük önem verilmesini ve kaynak ayrılmasını sağlamayı,
- Terörizmle ve örgütlü suçlarla mücadelede uluslararası çalışmalara hız vermeyi,
- Kalkınma ile güvenlik arasındaki ilişkinin bilinci içinde Binyıl Kalkınma Hedeflerine yönelik çalışmalara aktif destek vermeyi,
- Uluslararası teknik ve insani yardımlarını artırarak sürdürmeyi,
- Medeniyetler ve kültürlerarası diyalog alanındaki çalışmalarını güçlendirmeyi,

¹²⁸ a.g.e, s.579

-BM'nin daha etkin ve demokratik bir yapıya kavuşturulmasına yönelik reform çalışmalarını desteklemeyi hedeflemektedir.¹²⁹

Bu maddeleri 3 ana başlıkta toplayabiliriz: Tüm ülkelerin, halkların ve bireylerin güvenlik içinde yaşam hakkı çerçevesinde “herkes için güvenlik; güç kullanımı ve gerginliği tırmandırıcı uygulamalardan kaçınılarak, sorun ve ihtilafların “siyasi diyalog” yoluyla çözülmesi; bölge ülkeleri arasında her ülkenin ve halkların karşılıklı yararına olacak şekilde “karşılıklı ekonomik bağımlılık” yaratılması şeklindedir.¹³⁰

Buradaki dış politika vizyonu Afrika Açılımına bakış açısını belirleyen unsurlar olmaktadır. AK Parti dönemi dış politikadaki değişim hakkında yapılan röportajda Philip Robbins değişimi şu şekilde özetlemiştir:

“AK Parti dönemi Türk dış siyaseti kesinlikle önceki dönemlere göre daha geniş coğrafyalara hâkimdir. Önceki yıllar daha çok Avrupa Birliği ve NATO ile Amerika ile ilişkili batı odaklı konulara yoğunlaştırıldı ve daha öncelikliydi. Orta doğu ve İslam dünyası ile kitle imha silahları veya terörizm gibi birkaç önemli olaylarla ilgilenilirdi. Ak Parti döneminde Batı'nın da değeri düşürülmeden denge sağlayarak Ortadoğu ile ilişkiler yeniden değer kazandı.”¹³¹

AK Parti'yle gelen bu değişimin, dış politikadaki geniş coğrafyaları da içine alan yeni vizyonun bakış açısının temeli güçlü bir stratejik planla bağlantılıdır. Düşünce ve planların felsefi bir derinlik kazanması ve argüman geliştirebilmesi için belli bir strateji geliştirmek ve ona göre hedeflere ulaşmayı çabalamak gerekmektedir. AK Parti karar alıcıları dış politikadaki ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel gelişmelerde yumuşak güç odaklı strateji geliştirmektedir.

¹²⁹ Anadolu Ajansı, “**Türkiye Yeniden Aday**”, (Çevrimiçi)

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/05/18/turkiye-bmye-yeniden-aday>, 18 Mayıs 2011, (erişim tarihi 05.11.2012).

¹³⁰ Adem Palabıyık, “**Kriz Sonrası Yeni Uluslararası Siyaset Bağlamında Yenilenen Türk Dış Politikası ve Ahmet Davutoğlu**”, (Çevrimiçi) <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/46.pdf>, (Erişim tarihi 14.03.2013) s.761

¹³¹ Kılıç Buğra Kanat, “**AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From The West?**”, Insight Turkey, C.XII, S.1, 2010, s. 216.

3.2.1 BİR ARAÇ OLARAK YUMUŞAK GÜCE GEÇİŞ

Türk dış politikasındaki değişim dinamiklerini incelemek üzere geliştirilen yaklaşımlar arasında genel bir sınıflandırma yapmak gerekirse Ünay'ın dediği gibi, Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin tetiklediği "Avrupalılaşıma" bağlamında inceleyen yaklaşımlar; kimlik siyaseti ve güvenlik algılarının yeniden tanımlanmasına vurgu yapan analizler; iç politikadaki gelişmeler ve başat aktörlerin oynadıkları dönüştürücü rolleri inceleyen çalışmalar; güvenlik ve jeopolitik parametrelere yoğunlaşan eserler ve Türkiye'nin yumuşak gücündeki artışa işaret eden yaklaşımlardan söz etmek mümkündür.¹³²

Kurulan yeni dünya düzeni ile eski dünyanın kalıpları içinde kalarak dış politikaya yön vermek mümkün değildi. Dinamik ortamda statik pozisyon sürdürülemeyeceği anlayışından hareketle Türkiye tarihinin ve coğrafyasının sunduğu fırsatları yeni bir pencereden bakarak değerlendirmeliydi.¹³³ Bu yeni pencereden bakarken ufkunu dar kalıplara sığdırmadan, olabildiğince geniş farklı algı ve anlayışlarla genişletebilirdi.

2002 yılından beri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başdanışmanlığını yapan Prof. Ahmet Davutoğlu'nun 1 Mayıs 2009 tarihinde Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesiyle, Türk dış politikasındaki anlayış, vizyon, ilkeler, kullanılan araç ve mekanizmalar gözle görülür bir değişim yaşamıştır. Türk dış politikasının içe dönük yapısının yerini, proaktif, dinamik ve çok boyutlu bir politikanın aldığı söylenebilmektedir. Türk dış politikasında değişmez geleneksel bir unsur gibi gelen reaktif diplomasisi, bekle ve gör anlayışı ile öncelikler politikası, Ahmet Davutoğlu döneminde yerini proaktif ve entegre dış politikaya bırakmıştır. Soli Özel'in de ifade ettiği gibi bu durumu "taktikten stratejiye geçiş" olarak adlandırmak mümkündür.¹³⁴ Davutoğlu'yla birlikte 'komşularla sıfır problem', 'ritmik diplomasi', 'stratejik derinlik' gibi daha önce duyulmamış kavramların olduğu yeni bir dil hem Dışişleri Bakanlığı içerisinde, hem akademik camiada, hem de medya kulvarlarında zikredilmeye

¹³² Sadık Ünay, "Ekonomik Küreselleşme Çağında Diplomasi: Türkiye'nin Yeni Dış Politikası ve "Rekabet Devleti" (der.) Burhanettin Duran..vd.),SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009", Ankara :Pelin Ofset, Mart 2011, s.47

¹³³ Gürkan Zengin, "Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi", İstanbul:İnkılap Kitabevi, 2010, s.80.

¹³⁴ Muhittin Keskin, "Türk Dış Politikasında Paradigma Değişimi mi?", (Çevrimiçi) <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=4344&pid=4082> (erişim tarihi 25.02.2013).

başlamıştır. Uzun yıllar boyunca sert-gücü uygulayan Türkiye bir yumuşak-güç ve lider olarak kendisini bölgesel ve küresel içerikle yeniden konumlandırmıştır.

Yumuşak güç bir amaç için diğerlerini ikna edebilme yeteneği ve cazibesidir. Yumuşak güç "soft power" kavramı, Amerikalı bilim adamı Joseph Nye'in ifadesiyle "istediğiniz bir şeyi karşınızdakini ikna ederek elde etme" sanatıdır. Nye'a göre bir şeyi elde etmenin üç yolu vardır. Ya kaba kuvvet kullanarak zorbalık yaparak, ya karşınızdakini satın alarak ya da onu ikna ederek bu gerçekleşebilir. İkna edebilmenin yolu ancak adil, akıllı ve inandırıcı politikalar izlemektir. Yani gücü, akıllı bir şekilde kullanmak gerekmektedir. Buna "akıllı güç kullanımı" da denilebilir. Demokrasi kavramının da tam bir şekilde yaşanıyor olması yumuşak gücün kullanımını olumlu yönde desteleyen bir faktördür.

Özgürlük-güvenlik dengesini kuramamış, askeri müdahalelerle anılan, temel hak ve hürriyetleri garanti altına alamamış, kendi vatandaşlarını hukuk ve kanun önünde eşit hale getirememiş bir Türkiye tek başına ordusuyla yahut ekonomisiyle bir cazibe merkezi haline gelebilmesi mümkün değildir.¹³⁵ Yumuşak gücün temel kaynakları onun kültüründen, demokratik siyasal sisteminden ve tarafsız dış politikasından gelir.¹³⁶ Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi kendisinin tarihi, kültürü ve coğrafyasından gelmektedir. Artık bunlar bir engel gibi değil iç ve dış siyasette stratejik bir değer olarak görülmektedir. Yeni Türk diplomasisi , Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Kafkas'larda Türkiye'nin genişleyen bir yumuşak gücü olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu kapasitesini bölgesel ve küresel alanda yumuşak gücün çeşitli argümanlarıyla ve stratejik iletişimle geliştirmektedir. Türkiye korkularının üstesinden gelmiş ve kendisine yeni bir kimlik oluşturmuştur.¹³⁷ Lenore Martin'in Türk Dış Politikası'nın girişinde belirttiği gibi;

“Yirminci yüzyılda uluslararası ilişkileri şekillendiren tektonik güçler- Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Balkanlar ve Avrasya'da etnik çatışmalar, büyüyen köktendinci İslam, ulusal ekonomilerin küreselleşmesi, sivil toplum ve demokratikleşme için artan talepler- Türkiye'yi jeostratejik alanda daha bir merkez role itmiştir. 21. yüzyılın başındaki şoklar, 11 Eylül olayları, Batı karşıtı terörizmin yayılması ve Amerika'nın

¹³⁵ İbrahim Kalın, “**Türkiye'nin İnce Gücü**”, TUIÇ Akademi, 8 Şubat 2011.,(Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/81-ibrahim-kalin-tum-yazilari/561-turkiyenin-ince-gucu> (erişim tarihi 16.09.2012).

¹³⁶ Par Kim Beg, “ **Turkey's Potential as a Soft Power: A Call for Conceptual Clarity**”, Insight Turkey, C.X, S.2, 2008,s.21.

¹³⁷ İbrahim Kalın, “ **Soft Power and Public Diplomacy in Turkey**”, Perceptions, , C.XVI, S.3,Sonbahar 2011,s.5.

Irak işgali ve NATO ve BM’de çatlayan fikir birliği Türkiye’nin kritik rolünü doğrulayan ve daha karmaşık hale getiren zorluklar olmuştur.”¹³⁸

Soğuk Savaş sonrası değişen küresel düzen ve aktörlerin üstlendikleri konumlar, kendi belirlemek durumunda oldukları dış politika vizyonuyla da anlam kazanmıştır. Türkiye, yumuşak gücün gücünden yararlanarak hedeflerine ulaşmayı, bölgesel ve küresel aktör olmayı amaçlamaktadır.

3.3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AHMET DAVUTOĞLU ETKİSİ

Uluslararası ilişkilerde algılar önemli yere sahiptir. Aktörlerin davranışları onlara dair önceden oluşturulmuş geçmişe dair ve kültürel izlerden geçerek yolunu bulur anlam kazanmaktadır. Somut gerçekliğe anlam kazandıran o eyleme aktörler tarafından atfedilen anlamdır. Algılar statik değildir, değişebilir, yön değiştirebilir. Aktörlerin eylemleri onları meydana getirir, böylece eylem değişince algı da değişebilir.¹³⁹

Türkiye’nin değişen dış politika argümanları gibi Avrupalıların Türk dış politikası algısı da eskisi gibi değildir. 2005 yılında başlayan üyelik müzakerelerin de etkisiyle iç siyasi gelişmeler Avrupalıların Türkiye algısını belirleyen temel faktör olmuştur. Son dönemde Türkiye’nin gösterdiği olumlu ekonomik performans ve dış politika hareketliliği de bu algının farklılaşmasında etken rol oynamıştır. SETA raporuna göre, Avrupalıların Türk dış politikası algısı oldukça pozitif ve rasyonel temellere dayanmaktadır.¹⁴⁰ Ekonomik çıkarların Türkiye’nin dış siyasetine şekil veren en önemli faktör olduğu görüşü oldukça yaygın görünmektedir.¹⁴¹ Türkiye’nin değişen algısı ve vizyonunun katkısıyla yönelinen yeni coğrafyalar, ekonomik gelişmeler, somut veriler bu düşüncenin oluşmasında etkili olabilmektedir. Türkiye’nin içerde yaşanan ve dışarıya da yansımaları olan bu yaklaşımı, Türkiye’deki akademisyenlere, entellektüellere ve karar alıcılara kendi teori ve formüllerini oluşturma ve sunma imkanı sağlamıştır. Bu yaklaşım ve algıdaki değişim de Türkiye’nin temel konuları hakkında yeniden düşünmeyi ve farklı bir açıdan bakmayı sağlamıştır.

AK Parti hükümeti 3 Kasım 2002’de tek başına iktidar çoğunluğu almış olmasına karşılık bütünüyle dış politikada ve güvenlik konularında tecrübesiz bir kadronun olduğuna dair algı çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Davutoğlu etkisi bu noktada devreye girmiştir.

¹³⁸ E. Fuat Keyman, ‘‘Küreselleşme, Modernite ve Demokrasi Türk Dış Politikası 2009 ve Sonrası’’, SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, 1.baskı, Ankara: Pelin Ofset, Mart 2011, s.633.

¹³⁹ Müge Küçükkeleş, ‘‘Türk Dış Politikasına Avrupa’dan Bakmak’’, (Çevrimiçi) <http://odak.setav.org/page/turk-dis-politikasina-avrupadan-bakmak/1174> (Erişim tarihi 08.11.2012).

¹⁴⁰ a.g.e

¹⁴¹ a.g.e

Dış politikadaki hamleler kimileri tarafından eleştirilmiş kimi çevreler tarafından da takdir edilmiştir. 2002 sonunda ‘kriz yönetimi’ ile başlayan dış politika performansı 2004’ten itibaren yeni kimliğiyle oluşumuna şekil vermiştir.¹⁴² 2002 yılından beri başbakan Erdoğan’ın başdanışmanlığını yapan Ahmet Davutoğlu, 2009 yılında Dışişleri Bakanı olarak göreve gelmiş ve ‘Stratejik Derinlik’ kitabıyla halka ve devlet erkânına kendini ve fikirlerini tanıtmıştır. Akademisyenlik geçmişi de olan Davutoğlu kitabı sayesinde kamuoyunda daha yakından tanınmaya başlamıştır. Davutoğlu, bir ülkenin uluslararası ilişkilerde göreceli ağırlığı ve gücü ile ilgili geliştirdiği formülde coğrafya, tarih, nüfus ve kültür gibi sabit veriler ile ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite gibi potansiyel verilerin stratejik zihniyet, stratejik planlama ve güçlü siyasi iradeyle birleşmesinin önemini altını çiziyordu ve şunları vurgulamıştır:

“ Güç formülündeki sabit ve değişken unsurlar, birbirlerini toplam olarak etkilerler. Yani, tarihi, coğrafi, demografik ve kültürel unsurların bir diğeri üzerindeki etkisi, toplam güce yaptıkları etki ölçüsündedir. ..Stratejik zihniyet, stratejik planlama, bütün bu unsurları çarpan etkisi ile etkiler. Yani sabit ve değişken unsurları ne ölçüde büyük avantajlar sağlarsa sağlasın, stratejik zihniyeti oturmayan, stratejik planlaması ve siyasi iradesi yeterince güçlü ve tutarlı şekilde devreye giremeyen ülkelerin güç oluşturmaları imkânsızdır.”¹⁴³

Kendisi ayrıca bir ülkenin kendisine güveni ve gelecekle ilgili ufkunun, uluslararası ilişkilerdeki zamanlaması, müzakere sürecindeki psikolojik üstünlüğü ve inisiyatif gücü ile doğru orantılı olduğunu düşünmektedir.¹⁴⁴ İstikballe ilgili ufuk derinliğine sahip ülkelerin siyasi önderlerinin belirlenmiş gündemlerin esiri olmadıklarını aksine gündemi onların şekillendirdiğini ve bu şekil alışın, ülkeyi üçüncü ülkelerin ilişkilerinde bile etkin bir unsur haline getirdiğini savunmaktadır. Diğer yandan, siyasi irade eksikliği olan dış siyaseti olduğu gibi akışına bırakan ve zamanlama kabiliyeti olmayan ülkelerin ise atak ve belirleyici değil, savunmacı ve tepkici olduklarını izah etmektedir. Bu şekli benimsemiş siyasetçilerin, ülkelerini dünya gündeminde etkin bir konumda tutmak yerine, sorumlulukları da beraberinde getireceği için edilgen olmayı daha emin ve risksiz bir siyaset olarak gördükleri kanısındadır.¹⁴⁵

¹⁴² Zengin, a.g.e, s.82

¹⁴³ a.g.e, s. 79

¹⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, ”Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu”, İstanbul: Küre Yayınları, Nisan 2001,s.32

¹⁴⁵ a.g.e,s.33

Davutoğlu'nun dış politika vizyonu 'Stratejik Derinlik' konsepti etrafında şekillenmektedir. Ona göre bu konseptin üç boyutu vardır. Birinci boyut iç politika ve Türkiye siyaseti ile ilgilidir. Davutoğlu'nun vizyonu iç politikada istikrar, demokrasi ve güvenlik üçlüsünün ayrılmaz bir bütün olduğu algısı üzerinedir. Bu kavramları bir arada tutan ayakta kalmasını sağlayan faktörün siyasi istikrar olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴⁶ Öte taraftan, toplumsal barış, devlet ve toplum arasında güven inşası ve sağlam bir ekonomi ihtiyaç duyulan diğer durumlardır. Tam bu noktada ikinci husus olan mücavir bölgelerle bütünleşme devreye girmektedir. Davutoğlu tarafından, içeride sorunlarını çözüme ulaştırarak özgüven sağlayan Türkiye'nin, ancak bölgesel ölçekte etkili hale gelebileceği görüşü savunulmaktadır.

Davutoğlu'nun Stratejik vizyonu bir anlamda tarih ve coğrafyanın anlamına yeniden farklı bir boyutla anlam katarak mücavir bölgelerle ilişkiler geliştirmenin önüne set çeken psikolojik bariyerleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Stratejik Derinlik' in bakış açısıyla, Ortadoğu'dan Balkanlara karşılıklı işbirliği ve güvene dayanan yeni bir algı ortaya çıkmaktadır. Son boyut ise mücavir bölgelerle bütünleşmiş Türkiye'nin küresel anlamda etkin olabilmesidir. Bunun için Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyeliği, G-20 üyeliği ve Medeniyetler İttifakı gibi girişimler bu anlayışın yansımalarıdır. Davutoğlu'nun dış politika rehberinin önemli bir yönü de Ortadoğu ile ilgili olumsuz kanı ve önyargıları yıkmaktır. Türkiye'de iç politikayı dış politikadan ayırmak gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayış neticesinde, Türkiye'deki siyasetçilerin kalıplaşmış düşüncelerinin yerine bölgedeki ülkelere dair geçmişten farklı varsayımların oluşması sağlanmıştır. Kirişçi'nin söylediği gibi, Türkiye'deki siyasetçilere göre'' siyasi gelişme, ekonomik kabiliyet, toplumsal dinamizm ve yurtiçinde İslam ile demokrasiyi aynı anda yaşatabilme yeteneği'' Türkiye'yi komşu bölgelerinde ve Afrika ve Asya'daki uzak bölgelerde etkin ve yerinde politikalar geliştirebilecek ve uygulayabilecek bir güç haline getirmiştir.

Geniş coğrafyalarla ilgili olarak Afrika kıtasına yönelik geliştirdiği yardım politikaları hakkında Davutoğlu, Afrika'yı ihmal eden bir ülkenin uluslararası arenada önemli bir konumda olamayacağını ifade etmiştir. Bu anlayışın oluşmasına katkı sağlayan zincirleme konular iç politikanın düzene girmesi, uluslararası ilişkilerde özgüvenin artması, evrensel bir dış politika geliştirilmesi ve dünya politikasında liderlik amacını belirleyen algı ve bakış açısının olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴⁷ Zengin'in de ifade ettiği gibi değişen algı ve onun şekillendirdiği dış politika vizyonu ile ki bu vizyonun kökleri Davutoğlu formülüyle

¹⁴⁶ Aras ve Akpınar, **a.g.e.**, s.24

¹⁴⁷ **a.g.e.**, s.25

şekillenen vizyon ile ihmal edilen¹⁴⁸ bölgelerle stratejik ortaklık seviyelerine gelinmiş ve ekonomik başta olmak üzere siyasi, sosyal, kültürel alanlarda olumlu ilerlemeler kaydedilmektedir. Davutoğlu Afrika'ya açılmanın gerekliliğini şu sözlerle anlatıyordu:

‘‘Türkiye’nin dış politikasında en ciddi ihmale uğramış kıta bağlantısı Afrika’dır. Soğuk Savaş şartlarının ortadan kalkması Türkiye’nin Afrika’ya yönelik politikasını yeniden gözden geçirmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Afrika’daki gelişmelere tümüyle ilgisiz kalmak veya bütün sömürgeci birikime rağmen hala bakir kaynaklara sahip olan bu kıtayı bir geri kalmış ülkeler topluluğu olarak görüp küçümsemek Türkiye ölçeğinde tarihi ve coğrafi faktörlere sahip bir bölgesel güç için mazur görülmez bir zaaf oluşturmaktadır.’’¹⁴⁹

Afrikanlı devlet adamları da büyük aktörlerin bölgeye yönelik ilgisinin farkındadırlar. Ancak yeni sömürgecilik görüntüsünden de pek memnun değildirler. Türkiye gibi aktörlerin de Afrika’da bulunmalarını istemektedirler. Karşılıklı kazan-kazan(win-win situation) durumunun genel portresi de bu noktada çizilmektedir. Tanzanya Devlet Başkanı’nın Türkiye ‘ye, ‘G20 toplantılarında bizim sesimiz olun. Size güvenimiz tam!’¹⁵⁰ mesajı Türkiye’nin Afrika’da aldığı yol anlamında önemlidir.¹⁵¹

Türkiye ‘çok kulvarlı çok boyutlu ilişkiler’ ilkesinin bir gereği hem de Afrika’nın öneminin giderek artacağı öngörüsünden hareketle bu bölgeye özel ilgi göstermeye başlamıştır. Osmanlı’nın izleri Türkiye’nin Afrika kıtasında gücünü olumlu yönde arttırmaktadır.

‘‘Doğu Afrika sahillerinde bulunan Zanzibar adasında 1960’lı yıllara kadar Sultan Abdülhamit adına hutbeler okunduğunu bizzat oranın insanından duymak mümkündür. Tanzanya’da ve bazı diğer Afrika ülkelerinde okutulan lise ders kitaplarında Türklerin Afrika ile olan yardımsever ve sömürge amaçlı olmayan ilişkileri öğrencilere öğretilmekte ve anti sömürgeci mücadelenin öncüsü olarak Türkiye gösterilmektedir.’’¹⁵²

3.4. YENİ TÜRK DIŞ POLİTİKA İLKELERİ

Uluslararası arenada yeni parametrelerin devreye girdiği 90’larda ülkeyi saran üç temel konu Türkiye’nin ilerlemesine engel olmuştur. Bunlar terör ve bunun getirdiği iç kutuplaşma, siyasi istikrarsızlık ve ardı ardına çıkan ekonomik krizlerdir. Davutoğlu’nun deyimiyile, Türkiye’nin

¹⁴⁸ Zengin, a.g.e, s.444

¹⁴⁹ a.g.e, s.445

¹⁵⁰ Ahmet Davutoğlu, ‘‘Amerikan-Türk Konseyi’ndeki konuşması’’, Washington, 3 Haziran 2009 , (Tanzanya’da nüfusun yarısı Müslümandır. Zanzibar, eski bir Osmanlı toprağı ve halkın büyük kısmı hala Türklere kendisini yakın hissetmektedir.)

¹⁵¹ Zengin, a.g.e,s.448.

¹⁵² a.g.e, s.447.

dış politika vizyonu, yaşananları bir satranç oyunu gibi planlama ve doğru taşları doğru zamanda oynama üzerine kurulmuştur. Davutoğlu, kriz yönetimini gerektiren bu üç olayın hem muhteva hem zaman bağıını birbirinden koparmaya çalışmanın ve yeni alanlar açmanın dış politikanın temel felsefesini oluşturduğunu söylemektedir.¹⁵³ Aslında Türkiye'nin cumhuriyet tarihi boyunca yer alan bazı temel dış politika prensipleri vardır. Örnek olarak; ülkelerin toprak bütünlüğünü koruması, sorunların çatışma yerine diyalogla çözümlenmesi, NATO oryantasyonu ve AB üyelik sürecine bağlı kalmak gibi konulardır. Türkiye bu temel prensiplere yeni dönemde de kalmaya devam edecekti fakat Soğuk Savaş sonrasının dinamik ortamında yeni ilkelere ve bakış açısına ihtiyaç vardır.¹⁵⁴

Cumhuriyetin kuruluşundan 2000'li yıllara, Türk dış politikasının geleneksel üç temel ilkesi Batıcılık, Statükoculuk ve Meşruiyetçilik olarak sıralanabilir. Baskın Oran, Türk dış politikasındaki Batıcılık ilkesinin kaynağını şöyle anlatıyor:

“...Hem Türkiye'nin yapısı Batı'ya fazla yabancı değildir, hem de Batı eğitimi almış olan Türk aydını Batı'ya hayrandır ve karşı değildir. Batı'yı hem altyapı, hem üstyapı olarak aynen ve sistematik olarak uygulayacaktır. Bu da, onu dış politikada Batı dışında bir alternatif düşünmemeye götürecektir”.¹⁵⁵

Aynı eserde statükoculuk ise “mevcut sınırları ve dengeleri sürdürme” olarak açıklanmış, “kurulu düzenin başat ögesi daima Batı olduğundan, statükocu politika ile Batı politikasının aslında aynı madalyonun iki farklı yüzü” olduğu da vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Bir diğer ilke olan meşruiyetçilik, yani “dış politika kararlarının hukuka dayanması” da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren riayet etmeye özen gösterdiği bir prensiptir. Ancak burada Baskın Oran farklı bir noktaya dikkat çekmektedir:

“Meşruiyetçilik, ...Türkiye'nin gücünün sınırlı olmasının dikte ettiği bir ilkedir. Unutulmamalı ki, şiddet nasıl güçlülerin silahıysa, hukuk da zayıfların silahıdır.”¹⁵⁷

Bu geleneksel vizyonu değişen vizyonla yeni ilkeler ve paradigmlar takip etmiştir. Ahmet Davutoğlu ‘ Stratejik Derinlik’ kitabında da yer verdiği Türkiye'nin takip etmeye çalıştığı dış politikanın temel esası olarak beş unsuru açıklamaya çalışmıştır. Bu unsurları özgürlük-

¹⁵³ Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, 26 Şubat 2004, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581>, (Erişim tarihi 10.05.2011)

¹⁵⁴ Zengin, a.g.e, s.84.

¹⁵⁵ Baskın Oran, “Seksan Yıllık Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği”, (Çevrimiçi) <http://arsiv.karakutu.com/modules.php?name=News&file=article&sid=3223> 7 Mayıs 2007, (erişim tarihi 30.03.2013)

¹⁵⁶ Baskın Oran, “Seksan Yıllık...”, a.g.e

¹⁵⁷ a.g.e

güvenlik dengesi, komşularla sıfır problem, çok boyutlu-çok kulvarlı ilişkiler, yeni bir üslup ve ritmik diplomasi olarak adlandırmıştır.

11 Eylül sonrası, oluşan mantık Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra yaşanan özgürlük kavramına dayalı yeni dünya düzeni söylemi yerine, İkiz Kulelerin yıkılmasının ardından geliştirilen güvenlik kavramına dayalı bir dünya düzeni kurmayı amaçlamaktaydı. Bu aşamada yeni uluslararası düzen oluşana kadar herkesin gücünü arttırmaya çalıştığı bir tabloyu görmek mümkündür. Türkiye de dış politikasında etkin ve dinamik bir vizyon benimseyerek gücünü tek bir yerde toplayabilmesi gerekiyordu.¹⁵⁸ Türk dış politikasında ilkelere yön veren; Soğuk Savaş yıllarında yaşanan kriz odaklı tutum yerine daha yapıcı, daha etkin, daha vizyoner bir yaklaşımın gelişmesi, tutarlı ve sistematik bir Türk dış politikasının varlığının sağlanması, yeni bir söylem ve buna uygun bir tarzın geliştirilmesi gerekliliği gibi temel yaklaşımlar Davutoğlu'nun tasarladığı bir dış politika görüntüsünün temelleridir.¹⁵⁹

3.4.1.ÖZGÜRLÜK-GÜVENLİK DENGESİ

Ahmet Davutoğlu'nun yeni dış politika ilkelerinden ilk olarak özgürlük ile güvenlik arasında kurulan bağlantı olduğu görülmektedir. 11 Eylül sonrası başta ABD olmak üzere, küresel aktörler, sivil toplum kuruluşları ve akademi camiası güvenlik ağırlıklı bir söyleme yönelmiştir.¹⁶⁰ Bu dönemde güvenliği de tehlikeye sokmadan, sürekli demokratikleşme paketleriyle özgürlük alanını genişletmek Türkiye'nin ilk hedeflerinden olmuştur. Davutoğlu,

“ Biz bunu gerçekleştirebildiğimiz ve iç siyasal meşruiyeti dengeli bir özgürlük ve felsefi bir güvenlik anlayışı ile irtibatlandırdığımız oranda Türkiye model olacaktır. Türkiye bu anlamda hem coğrafi, hem de tarihi açıdan bölgesinin merkez ülkesidir. Bunun özgüveni içinde davranıp kendi projemizi, kendi paradigmamız içinde harekete geçirebilirsek, dışarıdan bir ihale olmaksızın kendi bölgemizde ciddi dönüşümlerin önünü açabiliriz” demiştir.¹⁶¹

Davutoğlu Türkiye'nin bu inançla bölgesinde merkez ülke olmak istediğini söylemektedir. Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunun en önemli göstergelerinde birisi Türkiye'yi artık NATO'nun güney kanadı olarak veya doğu ile batı arasında bir köprü olarak değil bizatihi merkez ülke olarak tanımlamasıdır. Bu siyaseti koruduğu ve sapmadığı müddetçe, Türkiye

¹⁵⁸ Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke...”, a.g.e

¹⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, “**Turkey's Zero Problem Foreign Policy**”, 20 Mayıs 2010,(Çevrimiçi) www.foreignpolicy.com, (Erişim tarihi 15.11.2012).

¹⁶⁰ Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke...”, a.g.e

¹⁶¹ a.g.e

jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel yönleriyle dışa açılan bir ülke konumundadır.¹⁶² Ahmet Davutoğlu, 'özgürlük-güvenlik' dengesini iyi sağlam kurabilmiş bir Türkiye'nin hem kendi sorunlarını daha kolaylıkla çözüme kavuşturabileceğini hem de dünyaya bir 'model' sunabileceğini savunmaktadır. 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırılarından sonra, ülkeler terör tehdidi karşısında özgürlüklerini kısıtlarken, Türkiye özgürlük alanında genişleme hareketine girmiştir. Hükümetin ilk yıllarında Avrupa Birliği rotasında çıkartılan uyum paketleri, günümüze yakın Kürt Açılımı bu amaca hizmet eden örneklerdendir. Özgürlük ile güvenlik arasındaki ilişkiye gelince, Davutoğlu şu şekilde ifade ediyor:

“Özgürlük için güvenlikten taviz verirsiniz kaos; güvenlik için özgürlükten taviz verirsiniz ise otoriter rejimler ortaya çıkar”.¹⁶³

Türkiye sahip olduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihsel, kültürel miras ile tek taraflı ve tek boyutlu bir dış politika izlemesi mümkün değildir. Çıkarlarını tanımlarken kendisini daima merkezde konumlandırması gerekmektedir. Bunun nedenini başkalarını merkez olarak oluşturulan politikaların, Türkiye'yi başkalarının gözünde araçsallaştıran, kendi başına bir aktör olmasına set çeken bir engel olarak görmektedir. Önemli olan Türkiye'nin ulusal gücünün artmasında geliştirilmiş ilişkilerin araçsal yönde kullanılmasıdır. Bu bağlamda Davutoğlu, AB üyelik süreci, ABD ile geliştirilen stratejik ortaklık, Rusya ve diğer komşu ülkelerle geliştirilen ilişkilerin bir amaca giden yolda bir araç olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁴

Türk dış politikasının öncelikler hiyerarşisini aşmayı hedefleyen entegre dış politika anlayışını¹⁶⁵ Erdal Şafak, Davutoğlu'ndan şu şekilde aktarmaktadır:

“Ülkelerin izledikleri dış politikayı dört grupta toplayabiliriz: Zorunluluk ülkeleri (tek gündemli dünyadan kopuk ülkeler; bazı Afrika, Latin Amerika, Asya ülkeleri gibi), öncelikler ülkeleri (çok gündemli olan ama öncelik sıralaması yapanlar, bir zamanlar Kıbrıs'ı tüm ilişkilerinin kriteri haline getiren Türkiye gibi), entegre dış politika izleyenler (birbirini destekleyen, tetikleyen çok yönlü politikalar oluşturan ülkeler bu gruba giriyor), küresel strateji uygulayanlar (ABD, Çin, Rusya gibi). Türkiye üçüncü grupta yer alıyor. Yani Ortadoğu'yu kesinlikle AB'nin alternatifi yapmıyor; Ortadoğu, Kafkaslar ve Hint yarımadası için geliştirdiği politikalarla AB'nin bu bölgelerdeki açığını kapatmaya çalışıyor.”¹⁶⁶

¹⁶² Kim Beg, **a.g.e**, s.23.

¹⁶³ Zengin, **a.g.e**, s.85

¹⁶⁴ H. Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, Ortadoğu Analiz Dış Politika, C.I, S.9, 2009,s.44.

¹⁶⁵ Keskin, **a.g.e**.

¹⁶⁶ **a.g.e**

Bu gruplandırmada Türkiye'nin bir aşama kaydettiğini , aslında buna zorunlu olduğunu dile getiren Mithat Bereket şu sözleri söylemektedir:

“Yani Türkiye artık, ‘öncelikleri olan’ bir dış politikadan ‘entegre’ bir dış politikaya geçiyor. Türkiye'nin sadece öncelikli konularla ilgilenip diğer konuları es geçtiği dönem artık bitti. Çünkü değişen uluslararası konjonktür ve globalleşen dünya, Türkiye'nin artık birkaç değişik alanda ya da coğrafyada aynı anda entegre dış politikalar üretebilen bir ülke durumuna gelmesini zorunlu kılıyor. Türkiye geçmiş ve coğrafi konumu gereği buna mecbur. ...Yani, Türkiye dış politika alanında artık bir üst lige geçiyor, adeta lig atlıyor. Daha net anlatmamız gerekirse, Türkiye artık AB ile Ortadoğu arasında bir öncelik tercihi yapmıyor. Her iki boyutun da birbirini desteklediği ve güçlendirdiği bir dış politika izliyor.”¹⁶⁷

Davutoğlu'na göre, Türkiye Soğuk Savaş döneminde dış politikası açısından bir öncelikler ülkesiydi. O dönemde dış politika yapıcılarının benimsediği bir öncelikler sıralaması vardı ve rotayı ona göre çiziyorlardı. Ancak Davutoğlu'na göre bu öncelikler sıralaması geçerli değildir. Türkiye'nin artık tüm dış politika meselelerini tek bir siyasal formül etrafında birleştirmesi gerekmektedir.

3.4.2. KOMŞULARLA SIFIR PROBLEM İLİŞKİSİ

Ahmet Davutoğlu'nun bu yaklaşımı da yine Türkiye'nin tabularını yıkmaya odaklıdır. Bu esasın temeli , ‘Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir’ psikolojisinden ve buna bağlı gelişen savunmacı refleksten kurtulup, bütün komşuları ile iyi ilişkiler kuran bir ülke profili oluşturmak üzerine kuruludur.¹⁶⁸ Özellikle Soğuk Savaş yıllarında yaşanan bir dizi olay bu olumsuz psikolojinin yer etmesini sağlamıştır. Komşularla iyi ilişkilerin gelişmesi bir anlamda sadece dış politikayla değil iç düzenimizle de ilgilidir. Aktif ve belirleyici bir dış politika uygulanabilmesi için içeride yaşamakta olduğu demokratikleşme noktasındaki problemler, etnik ayrılıkçılık, siyasal İslam problemleri gibi sorunlardan arınması önemlidir. Bu bağlamda dış politika ile iç politika arasında var olduğuna inanılan klasik ayrımlar geçerli olmamaktadır.¹⁶⁹

Sıfır problem mantığı, Davutoğlu'nun herkesi kaplayan ve herkese eşit uzaklıkta yaklaşmayı hedefleyen politikasıdır. Bundan dolayı Türkiye'nin diplomasisini dikkatle, taşları yerine doğru bir şekilde yerleştirerek, alçakgönüllülük içerisinde yürütmesinde fayda vardır.

¹⁶⁷ a.g.e

¹⁶⁸ Davutoğlu, ‘‘Türkiye Merkez Ülke...’’, a.g.e

¹⁶⁹ Oğuzlu, a.g.e

Türkiye'nin karar alıcıları tüm aktörlere eşit mesafesini korumalı herhangi bir bölgesel ittifak veya gruplaşmadan kaçınmalıdır.¹⁷⁰ Davutoğlu'nun dış politikadaki aktivizmi son yıllarda Ortadoğu, Afrika, Asya, Latin Amerika, Avrupa Birliği, Kıbrıs ve Kafkasya gibi dünyanın birçok coğrafyasını kapsamaktadır. Genel olarak bakıldığında, Türkiye komşularıyla arasındaki problemleri çözmekle kalmayıp, maksimum işbirliği çerçevesinde imzaladığı antlaşmalarla, kaldırılan vizeler, bölgede çıkan sorunların çözümlenmesine arabuluculuk görevi, imzaladığı enerji anlaşmaları dikkat çeken gelişmelerdir.¹⁷¹ Suriye, Lübnan, Ürdün, Arnavutluk, Gürcistan gibi ülkelerle vize kaldırılmıştır. Vizelerin kaldırılması, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik olarak bölgeyle bütünleşme çabasının yansımalarıdır. Ayrıca bu bütünleşme, komşu ülkelerin halklarıyla daha iyi iletişim kurup, karşılıklı daha iyi tanıma fırsatı olmaktadır.¹⁷² Türkiye'yi yakından tanıyan, eski CIA Türkiye masası şefliği yapmış olan, Türkiye ve içinde bulunduğu bölgeyi karış karış gezmiş bir aydın olan Graham E.Fuller, Türk dış politikasında son yıllarda meydana gelen değişiklik hakkında şunları söylemektedir:

"Türk dış politikasını takip ettiğim uzun yıllar boyunca, Türkiye'nin genel olarak hemen her komşusu ile ilişkileri kötüydü. Aslında bunun böyle olması gerekmiyordu. Bugün Türkiye oldukça akıllı biçimde hemen her komşusuyla iyi ilişkiler kurmuş durumdadır. İşte bu iyi komşuluk ilişkileridir ki, Türkiye'nin bölgedeki gücü ve etkisini geçmiş on yıllara kıyasla çok daha sağlam hale getirmiştir. Türkiye artık Avrupa'da, Akdeniz bölgesinde, Balkanlar'da, Arap dünyasında, İran ve Kafkaslar'da, Orta Asya'da, Rusya ve Çin'de önemli bir ülkedir."¹⁷³

Türkiye'de AK Parti hükümeti dönemi bu politikayla atılan adımlara yönelik eleştirilerden biri, dış politikada bağımsızlık meselesidir. Darbe hazırlığı yaptıkları anlaşılan çetelerden muhalif siyasi partilere ve aydınlara kadar pek çok çevre, hükümetin bağımsız bir dış politika izlemediğini, ulusal çıkarlarımızı koruyamadığını ileri sürmektedir. Fuller ise şu kanaattedir:

"Türkiye uluslararası sahnede bugün daha önce hiç olmadığı kadar bağımsız hareket etmektedir. Dış politikaları Türkiye içinde geniş bir görüş yelpazesini yansıtmaktadır. Ülkenin liderleri artık, Washington dâhil dış ülkelerle konuşurken ülkenin sesini güçlendiren, sağlam demokratik prensiplere ve halk desteğine dayanmaktadırlar."¹⁷⁴

¹⁷⁰ Bülent Aras, "Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", (Çevrimiçi) <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=7712&q=davutoglu-era-in-turkish-foreign-policy> (Erişim tarihi 19.09.2012), SETA Policy Brief, 2009, S.32.

¹⁷¹ Aras ve Akpınar, **a.g.e.**,s.32.

¹⁷² Zengin, **a.g.e.**,s.91.

¹⁷³ Mustafa Acar, "Bölgesel Aktör Olabilir miyiz?", (Çevrimiçi) http://us.zaman.com.tr/us-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=31024 22 Ağustos 2008, (erişim tarihi 22.02. 2013).

¹⁷⁴ **a.g.e**

Türk dış politikasındaki vizyon dönüşümüyle birlikte, komşularıyla kurduğu ilişkilerin fiziksel sınırları ortadan kaybolmaktadır. Bölgeye yönelik politikaları oluştururken, ulusal menfaatlerin tehdit altında olduğu algısı ile hareket etmenin oluşturduğu bunalım ortadan kalkınca ‘sınır çizme ve ötekileştirme’ arasındaki ilişki de anlamını kaybetmiştir. Kirişçi’nin de ifade ettiği gibi, Türkiye’deki siyasetçilere göre, ‘siyasi gelişme, ekonomik kabiliyet, toplumsal dinamizm ve yurtiçinde İslam ile demokrasiyi aynı anda yaşatabilme yeteneği’’ Türkiye’yi komşu bölgelerinde ve Afrika ve Asya’daki uzak bölgelerde faal ve etkin politikalar geliştirebilecek ve uygulayabilecek bir güç haline getirmiştir.¹⁷⁵

Türkiye’nin diğer ülkelerle mesafesi, Türkiye’nin komşu bölgeleriyle olan tarihi ve kültürel bağların farkına varılmasıyla, bu coğrafyadaki ülkelerle ilgili yeni algılama biçimleri gelişmekte ve yeni bir coğrafi alan yapısı oluşmaktadır. Bu coğrafyadaki ülkelerle geçmişte iletişimi zorlaştıran mesafe ve engeller, farklı bir anlayışın getirdiği atılımlarla beraber geçerliliğini yitirmektedir. Komşuluk ilişkilerinin yitirilmesinden önceki zamanlar hatırlatılarak, ortak kültür ve medeniyet mirasının farkındalığı sağlanarak, ortaklık olasılıkları araştırılarak bu ülkelere Türkiye’nin kendilerine yakınlaşmasına ne kadar açık oldukları görülmüştür.¹⁷⁶ Türkiye’nin komşularına yönelik politikası, taraflar arasındaki sorunların mümkün olduğunca azaltılmasını amaçlamaktadır. Asya’nın ve Afrika’nın da anlamlarının değişmiş olması, güç ile coğrafya arasındaki dinamik ilişkinin yansımasıdır. Türkiye daha geniş bir coğrafyanın içinde ve yeni bölgelerin bir parçası olacak şekilde kendini yeniden konumlandırma anlayışı içerisindedir.

Komşularla iyi ilişkiler kurmanın altında yatan temel mantık aslında diğerlerinde de olduğu gibi geçmişten gelen ve Türkiye’nin her yönden gelişmesini ilerlemesini sağlayan kalıpları devre dışı bırakmaktır. Etrafımızın düşmanlarla çevrili olduğu psikolojisi, ancak alanımızı daraltıp, daha geniş bir dış politika izlememizin de önünde engel olacaktır. Davutoğlu şu sözlerle temel mantığı ifade etmiştir:

‘‘ Etrafımız tümüyle düşmanlarla çevrili psikolojisinde olduğunuz zaman açılım yapmaktan çok defansif bir refleks gösteriyorsunuz. Komşu ülkelerle sıfır problem noktasına geldiğimiz zaman dış politika yapım anlamında olağanüstü bir manevra alanı kazanacağız. ’’¹⁷⁷

¹⁷⁵ Aras ve Akpınar, **a.g.e**, s.26.

¹⁷⁶ **a.g.e**

¹⁷⁷ Zengin, **a.g.e**, s.88.

Tüm ilkeler birbirine zincir gibi bağlantılı olmaktadır. Bu yüzden yeni vizyonla geliştirilen ilkeler ve argümanlar birbirini destekler niteliktedir ve aynı amaca hizmet etmektedir. Komşularla iyi ilişkiler geliştirip, tarihten gelen ortak bağı anımsatmak ortak sahanın genişlemesine yardımcı olacaktır. Bu ortak saha güvenlik ve işbirliği alanına dönüşürse küresel ortamda Türkiye'nin konumu güçlenecek ve daha etkin hale gelebilecektir. Bu noktada ülkeler ve bölgeler arasında karşılıklı ekonomik bağımlılık oluşturmak, devlet yada devlet dışı bütün bölgesel aktörlerle sürekli diyalog içinde olmak, bölgedeki çok kültürlü yapıyı korumak ve dolayısıyla etnik ve dini çeşitliliğe sahip çıkmak büyük bir öneme sahiptir. Ekonomik entegrasyon bölgeleri yaratmak 'komşularla sıfır problem' ilkesinin temel koşulu olmaktadır. Ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal bağları kuvvetlendirmek Türkiye'nin ufkunu ve manevra sahasını genişletecek daha geniş coğrafyalara ulaşacak, bölgesel ve küresel aktör olacak, Türkiye'nin konumunun ve saygınlığının önemini artmasını sağlayacaktır. Davutoğlu bu birleşmeyi şöyle izah etmektedir:

‘‘ Musul, Diyarbakır’a her zaman Basra’dan daha yakın olmuştur. Biz Musul’la Diyarbakır arasındaki ekonomik, kültürel köprüleri bir tehdit gibi değil, karşılıklı bağımlılık şeklinde kurmalıyız. Aynen Gümülçine’yle Edirne’yi, Batum’la Hopa’yı, Nahçıvan’la Iğdır’ı böyle düşünmemiz gerektiği gibi. Bu hem etrafımızda bir güvenlik halkası oluşturacak, hem de Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’daki risk alanlarını minimize edip bizim o alanlara nüfuz etmemizi sağlayacaktır.’’¹⁷⁸

Sonuç olarak komşularla sıfır problem siyaseti, Ortadoğu’dan Balkanlara Türkiye’nin komşularıyla olan problemlerini çözüm arayışları içerisinde olmak ve ilişkilerini geliştirmek aynı zamanda genişleterek yanlarında olma durumudur.¹⁷⁹ B u anlayışla yeni vizyonda değişen ilkeler arasında yer almaktadır.

3.4.3. ÇOK BOYUTLU ÇOK KULVARLI İLİŞKİLER

Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra Soğuk Savaş şartlarında iki kutuplu düzenin sebep olduğu zorunluluklardan sıyrılıp, çok yönlü bir dış politika üretmeye uygun bir zemin oluşmuştur.¹⁸⁰ Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin ‘‘bölgeler’’ ve ‘‘küresel güçler veya güç adayları’’ ekseninde yeni dış politika vizyonu ve stratejisini ortaya koymasını ve yeni

¹⁷⁸ a.g.e, s.89.

¹⁷⁹ Kemal Kirişçi, ‘‘Turkey’s ‘Demonstrative Effect’ and Transformation of the Middle East’’,Insight Turkey, C.XIII, S.2, 2011, s.43

¹⁸⁰ Keskin, a.g.e.

bir yol haritası çizmesini kaçınılmaz kılmaktadır.¹⁸¹ Kısa bir zaman öncesine kadar, Batı yanlısı dış politika benimseyen Türkiye, değişen vizyon anlayışıyla çok yönlü, aynı anda farklı alanlarda etkin olmak isteyen bir nitelik kazanmaktadır. Türkiye yeni dönemde küresel aktörlerle kurduğu ilişkileri çeşitlendirmektedir. Bu yeni ittifaklar yeni müttefikler aramak anlamında değil, yeni uluslararası yapıda birbirine alternatif olmayan, aksine birbirini tamamlayan çeşitliliği ifade etmektedir. Davutoğlu bu gereksinimi şöyle izah etmektedir:

‘‘Uluslararası ilişkiler bu kadar dinamik şartlarda seyrediyorsa, Türkiye statik ve tek aktörlü politika yürütemez. Böyle bir politika ancak statik kutuplaşmanın olduğu dönemlerde yürüeyebilir. Ama dinamik bir ortamda yürümez. Bizim bu anlayıştan, bu rahatlıktan çıkmamız lazım... Rusya’yla da, AB ile de ortak çıkar alanı geliştirebilirsiniz. Aynı zamanda ABD’yle de stratejik ilişkilerinizi sürdürebilirsiniz.’’¹⁸²

Bu temel bakış açısı ile hem Ortadoğu hem Avrupa hem de Amerika ile ilişkilerinde etkili olmaktadır. Türk dış politikası, siyasi veya ekonomik ilişkilerini tek bir bölge ya da kıtaya ilişkilendirmeye son verip, yeni alanlara açılmaya başlamaktadır. Davutoğlu ayrıca, Doğu’ya veya Güney’e yönelik açılım politikaları ile Türkiye’nin Batı’da daha iyi yer bulacağına olan inancını ‘‘ Asya’ya ayaklarını sağlam basamayan bir Türkiye’nin gözlerini ve ufkunu Avrupa’ya dikebilmesi güçtür’’ sözleriyle ifade etmektedir.¹⁸³ Sami Kohen, Ahmet Davutoğlu’nun fikirlerinden hareketle şu tespitte bulunmaktadır:

‘‘Türkiye, Soğuk Savaş ve hemen sonraki yıllarda, Batı eksenine bağlı politikalar izlemiştir. Bugün de Türkiye Batı ittifakının içinde bulunan, Avrupa ile bütünleşmeye çalışan bir ülke. Ancak dünyada ve bölgemizde meydana gelen gelişmeler ve denge değişiklikleri Türk dış politikasında bazı ayarlamalar yapılmasını gerektiriyor. Her olayda Türkiye’nin tek bir eksene bağlı kalması beklenmemeli.’’¹⁸⁴

Country Risk dergisinin Avrupa Editörü Carina O’Reilly, son yıllarda Türkiye’nin dünyadaki yerini yeniden konumlandırmaya çalıştığını, kendi doğrularıyla politika yapan bir güç olarak var olmak istediğini ifade etmektedir.¹⁸⁵ Çok yönlü dış politikanın gereğine değinen Fuat Keyman ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

¹⁸¹ Mehmet Seyfettin Erol, ‘‘11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset’’, Gazi Akademik Bakış, C.I, S.1, Kış 2007, s.33

¹⁸² Zengin, a.g.e, s.86

¹⁸³ a.g.e, s.87

¹⁸⁴ Sami Kohen, ‘‘Yeni Dış Politika Anlayışı’’, 27 Ocak 2009, (Çevrimiçi)

<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1052061&AuthorID=58&Date=28.01.2009>, (Erişim tarihi 10.10.2012)

¹⁸⁵ Keskin, a.g.e

“Çok yönlü dış politika başarı getirir. Güvenlik ve demokrasinin ve tek taraflılıkla çok taraflılık ilişkilerinin beraber ve eşzamanlı yaşandığı 11 Eylül sonrası bir dünyada, Türk dış politikası ‘çok taraflı, yapıcı ve aktif’ olmalıdır.”¹⁸⁶

Ahmet Davutoğlu’nun bu çok yönlü yeni dış politika anlayışını, dünyaya da duyurmak isteği ve Türkiye’nin değişen vizyonunun idrakı için bulunduğu her alanda izah etmeye çalışmaktadır. Cengiz Çandar da çok yönlü dış politika ve Ahmet Davutoğlu ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır:

“Viyana’daki Kreisky Center’daki panelde ‘Türkiye, Avrupa’da Avrupalı, Ortadoğu’da Ortadoğulu, Kafkasya’da Kafkasyalı olabilir’ tezini Türkiye’nin özgün kimliği ve ‘Osmanlı geçmişi’nden yola çıkarak inandırıcı biçimde ortaya koyduğuna tanık oldum.”¹⁸⁷

Çok kültürlü, çok kulvarlı ilişkiler gibi diğer tüm yeni ilkeler birbirini destekler niteliktedir. Bu prensipler, dış politika yapıcılara göre Türkiye’nin merkez ülke olmasından kaynaklanan bir zorunluluktur. Türkiye’nin coğrafi konumunun önemi, değişen dünya düzeniyle birlikte ancak doğru tasarlanmış ilkeler ve önceliklerle ve bunun uygulanmasıyla anlam kazanabilmektedir. Davutoğlu, Stratejik Derinlikte Türk dış politikasının hangi temelde yürütülmesi gerektiğini şu şekilde özetlemektedir:

“Bir ülkenin stratejisini sadece tek eksenli bir dış tehdide göre tanımlamak ufuksuzluk, iç tehdide göre tanımlamak ise stratejik dış rakiplere koz ve kaynak sağlayan bir zaafıdır.”¹⁸⁸

Türkiye komşu bölgelerle ve ötesiyle ilişkilerini geliştirmek durumundadır. Küresel dinamik ortamda Türkiye'nin statik ve tek parametrelili bir politika yürütmesi mümkün değildir.¹⁸⁹ Türkiye, problem çözmeyi hedefleyen, küresel ve bölgesel barışa katkı sağlama yönünde inisiyatif kullanan ve çekim alanı oluşturan bir ülke olmayı hedeflemektedir. Bu sebeple Türkiye, değişik kulvarlarda çok boyutlu bir politika izlemek durumundadır. Dinamik, proaktif dış politika anlayışının en temel amacı, sorunların oluşmasını beklemeden, sorunun meydana geldiği alana müdahale etmek ve tarafları mümkün olan en kısa sürede ortak bir noktaya ulaştırabilmedir. Esas olan sorunlar çıktıktan sonra değil , onun oluşmasına fırsat vermeden ilk aşamada çözümü sağlayabilmektir. Sonuçta dış çevrede yaşanan herhangi bir

¹⁸⁶ Fuat Keyman, “11 Eylül Sonrası Dünyada Türk Dış Politikası”, 15 Nisan 2005, (Çevrimiçi), http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-prof-dr-e-fuat-keyman-11-eylul-sonrasi-dunyada-turk-dis-politikasi_163628.html, (Erişim tarihi 10.03.2013)

¹⁸⁷ Cengiz Çandar, “Ahmet Davutoğlu ile Yeni Dış Politika”, 6 Mayıs 2009, (Çevrimiçi) <http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11588932&yazarid=215> (erişim tarihi 20.03. 2012)

¹⁸⁸ Ahmet Davutoğlu, “Stratejik Derinlik”, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.63.

¹⁸⁹ Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke...”, a.g.e

olumsuz gelişme iç dünyamızı da etkileyebileceğinden, kendi güvenliğimize yapılabilecek en önemli katkı başkalarının güvenlik sorunlarını çözmede yardımcı olmaktır. Bu anlayışa göre, küresel dünyada sorunlar da beraberinde küresel bir karakter kazanmakta, başkalarını ilgilendiren bir gelişme bizlerinde ilgi alanını kapsamaktadır.¹⁹⁰

3.4.4.YENİ BİR DİPLOMATİK ÜSLUP

Ahmet Davutoğlu'nun 'yeni bir 'üslup' derken anlatmak istediği Türkiye'nin uluslararası sistemdeki rolünün 'bir köprü olmak' yerine bir 'merkez'ülke olarak tanımlama ve zihinlerde değişmesi gereken bu anlayışı benimsetme çabasıdır. Davutoğlu şu sözlerle izah etmektedir:

'... Hâlbuki köprü'nün tek işlevi, iki entite arasında irtibat kurmak ve bir tarafı diğer tarafa taşımaktan ibarettir; kendi bağımsız varlığı olan bir aktör olarak algılanmaz. Bu tanımlamanın benimsenmesi, Doğu ile ilişkilerimizde Batı'nın değerlerini empoze etmeye çalışan bir Batılı, Batı ile ilişkilerimizde ise Doğu'nun olumsuz görülen unsurlarını taşıyan bir Doğulu olarak algılanmamıza yol açtı. Türkiye yeni dönemde 'köprü' değil, 'merkez' olarak tanımlanmalıdır.'¹⁹¹

Davutoğlu, Doğu kimliğini küçümsemeden, o kimlikle bütünleşip onun etrafında tezler ve çözümler üretmeyi, Batı cephesinde ise Batı nosyonlarını sindirmiş Avrupalı bir bakış açısıyla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke profili oluşturmanın önemini vurgulamaktadır.¹⁹²Bu felsefenin pratiğe geçebilmesi için sadece hükümet yetkililerinin değil, aydınların da zihniyet değişikliği gerekliliğini savunmaktadır. Stratejik Derinlik adlı kitabında aslında göstermiş olduğu bir dizi ilke Türkiye'nin sahip olduğu 'tarihi derinlik' ve 'coğrafi derinlik' tabanlı ortaya çıkmaktadır.¹⁹³ Türk dış politikasına yöne veren bu ilkeler, Türkiye'nin sahip olduğu bu eşsiz nimetleri yerine ve zamanına uygun, küresel ortamda rekabet alanında en verimli şekilde değerlendirmek ve konumunu en taktiksel bir şekilde güçlendirme amacına hizmet etmektedir.

Davutoğlu, Türkiye'nin çeşitli çok yönlü bölgesel yapısının önemini altını çizmektedir. Bu özelliğin, Türkiye'nin birçok bölgeye manevra alanı sağladığına inanmaktadır.¹⁹⁴Merkez ülke savunmacı olarak tanımlanamaz. Merkez ülke ne bir köprü ülkedir, ne de bir Müslüman

¹⁹⁰ Oğuzlu, a.g.e

¹⁹¹ Davutoğlu, 'Türkiye Merkez Ülke..',a.g.e

¹⁹² a.g.e

¹⁹³ Nora Fisher Onar, " 'Democratic Depth': The Missing Ingredient in Turkey's Domestic/Foreign Policy Nexus?", "Another Empire? A Decade of Turkey's Foreign Policy Under The Justice and Development Party", (der) Kerem Öktem, Ayşe Kadioğlu, Mehmet Karlı, İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2012, ,s.63

¹⁹⁴ Davutoğlu, 'Türkiye Merkez Ülke, a.g.e

dünya ile Batı arasında yer alan sıradan bir ülkedir.¹⁹⁵ Türkiye konumundan ötürü Afro-Avrasya bölgesinin ortasında yer alan, birçok bölgesel kimliğin çıkıntılarını barındıran bir merkez ülke olarak tanımlanabilir. Davutoğlu'nun vurguladığı gibi, Rusya, Almanya, İran ve Mısır gibi Türkiye de coğrafi ya da kültürel açıdan tek bir bölgeyle ilişkilendirilemez. Türkiye'ye manevra kabiliyeti sağlayan bölgesel çeşitliliği, komşu bölgelerinde bir nüfuz sahasına sahip olmasına neden olmaktadır.¹⁹⁶ Türkiye sahip olduğu coğrafya, tarihi ve kültürel miras dolayısıyla asla tek taraflı ve tek boyutlu bir dış politikayı sahiplenmemelidir. Çıkarlarını tanımlarken kendisini daima merkezde konumlandırması gerekmektedir. Ülkenin derinliği, onun tarihi mirasından, kimliksel özelliklerinden ve coğrafyasından kaynaklanmaktadır.¹⁹⁷ Merkez ülke söylemiyle birlikte, 'bölgeye yabancılaşmamak' Türk dış politikasının temel prensiplerinden olmaktadır.¹⁹⁸

3.4.5.RİTMİK DİPLOMASİ

Türk dış politikasına yöne veren diğer bu ilke, dinamik şartlara uymak, uyum sağlamak amacıyla statik diplomasi anlayışından ritmik diplomasiye geçiştir.¹⁹⁹ Davutoğlu'nun deyimiyle:

‘‘Eğer şartlar dinamikse ve siz statik duruyorsanız, o şartlara intibak edemezsiniz. Sürekli hareket eden bir diplomasiye sahip olmamız lazım. Bunun için ritmik diyorum. Yani hiçbir şey olmasa bile yerinde hareket etmeli ama mutlaka hareket etmeli’’²⁰⁰ şeklinde ifade etmektedir.

Herhangi bir sorun karşısında oluşan sorunun içinde olanlar ve sorundan etkilenenlerle birlikte tüm taraflarla görüşülebilmelidir. Çözümde katkıda bulunabilecek bir aktörü bazı nedenlerden ötürü dışlamak doğru değildir. H. Tarık Oğuzlu'ya göre kendilerini ifade etmede meşru olmayan yollara başvurmadıkları takdirde, halkın belli bir kesiminin gözünde kabul gören bütün aktörler sorunların çözümünde sürece dâhil edilmelidir.²⁰¹ Dış politikada kullanılan bir yöntem olarak, karşı tarafın cazibe ve muhakeme yoluyla ikna edilmesi ve buna

¹⁹⁵ Kılıç Buğra Kanat, ‘‘AK Party’s Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From The West?’’, Insight Turkey, C.XII, S.1,2010,s. 218.

¹⁹⁶ Bülent Aras, ‘‘Davutoğlu Era in...’’, a.g.e

¹⁹⁷ Adem Akkaya, ‘‘Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi’’, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara, s.77

¹⁹⁸ Zengin, a.g.e, s.92.

¹⁹⁹ Davutoğlu, ‘‘Türkiye Merkez Ülke ...’’, a.g.e

²⁰⁰ Zengin, a.g.e, s.92.

²⁰¹ Oğuzlu, a.g.e

destek olarak askeri olmayan metodların uygulanması gerekmektedir. Davutoğlu'na göre asıl güç ikna kabiliyetinden gelir. Bunun geçerli olmadığı görülürse ekonomik ve diğer sivil araçlar devreye girmelidir. Amaç komşularla geliştirilecek ilişkilerin mümkün olduğunca karşılıklı bağımlılık esasına dayanarak ilişkilerin kolayca bitmesini engellemektir. Kazan-kazan mantığının gerçekleşebildiği ilişkilerde uzun süreli barış ve işbirliği ortamı sağlanabilmektedir.²⁰² Ritmik diplomasi anlayışıyla dış politikada faal bir yol izlenmektedir. Çeşitli, farklı ya da uzak coğrafyalara yapılan ziyaretler veya o ülkelerin temsilcilerinin Türkiye'ye gelmesiyle bu anlayış pratikte de kendini göstermektedir. İsrail-Filistin veya Pakistan ile Afganistan gibi ilişkilerinde problem ve sıkıntı olan birçok ülkelerin devlet yöneticileri Ankara'da düzenlenen faaliyetlerde buluşma fırsatı bulmuşlardır. Bu ve bunun gibi gelişmeler, ritmik diplomasi anlayışının yansımalarıdır. Türkiye'nin amacı uluslararası platformlardaki global konulara merkez ülke konumundan global aktöre dönüşümünü önemseyerek müdahale edebilmektir.

Global aktöre dönüşüm dış politikadaki tüm aktörlerin platformda kendilerini göstermesiyle mümkün olabilecektir.²⁰³ Bu prensibin teorikten pratiğe dönüşmesindeki başarı oranı Türkiye'nin global bir güç olmasında etkilidir. 2003 yılında Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın ziyaret ettiği ülke sayısı 60'dan fazlaydı. Aynı yıl içinde 9 cumhurbaşkanı, 14 başbakan ve 25 dışişleri bakanı Türkiye'ye gelmişti. Davutoğlu birçok ülkeye farklı konuları içeren çeşitli konularla ziyarette bulunduğunu ispatlarcasına Philip Gordon'ın şu sözleri dikkat çekmektedir; " Nereye gitsem, Davutoğlu buradan yeni ayrıldı diyorlar"²⁰⁴. Türkiye'nin geçici BM Güvenlik Konseyi üye oluşu, G-20 üyeliği, Afrika Birliğinde gözlemci statü kazanması, Körfez ülkeleri işbirliği konseyinde(Gulf Cooperation Council) stratejik bir diyalog mekanizmasının oluşu ve Arap Ligi'ne aktif katılımları, Afrika ve Latin Amerika gibi uzak coğrafyalarda elçiliklerin açılması, Kyoto Protokolü imzası gibi örnekler ritmik diplomasinin aktif yansımasıdır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin evrensel bir dil kullanarak, yumuşak güç merkezli yeni dış politikasını dünyanın birçok farklı bölgesinde uygulama çabalarıdır.²⁰⁵

Ritmik diplomasi, diplomasinin aynı anda farklı alanlarda birbirleriyle uyumlu bir şekilde düzen içinde yürütülmesini öngören taktiksel bir hareketliliklerdir. Operasyonel dış politika

²⁰² a.g.e

²⁰³ Ahmet Davutoğlu, " Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", Insight Turkey C.X ,S.1, 2008,s.83

²⁰⁴ Philip Gordon, "Davutoğlu was here", 18 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25071226/> (Erişim tarihi 16.09.2012)

²⁰⁵ Davutoğlu, " Turkey's Zero-Problems..." ,a.g.e

prensiplerinden biri olan ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde daha fazla aktif olmasını öngören ritmik diplomasi, bütün uluslararası örgütlerde ve küresel – uluslararası konularda bir aktör olarak Türkiye'nin var olmasını amaçlamaktadır. Bu diplomasiğin diğer bir boyutu da hareketlilik ve uyumun bir çift gibi birlikte aynı anda işleyişte olmasıdır. “Ritimden kasıt hareket ve ahengin birlikte var olmasıdır. Birinin eksik olması problem de ortaya çıkartabilir. Gereksiz öne çıkışlar, gereksiz riskleri de beraberinde getirebilir. Diğer taraftan ritim olup, hareketlilik olmazsa yine sonuç almak mümkün olmayabilir. Uyum da olmalıdır. Ancak mükemmel bir uyumu yakalamak için beklenilirse hareket de olmaz.”²⁰⁶ Kısacası çok hassas bir şekilde çemberi dikkatlice çizebilmek gereklidir. Hareket ve uyumun birlikte olduğu, zaman ayarının en kaliteli şekilde planlandığı bir anda ikisinin mükemmel resmini görebilir ve olumlu sonuçlar elde edilebilmektedir. Türkiye muazzam resmi çizemediği ölçüde küresel ve güçlü bir aktör olabilecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde etkileyici bir üye devlet olma isteği, bölgesel entegrasyon, ekonomik işbirliği, bölgesel sorunların çözümünde etkileyici bir role sahip olma, tüm küresel alanlara katılım sağlamak, uluslararası organizasyonlarda karar verici bir rol oynamak ve dünyanın en iyi 10 büyük ekonomisinin içerisinde yer almak gibi hedefleri bulunmaktadır. Bu adımlar Türkiye'nin global bir aktör olmasına yardımcı olmaktadır.²⁰⁷

Davutoğlu'na göre, Şili'den Endonezya'ya, Afrika'dan Orta Asya'ya, Avrupa Birliği'nden İslam Konferansı Teşkilatı'na kadar uzanan geniş bir coğrafyada kurduğu ilişkiler tüm genişlemesi ve açılımı, dış politikanın yeni vizyonunun bakış açısının global aktör olma isteğinin bir parçası olmaktadır. Dış politikada tüm aktörlerin katılımı ve varlığı bu gücün oluşmasını sağlamaktadır. Türkiye'nin başarısı, sadece devlet siyasetinin değil, sivil toplum kuruluşlarının, iş organizasyonlarının, işadamları örgütleri, entellektüeller ve birçok sayıdaki diğer kurum ve kuruluşların katkısı ile gerçekleşebilmektedir.²⁰⁸ Yeni dış politika vizyonunda vurgulanan ve önemsenen ‘zihin değişikliği’ nin devlet dışı aktörlerin de zihin değişikliğiyle birlikte Türkiye, Afrika'dan Uzak Doğu'ya ve ötesinde etkili bir oyuncu olabilme imkânı bulabilmektedir. Birçok düşünür, bugün dünyadaki düzen ve barış arayışlarının başarılı olamayışının sebeplerinden önemli biri olarak bunların arkasında yaşanmış insanlık tecrübesini temel alan bir felsefi derinliğin bulunmayışına bağlamaktadır.

²⁰⁶ Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı , ‘‘ AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita’’, Bilgi dergisi, Kış, 2011,s.16

²⁰⁷ Davutoğlu, ‘‘ Turkey’s Zero-Problems...’’,a.g.e

²⁰⁸ Davutoğlu, ‘‘ Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assesment of ...’’,a.g.e

Ahmet Davutoğlu da 9 Ocak 2010 tarihinde Mardin’de yaptığı konuşmasında ‘kadim kültür’ ve ‘evrensel düzen’ ilişkisini anlatarak zihinsel dönüşüm olmadan düzen kurmanın mümkün olamayacağına vurgu yapmaktadır. Mardin konuşmasında o zihniyetin temel şartlarını içselleştiricilik, katılımcılık, sentezcilik olarak ayırmaktadır. ²⁰⁹Davutoğlu ‘içselleştiricilik’ düşüncesini vurgularken şunları ifade etmektedir:

‘‘ Sahip olduğumuz o kadim zenginlik bizi Doğu’nun bütün kültürleriyle buluşturuyor. O kültürlerinden hepsinden bir şeyler almışız ama aynı zamanda siyasi kültür anlamında Batı’nın da merkezinde bulunuyoruz. Avrupa Birliği üyeliği, Asya’daki irtibatlarımız, Ortadoğu’daki bağlarımız bu anlamda birbirine zıt değil, tam bir bütünlük oluşturuyor. Onun için bunları ne kadar içselleştirebilirsek, etkinleştirebilirsek Türkiye için de evrensel düzen arayışında o kadar etkin bir rol söz konusu olacak...’’²¹⁰

Yeni düzenin sağlam zemin üzerine kurulabilmesi için, ikinci şart olarak ‘‘katılımcılık’ düşüncesinin altını çizmekte ve şunları söylemektedir:

‘‘ İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasal denklemlere dayalı yapılar artık geçerliliklerini yavaş yavaş kaybediyorlar. Daha katılımcı bir yaklaşım sergilenmek zorunda. 19.yüzyılın o Avrupa merkezli yapısındaki değişimi doğru okumak durumundayız. 19. Yüzyıl Avrupa merkezli bir yüzyıl oldu. 20.yüzyıl Atlantik merkezli bir yüzyıl oldu. Ama küreselleşme ile birlikte, işte Asya’daki yükselmeler, Latin Amerika’daki yeni arayışlar, Afrika’daki kıpırdanmalar şunu bize gösteriyor, önümüzdeki yüzyılda katılımcı bir düzen gerçekleşebilirse, ancak o zaman uluslararası düzen sağlanır ve hangi aktörler bu katılımcı düzene katkıda bulunabilirlerse, onlar önemli aktör olarak öne çıkacaklar. ’’²¹¹

Yeni dünya düzeni için gerekli olan diğer bir şart ise sentezciliktir. Davutoğlu, tek boyutlu tek merkezli düzenlerin var olamayacağını, düzen denilen kavramın birçok rengin bir araya gelmesiyle anlam kazandığını ve içinde mutlaka farklılıkların olması gerektiğini, tek düze olan her şeyin bir süre sonra çatışma ve problem oluşturabileceğini savunmaktadır. İnsanlığın birçok birikimini bir araya getiren, onları harmanlayan birleştiren yeni bir felsefi yaklaşımın sözcüsü olmayı ve dış politika alanında bunu yansıtmayı benimsemektedir.²¹²

Buradan da gördüğümüz gibi ritmik diplomasi ve diğer tüm ilkeler ve bu ilkelere yön veren argümanların rotası aynı yola çıkmaktadır. Tüm argümanlar birbirini doğuran ve destekleyen özellikte olmaktadır. Yeni vizyona şekil veren ilkelerin hedef noktası küreselleşen dünyada,

²⁰⁹ Zengin, a.g.e, s.99

²¹⁰ Zengin, a.g.e, s. 100.

²¹¹ a.g.e

²¹² a.g.e

etkin global bir aktör olabilme ve merkez ölkelikten global aktörlüğe olan yolculukta atılması gereken adımlar olarak görülmektedir.

Kısa bir özet yapmak gerekirse Türk dış politikasına yön veren yeni kavramları barındıran yeni ilkeler aynı amaca hizmet vermeyi amaçlamaktadır. Nasıl ki bir çalışma ekibindeki her birey üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmeyi amaç edinir ve pratikte de uygularsa, başarı zincirin halkaları gibi yayılır ve hedeflere ulaşılır. Başarıya giden yolda her bir birey önemlidir. Kavramlar içinde buldukları tarihsel dönemi yansıtırlar. Bu nedenle kavramsal bir harita çıkarmak için dönemin ve dönemi oluşturan hâkim dilin resmini çizebilmek gereklidir.²¹³ Davutoğlu'nun da gördüğü resim aslında Küresel ortamın görünümünü yansıtmaktadır. Bundan dolayı yeni düzenin gereği, yeni düzene ayak uydurabilmek adına yeni ilkelerle dış politikaya yön verilmek istenmiştir. Bir başka deyimle çağın şartları bunu gerektirmektedir. Çağın şartlarına ayak uydurmak adına bu ilkeler ve teoriler tasarlanmış ve pratikte uygulanmaya çalışılmaktadır. Davutoğlu'nun bu bağlamda Ak Parti dönemi Türk dış politikasının entelektüel ve teorik arka planını inşa ettiği söylenebilir.²¹⁴ Tarihsel ve coğrafi derinlik üzerine kurulan stratejik derinlik Türkiye'nin jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik düzeylerde sahip olduğu konumun dünya siyaseti ve uluslararası sistemin dönüşümü açısından oldukça önemli olduğu varsayımına dayanır.

Merkez ülke (Center State) kavramı, Türkiye'nin köprü ülke değil, merkez ülke özelliğine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'nin jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik olarak Doğu ile Batı arasında bir "aktarım nesnesi" değil aksine çok taraflı manevra kabiliyeti sayesinde kurucu, yapıcı ve düzen kurucu bir ülke olmasını açıklamaktadır. Bu anlamda merkez ülke kavramı, sadece coğrafi bir tanımla değil aynı zamanda Türk dış politikasının uluslararası sistemin dönüşümüne ve bölgesel-küresel düzeyde yeni bir düzenin kurulmasına yönelik tarih, kültür ve dini de içeren jeo-politik bir perspektiftir.²¹⁵

Yumuşak güç (Soft Power) kavramına gelince, dış politikanın diplomasi, kültür, diyalog, işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve tarihsel birikim gibi unsurlar üzerine dayandığı bir

²¹³ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e.,s.9

²¹⁴ Joshua W. Walker "Introduction: The Sources of Turkish Grand Strategy - 'Strategic Depth' and 'Zero-Problems' in Context", (Çevrimiçi) <http://www2.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR007/introduction.pdf>, (Erişim tarihi 18.11.2012) s.6.

²¹⁵ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e, s.13

anlayışı yansıtmaktadır.²¹⁶ Türkiye yeni dönemde yumuşak güç merkezi çevreli politikalar üretmektedir.

Güvenlik Özgürlük Dengesi (Security - Freedom Balance) ise, Türkiye'nin güvenliğinin özgürlüklerin hem içerde hem de dışarıda genişletilmesi ve ikisi arasındaki dengenin sağlanabilmesi ile mümkün olabileceğini savunan bir dış politika prensibidir.²¹⁷ 11 Eylül sonrasında ABD tarafından izlenen terör karşıtı politikalarının küresel ölçekte ortaya çıkarmış olduğu özgürlük-güvenlik ikileminin, özgürlüğü daraltan güvenliği ise artıran anlayışı karşısında Türkiye'nin özgürlük temelli politikalar uygulayarak güvenlik odaklı perspektiften ayrıldığını ifade etmektedir.

Proaktif Diplomasi (Proactive Diplomacy) Türkiye'nin yakın çevresinde yaşanan her türlü kriz ve problemlerin çözümünü ve diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen bir diplomasi türüdür.

Ritmik Diplomasi (Rhythmic Diplomacy) ise, diplomasinin aynı anda farklı alanlarda birbirleriyle uyumlu bir şekilde düzen içinde yürütülmesini öngören taktiksel bir hareketliliklidir. Operasyonel dış politika prensiplerinden biri olan ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde daha fazla aktif olmasını öngören bu ilke, bütün uluslararası örgütlerde ve küresel – uluslararası konularda bir aktör olarak Türkiye'nin var olmasını amaçlamaktadır. Göreli olarak istikrarlı bir ortam sunmuş olan Soğuk Savaş döneminden farklı olarak sürekli gündemi değişen bir uluslararası ortam varsayımı üzerine inşa edilmiş ve “statik diplomasi anlayışından dinamik şartlara intibak etmeyi sağlayacak” bir dış politika aracı olarak düşünülmüştür.²¹⁸

Çok boyutlu –çok kulvarlı dış politika (Multi-dimensional Foreign Policy), Türkiye'ye biçilen “Merkez ülke olma” konumunun getirdiği aktivizmin zorunlu bir sonucu olarak görülmektedir. Boyuttan kastedilen, farklı uluslararası aktörlerle eşzamanlı ve uyumlu ilişki, kulvardan kastedilen ise farklı konulara aynı temel ilkeyle yaklaşılması anlaşılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde var olan dinamik koşullar etrafında Türkiye'nin statik, tek boyutlu ve tek parametreye dayanan dış politika yürütemeyeceği fikrinden hareket etmektedir . Dış politika pratiğinde en göze çarpan halini, Türkiye'nin dış ilişkilerini Batıya endekslenmeyen, başka ülke ve bölgelere dönük de aktif siyaset izleyen tarzında görmek mümkündür.

²¹⁶ İbrahim Kalın, ” Türkiye'nin İnce Gücü... “ , **a.g.e**

²¹⁷ Yeşiltaş ve Balcı, **a.g.e**, s.14.

²¹⁸ Davutoğlu, ”Türkiye Merkez Ülke ...” ,**a.g.e**

Uluslararası düzeyde aktif katılım (Active Involvement in Global Level): Uluslararası örgütlere aktif bir şekilde katılmayı ve uluslararası anlaşmaların bir parçası olmayı öngören bir kavramdır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliği, G20 üyeliği, Afrika Birliği ve Arap Ligi'nde gözlemcilik statüsü ve Kyoto Protokolü'nün imzalanması bu yaklaşımın örnekleri olarak sıralanabilir. Türk dış politikasının aktivizmini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Komşularla sıfır problem (Zero-problem with Neighbours) ilkesi ise temel olarak komşu ülkelerle var olan sorunları minimuma indirmeyi amaçlamak şeklinde söylenebilir. Sıfır problem siyaseti, "Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir" psikolojisinden ve buna bağlı gelişen defansif refleksten kurtulup, bütün komşuları ile ilişkilerini iyi düzeye getiren bir ülke olma" fikri üzerine inşa edilen bir yaklaşımdır. Diğer dış politika ilkeleri ile doğrudan zincir gibi bağlı olan komşularla sıfır problem anlayışı altı temel unsur üzerine kurulmaktadır "Herkes için eşit güvenlik, ekonomik entegrasyon, farklı kültürlerin saygı içinde bir arada yaşaması, en yüksek düzeyde siyasi işbirliği oluşturma, en yüksek düzeyde bölgesel bilinç, istikrar ve gelişme ile güvenlik işbirliği ilişkisinin iyi şekilde kurulması" şeklinde ifade edilmektedir.²¹⁹ Yine ilkelere bağlı geliştirilen kavramlardan biri de "düzen kurucu aktör (Order-Building Actor)" kavramıdır. Düzen kurucu aktör kavramı, Türkiye'nin devletlerarası ilişkiler ve uluslararası örgütlerde aktif bir şekilde rol oynamasını öngören bir rol-kimlik tanımlamasıdır. Temelde, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde prensipleri tanımlanmış ve tüm aktörlerin üzerinde uzlaştığı bir "düzen" kurulamadığı fikrinden yola çıkılarak Türkiye'nin kurulmaya çalışılan "yeni uluslararası düzen" in şekillenmesinde güçlü bir aktör olarak yer alması gerektiğini ileri sürmektedir. Düzen kurucu aktör, Türkiye'yi bölgesel bir güç/aktör olarak konumlandırmak yerine "küresel bir aktör" olarak rolüne yerleştirmektedir. Bu kavramın dış politika pratiğinden örnek vermek gerekirse, BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye seçilmesi dış politika söyleminde ise Davutoğlu, BM'nin yapısının uluslararası sistemin mevcut realiteleriyle uygun bir biçimde reforma tabi tutulması gerektiğini ifade etmesinde görülmektedir.

Yeni diplomatik üslup (New Diplomatic Style): Temelde "Doğu platformlarında Doğulu kimliğinden gocunmadan, ama o kimlikle yüzleşip yine o kimlik etrafında tezler ve çözümler üretebilen, Batı platformlarında ise Batı'nın nosyonlarını özümsemiş, Avrupalı bir bakışla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke" olmak fikri üzerine inşa edilmiştir. Bu yeni üslup

²¹⁹ Ardan Zentürk, "Demokrasinin dış politika boyutu", 5 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://www.analitikkakis.com/NewsDetail.aspx?id=16732> (Erişim tarihi 12.05.2013)

Türkiye'nin askeri gücünü değil, "sivil-ekonomik gücünü" ön plana almak anlamına geldiğinden "yumuşak güç" siyasetinin temel mekanizması olarak devreye girmektedir.

Kazan-kazan Stratejisi (Win-Win Strategy), taraflardan birinin kaybettiği sıfır toplamlı (zero sum) bir ilişkinin aksine tarafların hepsinin kazandığı ve bu şekilde uzun dönemli barış ve işbirliğine daha fazla katkı sağlanılacağı inancı üzerine kurulmaktadır. Aksiyoner Dış Politika (Active Foreign Policy) kavramı ile uluslararası sistem içinde yaşanan sıcak gelişmelere ve değişikliklere sonradan katılmak yerine bu gelişmelerin ve değişimin içinde yer alarak bunlara yön vermeyi hedeflemektedir. Bu anlayışa göre Türkiye reaksiyoner bir dış politikadan her zaman kaçınmalıdır.

Maksimum İşbirliği (Maximum Cooperation), komşu ülkeler başta olmak üzere bölge ülkeleriyle maksimum düzeyde bir işbirliği geliştirmek anlamına gelmektedir. Ekonomik karşılıklı bağımlılık (Economic Interdependence) ki bu ilkelerin bağlı olduğu zincirlerin en kalını olmaktadır. Ak Parti hükümeti döneminde Türk dış politikasının temel prensipleri arasında doğrudan ekonominin yer aldığı bir madde bulunmuyor olsa da ekonomik karşılıklı bağımlılık anlayışı Türkiye'nin yakın çevresine yönelik geliştirilen dış politikanın temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Güvenlik anlayışıyla da ilişkili olan bu yaklaşıma göre Davutoğlu, ekonomik olarak karşılıklı bağımlı olan ülkelerin sorunlarını daha kolay çözüme kavuşturabileceği ve böylelikle çatışma eksenli politikaların üremesine bariyer olabileceği inancındadır.²²⁰

Model-ülke (Model-country) kavramı temel olarak Türkiye'nin İslam, demokrasi ve laiklik gibi unsurları bir arada bulundurması nedeniyle Orta-doğu ülkeleri için model olabileceği fikri üzerine inşa edilmiştir.²²¹ Türk dış politikasına yön veren ve pratikte örneklerinin görünmesiyle anlam kazanan yeni kavramlar aynı amaca doğru yol almakta Türkiye'nin yeni uluslararası ortama ve çok kutuplu yeni dünya düzenine uyum sağlamasını, etkinliğini artırmasını, bölgesel ve küresel amaçlarına ulaşmasını sağlamaktadır. Bu ilkeler ve değişen vizyonla birlikte Afrika kıtasına yönelik yapılan girişimlere diğer bölümde detaylı bir şekilde değinilecektir.

²²⁰ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e, s.19-23

²²¹ Meliha Benli Altunışık, "The Turkish Model and Democratization in the Middle East," Arab Studies Quarterly, C.XXVII, S.1&2, s.45-63.

3.5.ELEŞTİRİLER

Türkiye'nin değişen vizyonla beraber takip ettiği politikalar kimi zaman takdir edilmiş kimi zaman gazeteci, yazar, siyasetçi, diplomat veya akademisyenler tarafından olumsuz eleştirilmektedir. Davutoğlu'nun politikalarına getirilen eleştirileri dört ana başlık altında toplanabilmektedir: AB çizgisinden kopuş/Orta Doğululaşma(eksen kayması(shift of axis)), geliştirilen kavramların gerçeklikten yoksunluğu, neo-Osmanlılık iddiaları ve sürdürülebilirlik konusundaki çekinceler.²²² Ayrıca değişen ve farklı kavramların birlikteliğiyle oluşan yeni dış politikadaki Latin Amerika, Asya, Afrika'yı hedefleyen açıklamalar da kimileri tarafından sonu olmayan bir fantezi olarak görülmektedir.

1999 yılından itibaren özellikle Osmanlı Devleti'nin 700.yıldönümü kutlamalarıyla birlikte araştırmacılar Osmanlı tarihinde ihmal edilen bölgelere, genel olarak da Afrika ile ilişkilere ilgi göstermeye başlamışlardır. Sahra-altı Afrika ile ilgili açlık, sefalet ve hastalıkların olduğu, iç savaşların yaşandığı algılı olumsuz imaj AK Parti dönemi takip edilen politikalar ve devlet dışı aktörlerin çabasıyla değişmeye başlamaktadır. Gerek Erdoğan'ın 2005 Mart ayında Etiyopya ve Güney Afrika'ya yaptığı ziyaretler, gerek dış politikadaki aktivizm ve ritmik diplomasi ile gerçekleştirilen pratikler, birçok gazeteci, emekli diplomat ve bazı basın-yayın organı tarafından eleştirilmiş ve Türkiye'nin sınırlı olan enerjisinin boşa harcanması olarak düşünülmüştür.²²³

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Kenya ve Tanzanya'ya yaptığı ziyaretlerin ardından, "gereksiz diplomasi, yeni eksen arayışı, AB hedefinden sapma, üçüncü dünyacılık" gibi eleştirilere yol açmıştır.²²⁴ Eksen kayması bir ülkenin var olan ittifak ilişkilerinden ve temel yönelimlerinden bir şekilde koparak başka yönelimlere ve ittifak sistemine girmesi anlamına gelmektedir.²²⁵ Bununla beraber daha genel olarak, Türkiye'nin dış politikada Batı'dan Doğu'ya, laiklikten İslamcılığa, Avrupa Birliği'nden Ortadoğu eksenine yöneldiğini ileri süren bir eleştiridir.²²⁶ Türk dış politikasının aslında eksen kayması tartışmalarına sebep olan

²²² Keskin, a.g.e

²²³ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009 , 1.baskı, Ankara :Pelin Ofset, , Mart 2011,s.575.

²²⁴ Abdülhamit Bilici," Türk elçisi yüksekte oturur", 28 Şubat 2009, (Çevrimiçi)

<http://www.zaman.com.tr/abdulhamit-bilici/turk-elcisi-yuksekte-oturur-820141.html>, (Erişim tarihi 14.11.2012)

²²⁵ Yeşiltaş ve Balcı, a.g.e,

²²⁶ a.g.e

etmen çok yönlü, proaktif dış politikasının başlıklarının da çok yönlü ve farklı olmasıdır. Fuat Keyman bu başlıkları şöyle ifade etmektedir:

‘‘Yakın geçmişteki tartışmalar Türkiye’nin proaktif devlet davranışının gerçekçilik, verimlilik ve etki gücüne sahip olacağı bir ‘‘ana eksene’’ gerek olup olmadığını da içermiştir. Burada dört noktayı vurgulamak önemlidir: (a) Avrupa Birliği (AB)’yle ana ekseni demokratikleşme olan proaktif bir dış politika (b) Amerika’yla ana ekseni güvenlik olan proaktif bir dış politika (c) Türkiye-Avrasya ilişkilerine ana ekseni enerji-ekonomi-güvenlik olan proaktif bir dış politika ve (d) ana ekseni olmayan, ulus-devlet temelli bir dış politika (bağımsızlık ve pragmatizm). Bu seçenekler Türkiye ve Türk dış politikası hakkında değişik vizyonu olan kişiler tarafından öne sürülmüştür.’’²²⁷

Türkiye’nin komşularıyla olan ilişkileri ve kangren olmuş problemleri çözme çabası, yakın mücavir alanları dışında uzak coğrafyalara da açılımı ve ilgilenmesi, doğrudan kendisini ilgilendirmeyen sorunlara bile çözüm odaklı yaklaşımı ve devreye girmesi, arabuluculuk rolünü üstlenmesi bazı çevreler tarafından şüpheyle karşılanmış ve ‘‘eksen kayması’’ tartışmalarını başlatmıştır.²²⁸ Sadece ülke içinde değil, sınırların ötesinde uluslararası camiada da benzer görüşler dile getirilmiştir.

2009 yılının ikinci yarısından itibaren Batı dünyasının önde gelen gazete ve dergilerinde, Türkiye’nin Transatlantik sistemden uzaklaşarak, yönünü güneye (Orta Doğu’ya) ve doğuya (Asya’ya) çevirdiği, bir eksen değiştirme süreci içinde olduğu yönünde yorumlar, makaleler ve köşe yazıları yayınlanmaya başlamıştır.²²⁹ 2009 yılının son yarısından itibaren ‘‘Batı Türkiye’yi nasıl kaybetti?’’, ‘‘Türkiye Batı’yı terk ederse neler olur?’’, ‘‘Türkiye: Artık bir müttefik değil’’, ‘‘Türklerin Doğu’ya dönüşü’’, ‘‘Türkiye’nin İran ve İsrail’e kaygı verici yaklaşımı’’, ‘‘Yeni Türk lügati’’, ‘‘Türkiye’siz bir NATO’’, ‘‘Türkiye İran’ın dostu mu?’’, ‘‘Doğu’ya doğru bir İslami merkez’’, ‘‘Avrupa’da hayal kırıklığı: Türkiye Doğu’ya bakıyor’’, ‘‘Türkiye ve Orta Doğu: Doğu’ya ve Güney’e bakmak’’ gibi birçok başlık Batı dünyasının dergi veya gazetelerinde yer bulmuştur.²³⁰ Bu analizler, Türkiye’nin kendini yeniden konumlandığı ve Batı’dan uzaklaşarak ülkenin güneyine ve kuzeyine, özellikle Müslüman dünyasına doğru tarihi bir yöneliş gösterdiğini iddia eden bir yargı içermektedirler. Bu yargı, özellikle Avrupalılar arasında, Cumhuriyet Türkiye’sinin bazı ana prensiplerinin ‘‘Neo-

²²⁷ E. Fuat Keyman, ‘‘ Küreselleşme, Modernite ve Demokrasi Türk Dış Politikası 2009 ve Sonrası’’, SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009 , 1.baskı, Ankara :Pelin Ofset, , Mart 2011, s.634.

²²⁸ Aras ve Akpınar, **a.g.e**, s.16

²²⁹ Adem Palabıyık, ‘‘ **Kriz Sonrası Yeni Uluslararası Siyaset Bağlamında Yenilenen Türk Dış Politikası ve Ahmet Davutoğlu**’’,(Çevrimiçi) <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/46.pdf>, (Erişim tarihi 18.12.2012)s.744

²³⁰ Cengiz Çandar, ‘‘ **Türk Dış Politikasında Eksen Tartışmaları: Çok Kutuplu Dünya İçin Yeni Bir Vizyon**’’, SETA Analiz, Ocak 2010, S. 16, s.4.

Osmanlılık” ile değiştirildiği yönündeki bir algıdan kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin mevcut dış politika girişimlerini, Osmanlıcı vizyonu canlandırmak girişimi olarak değerlendirmektedirler. Türkiye’nin geniş Orta Doğu’da yeni bir güç merkezi olarak çıkışı hakkında Arap ve müslüman medyada yer alan bazı makale ve köşe yazılarında ise Batı’dan genel olarak farklı şekilde “Bu yüzyıl Orta Doğu’da Türk yüzyılı olabilecek mi?”, “Türkiye müslüman dünyaya liderlik ediyor”, “Türkiye’nin oynayacak bir rolü var”, “Orta Doğu’da güç Türkiye ve İran’a doğru kayıyor”, “Türkiye bölgesel arabulucu oluyor”, “Türkiye bölgede arabuluculuk yapabilir ve yapmalıdır”, “Türkiye’nin yükselişi” şeklinde başlıklar yer almaktaydı. AB konusunda da iç politikada Ak Parti’ye yöneltilen demokrasinin araç olarak kullanıldığı eleştirileri gibi , dış politikada da AB’nin meşruiyet zemini oluşturmak için araç olarak kullanıldığına dair iddialar basında çokça yer almıştır.²³¹

Ak Parti döneminde Türkiye’nin hem içeride hem de dış politikada Orta Doğululaştığını savunan Kadri Gürsel,

‘‘AKP iktidarı bir taraftan Arabizan bir İslam yorumunu empoze ederek Türkiye’nin içini Ortadoğululaştırırken, diğer yandan da Türk dış politikasını Ortadoğululaştırıyor. Entegrasyonun âlâsı AKP politikasının bu iç ve dış boyutları arasında kurulmaktadır.’’

Şeklinde açıklamada bulunmaktadır.²³²

Ak Partili yetkililer genellikle AB konulu eleştirilere ülke içinde yaşanan cumhurbaşkanlığı krizi, 27 Nisan e-muhtırası, parti kapatma davası gibi gelişmeleri gerekçe göstererek, ya da AB liderlerinin olumsuz tavrını vurgulayarak yanıt vermektedirler.²³³ Bir diğer eleştiri Davutoğlu’nun politikalarının ve çizdiği kavramsal çerçevenin gerçekçiliği yansıtmadığı, sonuç vermediğini/vermeyeceğini savunmaktadır. Cüneyt Ülsever, çok boyutluluk, komşularla sıfır sorun ve Amerikan dostluğunun bir arada yürütülmesinin imkânsız olduğunu ifade etmektedir.²³⁴ Türkiye’nin dış politika hamlelerini daha çok Ortadoğu’da gerçekleştirmesi, “eksen değişikliği” şüphelerini ve spekülasyonlarını tetiklemiştir. Ortadoğululaşma (Middle Easternization) kavramıyla desteklenen Ak Parti dönemi Türk dış politikasının Ortadoğu’ya yönelik artan ilgisini anlatmakta kullanılmıştır. Bu durum,

²³¹ Muhittin Keskin, **a.g.e**

²³² Kadir Gürsel, ‘‘**Davutoğlu’nun Dünyasında bir Gezinti**’’, 29 Ocak 2009, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1052949&AuthorID=78&Date=29.01.2009> (Erişim tarihi 15.02.2013)

²³³ Keskin, **a.g.e**

²³⁴ Cüneyt Ülsever, ‘‘**Reel veya Oynak Merkezli Politika**’’, 6 Mayıs 2009, (Çevrimiçi) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11589007&yazarid=3> (Erişim tarihi 13.11.2012)

Türkiye'nin geleneksel dış politikasının yön değiştirdiği ve Batı'dan ayrıldığı şeklinde yoruma açık hal almıştır.²³⁵

Batı'nın politikalarına zıt olan politika izlendiği eleştirisine Davutoğlu, bu durumun Türkiye'nin kendine özgü dış politika anlayışının bir sonucu olarak politikaların geliştiğini savunmakta ve bunun Batı'dan vazgeçme veya ona sırt çevirme anlamında bir sapma veya eksen değişikliği olmadığını vurgulamaktadır.²³⁶ Hükümet çevreleri, yeni girişimlerle, Batı'ya dönük tek yönlü dış politikanın yarattığı problemlerin düzeltilmesi ve çok yönlü politikayla bir anlamda normalleşme sürecine girildiği ileri sürmektedirler. Ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu dışındaki girişimlerini, Afrika'ya, Asya'ya ve Latin Amerika'ya açılımını ve diğer Batılı ve uluslararası örgütlerdeki artan etkinliğini vurgulamaktadırlar.²³⁷ Batı ile ilgili olarak yapılan açıklamalarda hükümet, Türkiye'nin AB üyelik sürecine olan sadakatine rağmen AB'nin Türkiye'nin önüne serdiği engellerin, veya ABD'nin yanlış politikalarının Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği zarar, Batıyla ilişkilerde olduğu ileri sürülen sıkıntıların temel sebebi olduğu kanaatindedir. Bunun dışında, Türkiye'nin Ortadoğu'daki girişimlerinin Türk dış politikasında Batı ile olan ilişkilerini de tamamladığını ve Batı'nın bölgedeki hedeflerine de hizmet edildiği ileri sürülmektedir.²³⁸

Davutoğlu'nun "Yeni Osmanlıcı" olduğunu, mevcut politikaları da bu amaçla ürettiğini savunanlar da mevcut bulunmaktadır. Yeni Osmanlıcı eleştirisine örnek olarak Serdar Sağlam, Davutoğlu'nun Türkiye'nin İslami ya da Osmanlı birikimini yeniden canlandırmasını ve özellikle bölgesindeki Müslüman ülkeler üzerinde belirleyici, etkileyici bir devlet olmasını savunduğunu düşünmektedir.²³⁹ Eleştirenler Davutoğlu'nun, Yeni Osmanlıcılık (Neo-Ottomanism) akımını takip ettiğini, eskiden Osmanlı İmparatorluğu'na ait topraklara yönelik dış politikaya şekil verdiğini öne sürmektedirler.²⁴⁰ Başta Davutoğlu olmak üzere "Osmanlıcılık" kelimesi yerli literatürden ziyade yabancıların kullandığı bir kavram olmuştur.

²³⁵ Sami Kohen, "Davutoğlu ile Yeni Dönem", 5 Mayıs 2009, (Çevrimiçi)

<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1090914&AuthorID=58&Date=09.05.2009> (Erişim tarihi 12.03.2013)

²³⁶ Kohen, a.g.e

²³⁷ Şaban Kardaş, "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?", s.27, (Çevrimiçi)

http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu10makale/saban_kardas.pdf, (Erişim tarihi 18.12.2012)

²³⁸ a.g.e

²³⁹ Serdar Sağlam, "Türkiye'nin Henry Kissinger'ı: Ahmet Davutoğlu", 10 Mayıs 2009, (Çevrimiçi)

http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1241957853&year=2009&month=05&day=10 (erişim tarihi 03.10.2012)

²⁴⁰ Aras ve Akpınar, a.g.e, s.27

Profesör Tanaskovic yeni Osmanlıcılığın genel olarak İslamcılık, milliyetçilik ve Osmanlı emperyalizminin bir karışımı olarak tanımlamanın mümkün olduğunu düşünmektedir.²⁴¹ Davutoğlu bazı Osmanlı taklitçiliği eleştirilerine cevap niteliğinde devletin amacını "Batı'dan bakıldığında, o dünyanın insan hakları, demokrasi ve ekonomik standartlarına uyan; Doğu'dan bakıldığında ise dini, milli kimliğini aşağılık kompleksi taşımadan Batı'ya taşıyan bir ülke olmak" şeklinde izah etmektedir.²⁴² Diğer bir eleştiri konusu geliştirilen politikaların sürdürülebilir olup olmadığına dair sorulan sorular olarak dikkat çekmektedir. Mensur Akgün konuyla ilgili şu yorumları yapmaktadır:²⁴³

“Haklı olabilirsiniz, ama dünya siyasetinde iddialıysanız, 'ağırlığımızı hissettireceğiz' diyorsanız bunu bir tek bakanınız ve onun yakın çalışma çevresi ile yapamazsınız. İlgilendiğiniz her sorunun altını dolduracak kapasiteniz olması gerekir. Bu da yeterli sayıda insanın elinizin altında olmasıyla sağlanır. ... Dışişleri Bakanlığı'nın değişen koşullara uyum sağlayan bir personel politikası da geliştirmesi gerekir. ... Nihayet, hükümet de ne yapıp edip Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesini artırmak zorunda...”

Diğer taraftan “model ülke olma” prensibi uygulanırlığı noktasında muhalefet tarafından sıklıkla Ak Parti'nin bölgede ılımlı İslam'ı hâkim kılmayı amaçladığı söylenen Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir parçası olduğunun kanıtı olarak dile getirilmiştir.²⁴⁴ Uzak coğrafyalara açılım stratejisiyle de ilgili olarak, 2004 yılının son dönemlerinden itibaren “Afrika Açılımından söz edilmesiyle özellikle Afrika kıtasıyla ilgili planlar hakkında “her yer bitti de Afrika mı kaldı” şeklinde bir düşünce akıllarda oluşmuştur. Örnek olarak eski dışişleri bakanlarından İter Türkmen önceliklerimize dönmemiz gerektiğini vurgularken şunları eklemektedir:

“ Türkiye Afrika'daki sorunların aşılmasına nasıl katkıda bulunacak? Ortadoğu ve Kafkasya petroleri dururken Afrika petrolüne ihtiyacımız var mı? Özel sektörün risk göze alarak girişimleri dışında devlet ne yapabilir? Yoksa dış politikadaki sürekli yoğun faaliyeti bir başarı kıstası mı zannediyoruz? Belki de BM Güvenlik Konseyi'ne adaylığımıza destek sağlamayı düşünüyoruz...”²⁴⁵

Yine paralel görüşte açıklamalar yapan Sami Kohen, Türkiye'nin gündeminde sıcak gelişmeler AB ile ilgili yapılması gerekenler, ABD ile ilişkilerdeki pürüzler, Irak, İran, Suriye

²⁴¹ Hajrudin Somun, “**Turkish Foreign Policy in the Balkans and ‘Neo- Ottomanism’**: A Personal Account”, Insight Turkey, C. XIII, S. 3, 2011, s.37

²⁴² Abdülhamit Bilici, “**Davutoğlu Yeni Osmanlıcı mı?**”, 28 Kasım 2009, ,(Çevrimiçi)

http://www.zaman.com.tr/arsiv/davutoglu-yeni-osmanlici-mi_921002.html (Erişim tarihi 15.11. 2012)

²⁴³ Muhittin Keskin, “**Türk Dış Politikasında Paradigma Değişimi mi?**”, 21 Mayıs 2013, (Çevrimiçi)

<http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=4344&pid=4082>, (erişim tarihi 12 Ocak 2012).

²⁴⁴ Yeşiltaş ve Balcı, **a.g.e**, s. 30

²⁴⁵ Zengin, **a.g.e**, s. 445

rotasındaki konular varken 2005'te 'Afrika Yılı' ilan edilmesi ve dikkatlerin Kara Afrika'ya çevrilmesini yersiz ve zamansız bulmaktadır.²⁴⁶

Sonuç olarak; Türk dış politikasında yaşanan bu değişim her türlü tartışmaya açık olsa da aslında bir gerekliliğin sonucudur. Yani ne eksen kayması ne de Ortadoğulaşmadır. Küresel sahada belli bir konumda olma çabasıdır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem değişmiştir. Türkiye'nin de bu değişime ayak uydurabilmek adına yeni bir vizyon belirlemesi ve dış politika algısını değiştirmesi gerekiydi. Bu değişimin teorikten pratiğe geçişi, AK Partinin iktidara gelmesi ve Ahmet Davutoğlu'nun dış işleri bakanı olarak göreve gelmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Küreselleşen dünya sisteminde ülkeler farklı stratejilerle rekabet alanında var olurken, Türkiye dış politikasında tarihsel bağlarına da olan inancıyla yumuşak güç odaklı politikalar izlemektedir. Afrika gibi uzak coğrafyalara da yaklaşımı bu değer ölçüsünde Şekil almakta ve karşılıklı çıkar gözetilmektedir. Bu bölümde bunlara değinilmiştir.

²⁴⁶ a.g.e, s.446

IV. BÖLÜM

AKP DÖNEMİ TÜRKİYE-AFRİKA AÇILIMI'NIN GENEL RESMİ

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye'nin Afrika'ya Açılımlında vizyon olarak değişiminin nedenleri üzerinde durulacak, AK Parti dönemi değişen dış politika algısıyla Afrika'ya açılımın ve ilişkilerde hızlanan seyrin bir gereklilik oluşunun birbirlerini tamamlayan ögeler olduğu savunulacaktır. Türkiye'nin Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye, Batı politikasını takip etmiş, son dönemdeki uluslararası ve ulusal dönüşümlerle birlikte değişerek çok yönlü bir politikayı takip etmektedir. Böylece Türkiye'nin Afrika'ya açılımı gerçekleşmiştir. Türkiye'nin iç bunalım yıllarının getirdiği elverişsiz ortamın oluşundan dolayı Afrika ile ilişkilerde istenilen seviyeye ulaşamayan 1998 Afrika Açılım Eylem Planı yeni dönemde farklı bir boyut kazanmış ve pratikte gözle görülür aşamalar kaydetmiştir. Devlet eliyle gerçekleştirilen Afrika kıtasıyla olan ilişkiler kısa sürede çeşitli firmalar, birlikler, kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla halklar düzeyinde de gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Türkiye ikili ilişkilerinin gelişmesine ve Afrika ülkeleriyle yakınlaşmaya daha büyük önem vermiştir. Bu bağlamda Afrika ülkelerinde yeni diplomatik misyonlar kurulması, karşılıklı ziyaretler yapılması ve her düzeyde temasların olması, iş birliği mekanizmalarının yaratılması, gerekli anlaşmaların yapılması, kongreler ve zirveler düzenlenmesi yoluyla ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerin hukuki çerçevesini tamamlamak için büyük çabalar harcanmıştır. Bu bölüm siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kaydedilen gelişmeleri inceleyerek ikili ilişkilerde geline noktanın seviyesini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada Türkiye'nin AK Parti döneminde Afrika ile olan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerindeki gelişmeler incelenecektir. Siyasal alanda Afrikalı ülkelerin güvenini kazanmayı amaçlayıp, amacına ulaşip ulaşmadığı; ekonomik alanda ticaretin gelişip, kalkınmanın sağlanıp sağlanmadığı, sosyal ve kültürel ilişkilerde birbirini tanımaya ihtiyacı olan Türkiye ve Afrika tarafının bu konuda ne kadar ilerleyebildiği incelenecektir. Türkiye'nin temel misyonu, bölgesel bir güç olarak küresel işbirliğine katkı sağlamak, bölgesel coğrafyada güven ve istikrarın tesisi için ikili ilişkileri karşılıklı kazan-kazan

anlayışıyla gerçekleştirebilmektir. AK Parti dönemi Afrika'ya açılımda küreselleşen dünya sisteminde ekonomik rekabetin de arttığı bilinciyle Türkiye'nin ekonomik ilişkilere ayrıca önem verdiği ve politikalarında ekonomik amacın ağırlıkta olduğu vurgulanacaktır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunda Afrika Açılımda kısa vadede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği hedefine yoğun ve istikrarlı bir çalışmanın sonucu ulaşmasıyla birlikte, orta vadede kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadede ise bölgesel güç olma isteğinin ön planda olduğu vurgulanacaktır.

4.1. SİYASİ GELİŞMELER

2005'teki Afrika açılımı, 1970'ler ve 1998'dekilerin aksine bir zorunluluk veya dış politikada alternatifleri artırma kaygısından kaynaklanmamıştır. Uluslararası arenada yalnızlaşma, 70'lerin ve 1998 Afrika açılımlarının ana nedeni olduğu söylenebilmektedir. 2005'in Afrika açılımı, AKP hükümetinin çok boyutlu dış politika stratejisinin tamamlayıcı öğelerindedir.²⁴⁷ 2005 Afrika açılımı 1998'de başlatılan "Afrika'ya Açılım Eylem Planı"nın devamı olsa da, ticaret hacmindeki büyüme ve yeni büyükelçiliklerin açılması ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi açısından daha önceki dönemlere büyük oranla ölçüde gelişme kaydetmiştir.

Türkiye'nin politik, ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda Afrika ülkeleriyle ilişkileri istenilen düzeye gelememekteydi. Bir yandan ilişkiler, gelişen ve dikkate değer ekonomik ve ticari bir büyüme gösteren Türkiye gibi bir ülkenin boyutlarıyla orantılı değildi.²⁴⁸ Diğer yandan diplomatik ilişkiler yeterince kurulmadığı için Türkiye ile Afrika ülkelerinin, ancak Birleşmiş Milletler Örgütü, İslam İşbirliği Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar içinde ilişkileri vardı. Ayrıca ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler tam potansiyel seviyelere ulaşamamıştı. Türkiye Afrika'nın sorunlarının ve zorluklarının bilincinde değildi. Öte yandan Afrikalılar, yaygın düşüncelerin de etkisiyle, Türkiye ile ilgili diplomatik konularda olumlu bir anlayışa sahip değillerdi.²⁴⁹

Türkiye'nin tüm Afrika ülkeleriyle özel ilişkiler geliştirmek ve sürdürmek noktasında bazı avantajları vardı.²⁵⁰ Türkiye'nin Afrika'da sömürgeci bir geçmişi yoktu. Afrika'daki eyaletleri, vilayetleri ve halklarıyla ve komşu devletlerle iyi ilişkiler içinde olması dolayısıyla

²⁴⁷ İsa Afacan, "Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", Ortadoğu Analiz, Ekim 2012, C.IV, S.46, s.15.

²⁴⁸ Numan Hazar, "Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra", ORSAM Rapor No. 124, Temmuz 2012, s.5

²⁴⁹ a.g.e

²⁵⁰ a.g.e, s.6

Osmanlı İmparatorluğu da aslında bir Afrika ülkesiydi. Osmanlı İmparatorluğu İspanya'nın Kuzey Afrika'daki sömürgeci yayılımına engel olmuştur. Bundan dolayı Cezayir, Tunus ve Libya milli kimliklerini Türklere borçludur. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Afrika'da Portekiz sömürgeciliğine engel olunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sayıları çok olmasa da Türkiye'de yaşayan Afrika kökenli Türk vatandaşları da vardır. Afrika ülkelerinde Türkiye'ye karşı bir sempati vardır. Afrika'nın Müslümanları dini ortaklıkları dolayısıyla Türkiye ile dostluğa iyi gözle bakmaktadır. Bunun yanında, Afrika'nın Hıristiyan halklarının, Mustafa Kemal Atatürk'ün reformlarına ve laiklik sistemine bir hayranlığı vardır. Genel olarak Afrika, çağımızdaki ilk ulusal kurtuluş savaşı olarak kabul edilen Türkiye'nin bağımsızlık savaşına ve Afrika ülkeleri liderlerine ulusal bağımsızlık dönemlerinin ilk zamanlarında örnek olan Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlara özel bir hayranlık duymaktadır. Son olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun da sanayileşmiş Avrupa devletleri tarafından parçalanma ve sömürgeleştirilme tehdidinde maruz kaldığını da eklemek gerekmektedir.

Afrikalılar, büyük ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler gerçekleştiren ve gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin tüm Afrika ülkelerine diğer ülkelerden daha iyi bir model olabileceği görüşündedir.²⁵¹ Başka bir ifade ile Afrikalılar Türkiye'nin deneyimlerinden yararlanabileceklerdir. Türkiye Birleşmiş Milletlerin veya diğer örgütlerin girişimi ile uluslararası topluluğun gerçekleştirdiği barışı koruma harekâtlarına Somali, Sudan (Darfur ve Güney Sudan), Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Liberya ve Kotdivuar'da (Fildişi Kıyısı) katılmıştır.²⁵² Türkiye'nin Afrikalıların dostluğuna ve bütün kıta ile sağlam ekonomik ve ticari ilişkilere ihtiyacı olduğu da bir gerçektir. Genel olarak eylem planı bütün alanlarda Türkiye ile Afrika kıtası arasında ilişkilerin geliştirilmesini öngörmektedir. Çeşitli alanlar yanında eğitim ve savunma alanlarında işbirliğinin, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler için önerilen önlemlerle birlikte siyasi ilişkileri kurmak ve diplomatik konularda karşılıklı anlayış çerçevesiyle sağlam bir zemin oluşturabileceği düşünülmüştür.²⁵³ Eylem planının siyasi önlemleri aşağıdaki önerileri içermektedir.²⁵⁴

- Afrika ülkelerine yönelik olarak temsil bakımından üst düzeyde (Devlet Başkanları, Başbakanlar ve Bakanlar) davetler yapılması,
- Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi danışma mekanizması kurulması,

²⁵¹ a.g.e, s.7

²⁵² a.g.e

²⁵³ a.g.e, .

²⁵⁴ a.g.e, s.8

- Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Örgütü ve diğer uluslararası örgütler içinde Afrika ülkeleriyle temasların ve danışmaların artırılması,
- Parlamento heyetleri arasında karşılıklı ziyaretlerin yapılması,
- Afrika ülkelerine resmi heyetlerin gönderilmesi,
- İnsani yardımların yapılması,
- Birleşmiş Milletler teknik ve mali yardım programlarına katkı sağlanması,

Eylem planında Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için birçok önleme yer verilmiştir:

- Hukuki çerçeveyi oluşturmak için ekonomik, teknik ve bilimsel işbirliği konularında temel anlaşmaların imzalanması; yatırımların teşviki ve karşılıklı olarak korunması ve çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmalarının yapılması,
- Teknik ve uzmanlık gerektiren alanlardan sorumlu (ekonomi, ticaret, sanayi, tarım, eğitim ve sağlık) bakanların Türkiye tarafından davet edilmesi,
- Teknik alanlarda kısa süreli eğitim programlarına uzmanların davet edilmesi,
- Afrika ülkeleri için teknik yardım programlarının yapılması,
- Afrika Kalkınma Bankası'na bölge dışı donör ülke olarak üye olunması,
- Afrika İhracat-İthalat Bankası'na (Afreximbank) üye olunması,
- Karşılıklı işadamları ziyaretlerinin düzenlenmesi,
- Özel sektörler arasında temasların teşvik edilerek iş konseylerinin veya ortak ticaret odalarının kurulması,

Eylem planında eğitim ve kültür alanında da önlemler öngörülmüş, Afrikalılara verilen bursların sayısı artırılmıştır. Aynı zamanda Türk burslarının daha çekici olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla Afrika ülkeleriyle kültür anlaşmaları veya kültürel değişim programları yapılması öngörülmüştür. Üniversiteler arasında işbirliği ve temaslar teşvik edilmiştir. Afrika'yı Türk kamuoyuna ve Türkiye'yi Afrika'ya tanıtmak için enformasyon faaliyetlerine özel bir önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla Dış Politika Enstitüsü ve Stratejik Araştırmalar Merkezleri gibi devlet dışı örgütler tarafından Türkiye'de düzenlenen seminerlere ve konferanslara akademisyenler davet edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵⁵ Ayrıca söz konusu kuruluşlar bünyesinde bir Afrika İncelemeleri Merkezi'nin kurulması önerilmiştir. Bu bağlamda,

²⁵⁵ a.g.e

Afrika'nın ekonomik, sosyal ve politik konularını incelemek için akademisyen değişiminin esas olduğuna, uzman ve araştırmacıların değişiminin de önemli olduğuna karar verilmiştir. Savunma sanayi alanında işbirliği, hava ulaşımı ve deniz taşımacılığının artırılması ve akademik çevreler arasında daha yoğun temasların kurulması da teklif edilmiştir. Eylem planının politik düzeyde onaylanmasından sonra uygulamaya konulması için çabalar harcanmıştır.

Eylem planı bağlamında üst düzey memurlar için teknik ziyaretler ve politik düzeyde (devlet başkanları, bakanlar) ziyaretler düzenlenmiştir. Zaman içinde Türk Afrika ilişkilerinin gelişmesinde ilerlemeler görölmüştür.²⁵⁶ 2005 yılında Türk Hükümeti 2005 yılını "Afrika yılı" olarak ilan etmiştir.²⁵⁷ "Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı"nın ardından Davutoğlu Afrika'nın küreselleşen dünyada bir değer olduğunu ve kıtaya yönelik bakış açısı politikasını şu sözlerle ifade etmiştir;²⁵⁸

"Afrika, bugün farklı bölgelerle stratejik ortaklıklar kurmaya başladı, bunların arasında Çin, Japonya ve Hindistan var. Biz bütün stratejik ortaklarımızla pragmatik bir ortaklık oluşturmak istiyoruz. Afrika ölkeleri bugün yeni sürecin içinden geçiyor. Biz de bu süreçte Türkiye ile etkin bir işbirliği yapacağımızı düşünüyoruz. Bunun karşılıklı saygı ve çıkarlar çerçevesinde olacağını düşünüyoruz. Bu toplantı çerçevesinde önemli işbirliği kararları aldık. Daha sonraki zirveler için hedefler belirledik ki, bundan sonraki toplantının Afrika'da bir ölkede gerçekteşmesini istiyoruz. Türkiye, Somali'de de barış yolunda önemli adımlar attı. Maddi anlamda destek de sağladı."

Toplantıya katılan Afrika Birliği Dönem Başkanı Ekvator Ginesi Bakanı Eustaquio Nseng Esono da düşüncelerini şu şekilde eklemiştir;²⁵⁹

"Türkiye ile aramızda ihtiyaçlarımıza cevap veren bir işbirliğimiz var. Bu toplantıdan yenilenmiş bir ruhla çıkıyoruz. Bazı planlar oluştu kafamızda ve biliyoruz ki, bu planlanan hedefler çok kısa zamanda gerçekteşecektir. Afrika'nın hak ettiği yerde olması için Türkiye'nin yapacağı çok şeyi olduğuna inanıyoruz. Afrika fakir bir kıta değil, fakirleştirilmiş bir kıtadır".

²⁵⁶ a.g.e, s.9

²⁵⁷ "Davutoğlu: 21. Yüzyıl Afrika Yılı Olacak", 16 Aralık 2011,(Çevrimiçi) <http://www.turkishny.com/> , (Erişim tarihi 12.11.2012).

²⁵⁸ Anadolu Ajans, "Davutoğlu: Bir Afrikalı olarak gurur duyuyorum", 16 Aralık 2011,(Çevrimiçi) <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/818935-davutoglu-bir-afrikali-olarak-gurur-duyuyorum> (Erişim tarihi 17.10. 2012)

²⁵⁹ a.g.e

12 Nisan 2005 yılında Türkiye'ye Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü verilmiştir.²⁶⁰ Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'daki Türkiye Büyükelçiliği Afrika Birliği nezdinde akredite edilmiştir. Ekim 2008'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için yapılan oylamalarda Türkiye, Afrika ülkeleri nezdinde başarılı bir kulis çalışması göstererek 2009-2010 dönemi üyeliğine seçilmiştir.²⁶¹ Kırk yıl boyunca varlığını gösteremeyen Türkiye, BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen ve aralarında çok sayıda Afrika ülkesinin bulunduğu seçimlerde, 192 olası oydan 151 civarında ezici bir oy üstünlüğü ile BM Güvenlik Konseyi'nin 2009-2010 dönemi için geçici üyesi seçilmiştir.²⁶² Elde edilen bu sonuçla Türkiye, Batı Avrupa'yı ve Diğer Grupları (WEOG) temsil etmektedir.²⁶³

Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, BM Güvenlik Konseyi'ndeki (BMGK) 2009-2010 yıllarındaki geçici üyeliği takiben Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi 2015-2016 dönemi geçici üyeliğine adaylığını da açıklamıştır. Bu durumun yakın bir süre içinde tekrar gerçekleşmesinin temel sebebinin, "uluslararası alanda hızlı değişimlerin yaşandığı bu kritik dönemde küresel barış ve güvenliğe önemli bir katma değer sağlanabileceği inancı" olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁴ Adaylık kampanyası çerçevesinde Türkiye, bu ülkelerin oyunu elde etmek için yoğun bir şekilde lobi çalışması yapmıştır. BM Güvenlik Konseyi üyeliği için adaylığını ilan ettiği 2003 yılından seçimlerin yapıldığı 2008'e kadarki beş yıllık süre içinde sıkı bir çalışma yürüten Türkiye, kampanya döneminde çok yönlü diplomatik girişimlerde bulunmuş ve bu alanda öncelikle daha küçük ülkelere yönelmiştir. Bu amaçla hazırlanan Adaylık Süreci Eylem Planı çerçevesinde, "üyelik çalışmaları için ayrılan 50 milyon dolarlık bütçenin 20 milyon dolarlık bölümüyle BM'ye aidat borcu olduğu için oy kullanma haklarını yitiren yoksul üyelerin aidat borçları ödenmiş ve böylelikle bu ülkelerin Genel Kurul'da oy kullanmalarının önü açılmıştır.²⁶⁵ Çift taraflı kazan-kazan anlayışının izleri siyasal anlamda da görülmektedir. Bu siyasal kazanım beraberinde ekonomik kazanımın da önünü açmıştır.

²⁶⁰ Kieran E. Uchehara, "Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa", Gazi Akademik Bakış 43, C.II, S. 3, Kış 2008.

²⁶¹ Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Said Altın, "Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek- Etkinlik Arayışları", (Çevrimiçi) <http://www.usgam.com/tr/katdown.php?cid=381> (Erişim tarihi 03.02.2013), s.5

²⁶² Berdal Aral, "Turkey in the Security Council: Its Election and Performance", Insight Turkey, C.XI, S.4, s.151

²⁶³ Tom Wheeler, "Sivil Toplum Kuruluşları Afrika ile Türkiye Arasındaki İlişkileri Nasıl Güçlendirebilirler: Afrika Perspektifi, 5. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü", 19-21 Kasım 2009, İstanbul, s.2

²⁶⁴ Anadolu Ajansı, "Türkiye Yeniden Aday", 18 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/05/18/turkiye-bmye-yeniden-aday> (erişim tarihi 19.03.2013)

²⁶⁵ Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, C.I, S.2, Bahar 2012, s.78

Türkiye Addis Ababa’da Ocak 2008 tarihinde yapılan 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısında Afrika Kıtası’nın ‘stratejik ortağı’ ilan edilmiştir.²⁶⁶

Türkiye-Afrika ilişkileri tarihinde daha önemli bir kademe olan 18-21 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul’da yapılan Türkiye ve Afrika İşbirliği Zirve toplantısında Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliğinin resmen onaylanması olmuştur.²⁶⁷ Bu zirve toplantısında ‘‘Türkiye Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: ‘‘Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma’’ ve ‘‘Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi’’ oy birliği ile kabul edilmiştir.²⁶⁸ Bu toplantıya 49 ülke katılmıştır: 6 Cumhurbaşkanı, 5 Cumhurbaşkanı yardımcısı, 7 Başbakan, 1 Başbakan yardımcısı, 14 Dışişleri Bakanı, 12 Bakan, Afrika Birliğinin de içinde olduğu 11 uluslararası ve bölgesel örgütlerin temsilcileri katılmıştır. 2008 Zirvesi’ne Afrika’dan ancak altı devlet başkanının katılması ve diğer devletlerin bir kısmının yüksek düzeyde katılım göstermemesi, bu ülkelerin Türkiye’nin hedefleri hakkında yeterince bilgilendirilmemiş olmaları ve muhtemel bir sömürge amacının varlığından endişe etmeleriyle açıklanabilir. Bu noktada Türkiye’ye düşen görev, Türkiye-Afrika ilişkilerinin temelinde karşılıklı ‘‘kazan-kazan’’ anlayışının yattığını muhataplarına ifade etmektir.²⁶⁹

Türkiye ile Afrika arasındaki sürekli işbirliği mekanizması kurulması açısından önemli bir dönüm noktası olan bu zirve toplantısında; Hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta boy işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı (taşıma ve telekomünikasyon), medya, enformasyon ve enformasyon teknolojisi, çevre alanları öncelikli işbirliği alanlarını kapsamaktadır ve detayları şu şekildedir:²⁷⁰

I. Hükümetlerarası İşbirliği: Türkiye ve Afrika arasındaki ortaklığın geliştirilmesinde bir araç olarak Hükümetlerarası işbirliğinin önemini ve bu bağlamda, Türk Hükümetinin, Addis Ababa, Hartum ve Dakar’da Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı’nın (TİKA) üç bölgesel koordinasyon ofisi kurulması aracılığıyla Afrika ülkelerine kalkınma yardımları sağlama gayretini ve diğer Afrika ülkelerinde de benzer ofisler kurma konusundaki istekliliğini idrak ederek; Türkiye ve Afrika’nın:

²⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, 22 Ocak 2013, (Çevrimiçi)

<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/84983/gana-cumhurbaskani-mahama-cankaya-koskunda.html> (Erişim tarihi 19.03.2013)

²⁶⁷ Hazar, a.g.e, s.10

²⁶⁸ a.g.e

²⁶⁹ Erol ve Altın, a.g.e, s.6

²⁷⁰ T.C Dışişleri Bakanlığı, ‘‘Framework Of Cooperation For Africa’’,(Çevrimiçi) <http://africa.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>, (Erişim tarihi 14.05. 2013).

- Hükümetlerarası bağlantılarını güçlendirmeleri, yeni işbirliği alanları olanaklarını araştırmaları, mevcut işbirliği alanlarındaki ilerlemeyi yakından izlemeleri ve karşılıklı yarar sağlayan ortaklıklarını geliştirmek amacıyla tecrübe paylaşımı yapmaları;
- Karşılıklı üst düzey ziyaretleri teşvik ederek ve hükümetler arasında düzenli bir diyalog ve işbirliği yürüterek, Türkiye ve Afrika arasında iş temasları ve ticaret için elverişli bir ortam yaratmaları ve bu ortamın devamını sağlamaları;
- Yerel kaynakların kullanımını, yerel istihdam yaratılmasını ve insan kaynaklarının geliştirilmesi sonucunu sağlayacak kalkınma projelerini teşvik etmeleri;
- Teknoloji transferi, teknik yardım, kapasite geliştirme ile tecrübelerin ve en iyi uygulamaların paylaşımını desteklemeleri;

gerektiği düşüncesinde ortak karar verilmiştir.

II. Ticaret ve Yatırım : Ticaret ve yatırımın, kalkınma araçları olarak bu ortaklık çerçevesinde oynaması gereken önemli rolün bilincinde olarak, ticaret ve yatırım alanlarında gerçekleştirilen ilerleme not edilmekte ve:

- Türkiye-Afrika Ortaklığı'nın temel unsurlarından biri olarak, ekonomik işbirliği için elverişli hukukî altyapıyı ve teşvik edici bir iş ortamını oluşturmayı taahhüt edilmiştir;
- Afrika'da üretim kapasitesinin artırılması ve ihracat yapısının çeşitlendirilmesi gereği doğrultusunda, dengeli ve artan bir ticarete yönelme konusundaki kararlılık vurgulanmış;
- Ekonomik, ticari ve teknik işbirliği kapsamında karşılıklı ticaret ve yatırımı teşvik ve muhafaza etmek amacıyla uygun hukuki çerçeveyi oluşturacak çalışmaların başlatılması ve sonuçlandırılması kabul edilmiştir;
- Bu işbirliği çerçevesinin, bazı Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında esasen mevcut ikili ve çok taraflı anlaşmaları göz önünde bulunduracağı ve Afrika kıtasıyla Türkiye arasında daha kapsamlı ve sağlam ekonomik bağlar kurulması yönünde olumlu birer işaret olarak görülmesi gereken bu anlaşmalar ile ilgili herhangi bir önyargı taşımaksızın uygulanacağı kabul edilmek üzere anlaşılmış;
- Türkiye ve Afrika'nın mâli kurumları arasında işbirliğinin desteklenmesi kabul edilmiş ve bu bağlamda, Türkiye'nin bölge dışı üye sıfatıyla Afrika Kalkınma Bankası'na üye olmasını ve Afrika Kalkınma Fonu'nda katılımcı Devlet olarak yer alması olumlu karşılanmıştır.

Ayrıca, Türk Hükümeti'nin ve Türk Eximbank'ın kıtadaki altyapı ağı da dâhil olmak üzere Afrika kalkınma projelerinin finansmanına kredi sağlamak konusundaki isteklilik de olumlu karşılanmıştır.

- Türk iş dünyasının Afrika'ya yatırım konusuna artan ilgisini ve Afrika'ya doğrudan yatırımları arttırma konusundaki arzusuna olumlu karşılık verilmiş; bu bağlamda Türk müteşebbislerin Afrika'ya yatırım yapmalarını teminen uygun teşvikleri sağlaması ve desteklemesi için tarafların tedbir almaları teşvik edilmiştir.

- Özel sektörün, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticarî ilişkilerin geliştirilmesi ve genişletilmesinde oynadığı öncü rolün bilincinde oldukları söylenmiş, bu nedenle, Türkiye'de ve Afrika'da düzenlenen ticaret fuarlarına bu sektörden 'karşılıklı katılım' teşvik edilmiştir. Bu bağlamda, birçok Afrika ülkesinin geleneksel İzmir Uluslararası Ticaret Fuarı'na ve Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) tarafından her yıl İstanbul'da düzenlenmekte olan ticaret forumuna katılımına olumlu bakılmıştır;

- Türkiye ve Afrika arasında Ortak İş Konseyleri kurulmasının teşviki konusundaki kararlılık ifade edilmiş,

III. Tarım, Tarım Ticareti, Kırsal Kalkınma, Su Kaynaklarının Yönetimi ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler) hakkında alınan kararlar şu şekildedir:

Tarım, tarım ticareti, kırsal kalkınma ve su kaynaklarının yönetiminin Afrika kıtasının kalkınmasında oynadığı önemli rolün bilincinde oldukları dile getirilerek, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) bu alanlarda çeşitli Afrika ülkelerine sağladığı uzmanlık ve eğitimi, ayrıca Türk Hükümeti'nin, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin geliştirilmesi için meslekî eğitim verilmesine yönelik TİKA programlarının arttırılması ve hızlandırılması girişimini olumlu karşıladıkları ifade edilmiştir.

IV. Sağlık : Türkiye'nin sağlık ve sağlık ile bağlantılı konularda Afrika'yı destekleme faaliyetlerinin ve bu alanda daha çok yardım ve uzmanlık sağlama arzusunun bilincinde oldukları vurgulanmış ve bu bağlamda:

- Yetersiz beslenme ile bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele çabalarını hızlandırmak;

- Afrika ülkelerinin ve uluslararası toplumun HIV/AIDS, verem, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadelesini ve yoksulluğu yok etmeye yönelik girişimlerini desteklemek ve

Afrika'nın, kıtada kolay bulunur ve satın alınabilir, markasız ilaçlar üretme kapasitesini arttırmanın yollarını ortaklaşa araştırma yapma kararı alınmıştır.

V. Barış ve Güvenlik : Barış ve güvenliğin, kalkınma ve işbirliği için bir ön koşul olduğunu gözönünde bulundurarak ve Türkiye'nin Afrika'da BM Barışı Koruma Operasyonlarına katkılarının bilincinde olarak;

- Türkiye ve Afrika arasında mevcut gerek ikili, gerek çok taraflı işbirliği çerçevesini not edilmiş, bununla birlikte bu işbirliğinin Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Mimarisi ve özellikle Afrika Hazır Gücünün operasyonel hale getirilmesi ve bu bağlamda ilgili personele eğitim verilmesi alanlarında genişletilip derinleştirilmesi dileklerinde bulunulmuş;

- Türkiye'nin ve Afrika'nın terörizme karşı küresel mücadele alanındaki tecrübelerinin bilincinde olarak, bu tecrübe ve uzmanlığı paylaşma arzuları teyit edilmiş ve bu bağlamda, özellikle Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi'nin (TMMM) ve Afrika Terörizm İncelemeleri ve Araştırma Merkezi'nin (ACRST) çalışmaları teslim edilmiş ve her iki merkez arasında yakın işbirliği kurulması tavsiye edilmiştir.

VI. Altyapı, Enerji ve Ulaştırma: Altyapı tesislerinin, diğer kalkınma sektörlerini desteklemek ve bu alanda Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmak amacıyla geliştirilmesi gereği karşısında:

- Yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji, biyoyakıt ve diğer alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi için tecrübe ve en iyi uygulamaları paylaşmak;

- Temiz ve çevresel anlamda sürdürülebilir enerji kaynaklarına daha kolay erişimi sağlamak, bölgesel bütünleşmeyi ve karşılıklı bağlantı ağlarını geliştirmek;

-Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında kara, deniz ve hava ulaşım altyapısını geliştirmek, hava ulaşım bağlantılarını genişletmek ve bu bağlamda fiziksel altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi için Türkiye ve Afrika arasında iş ortaklıkları kurulmasını teşvik etmek;

Konusundaki kararlılık vurgulanmıştır.

VII. Kültür, Turizm ve Eğitim: Kültür ve eğitimin, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki bağların güçlendirilmesinde oynayabileceği önemli rolün bilincinde olarak:

-Kültür, turizm, eğitim, bilim ve teknoloji, gençlik faaliyetleri ve spor alanlarında kültürel işbirliği programlarının oluşturulmasını sağlayacak çerçeve anlaşmaların akdini başlatmak ve sonuçlandırmak hususunda kararlılık bildirilmiş;

-Türkiye tarafından Afrikalı öğrencilere sağlanan, hâlihazırda 300'ü aşkın yüksek öğrenim bursu imkânı takdirle karşılanmıştır. Gelecek yıllarda bu sayının artırılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır.

-Türk ve Afrika üniversiteleri ile araştırma kurumları arasında genişletilmiş ve geliştirilmiş işbirliğinin kolaylaştırılması gerekliliği vurgulanmıştır;

-Ayrıca, Türkiye ve Afrika kentleri arasında kardeş şehir ilişkisi tesisi programlarının yaygınlaştırılması ve yerel yönetimler arasında daha fazla etkileşim ve işbirliği sağlanması konusunda görüş birliğine varılmıştır.

-Her iki bölge arasında turizmin geliştirilmesi için tüm taraflar arasında ortaklığın geliştirilmesinde anlaşmaya varılmıştır.

-Kültür ve sanat eserlerinin yasadışı ticaretiyle mücadelede işbirliği yapmaya ve yasadışı yollardan temin edilmiş kültür, sanat eserlerinin kaynak ülkelere iadesi hususunda uluslararası düzenlemelerde öngörülen kuralları uygulamaya ve kolaylaştırmaya olan bağlılık teyit edilmiştir.

VIII. Medya ve Enformasyon ve İletişim Teknolojisi : İletişim ve bilgi akışının, Türkiye ve Afrika'da farklı kültürler ve toplumlar hakkında bilgi edinmeyi geliştirici, kalıplaşmış düşünceleri ortadan kaldıracı ve halkların karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerini iyileştirici rolünün önemini vurgulayarak:

- Türkiye ve Afrika medyasına ve uluslararası medyaya aktif bir şekilde ulaşmak ve Türkiye, Afrika ve Afrika Birliği'nin önceliklerini ve başarılarını tanıtmak amacıyla ortak plan oluşturmayı ve üzerinde uzlaşma sağlanmış girişimler başlatmaya karar verilmiştir;

- Türkiye ve Afrika'daki medya çalışanları arasında daha iyi etkileşim ve tecrübe paylaşımı fırsatlarını, Türkiye ve Afrika'nın karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve zorluklar hakkında bilinç oluşturarak bu sorunların çözümüne yönelik işbirliği çerçevesi oluşturacak değişim programları yoluyla desteklenmesi kabul edilmiştir;

-Daha hızlı ve daha etkin iletişim ve bilgi akışını kolaylaştıracak yeni teknolojilerin araştırılmasında karşılıklı destek sağlanması,

- Enformasyon Teknolojisi alanında kapasite artırımını desteklenmesi, konularında anlaşılması,

-Tunus'ta 16-18 Kasım 2005 tarihlerinde düzenlenen Enformasyon Toplumu Dünya Zirvesi sonuçlarının uygulanmasında işbirliği yapılmasına karar verilmiştir.

Zirve toplantısında alınan kararların uygulamaya konulmasını izlemek için'' Türkiye-Afrika Ortaklığı İşbirliği Çerçevesi'' belgesi hükümleri uyarınca bir 'izleme mekanizması' da kabul edilmiştir.²⁷¹ Zirve Toplantısından sonraki ikinci yılda Kıdemli Memurlar Toplantısı, üçüncü yılda bakanlar düzeyinde bir Gözden Geçirme Toplantısı ve beşinci yılda bir Afrika ülkesinde Türkiye-Afrika İşbirliği Zirve toplantısı yapılmasına karar verilmiştir. Zirve Toplantısında kabul edilen işbirliği alanlarına uygun olarak hazırlanan 2010-2014 yıllarını kapsayan bir ortak uygulama planı 15 Aralık 2010 yılında Türkiye'de düzenlenen birinci Kıdemli Memurlar Toplantısında kabul edilmiştir.²⁷² Öte yandan işbirliği sürecini değerlendirmek ve Zirvenin gelecek toplantısını hazırlamak amacıyla ''Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı'' 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır.²⁷³

Türkiye Afrika Bölgesel Örgütleriyle de ilişkilerini geliştirmiştir. Abuja'daki (Nijerya) Türkiye Büyükelçiliği ''Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)'' nezdinde 2005 yılında akredite edilmiştir.²⁷⁴ Türkiye, 2008 yılında ''Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD) Uluslararası Ortaklar Forumu'nun'' üyesi olmuştur. Darüsselam'daki (Tanzanya) Türkiye Büyükelçiliği 2010 yılında ''Doğu Afrika Devletler Topluluğu (EAC)'' nezdinde akredite edilmiştir. Lusaka'daki (Zambiya) Türkiye Büyükelçiliğinin ''Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)'' nezdinde akredite edilmesi de öngörülmüştür.²⁷⁵

Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'na ve Afrika Kalkınma Fonu'na katılımı 14-15 Mayıs 2008'te yapılan Governörler Toplantısı'nda kabul edilmiştir. Böylece Türkiye Afrika Kalkınma Bankasının bölge dışı 25. üyesi olmuştur.²⁷⁶

Yetkili makamlar ve ilgili kuruluşlarla yapılan görüş alışverişleri sonunda hazırlanan Türkiye'nin Afrika politikası ilkelerini içeren 'Strateji Belgesi' Başbakanlık Genelgesi olarak

²⁷¹ Ali Engin Oba, '' Türkiye'nin Afrika Politikası Etkinleşirken'', 24 Aralık 2012, ,(Çevrimiçi) <http://www.tasamafrika.org/index.php/arsiv/makaleler/227-tuerkiyenin-afrika-politikas-etkinleirken> (Erişim tarihi 06.02. 2013)

²⁷² Hazar, a.g.e

²⁷³ a.g.e

²⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi 11.11. 2012)

²⁷⁵ Birol Akgün, ''Erdoğan'ın Afrika Turu: Türkiye ve Afrika'nın Birbirlerini Keşfi'', Stratejik Düşünce Dergisi, S.39, Şubat 2013, s.52.

²⁷⁶ Şarm El Şeyh, '' Afrika Ortak Geleceğimiz'',27 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/babacan-afrika-ortak-gelecegimiz-02.07.2008-125630> (erişim tarihi 13.03.2013).

yayınlanmıştır. Bu genelge gereğince Dışişleri Bakanlığının gözetiminde bir ‘‘Afrika Stratejisi Eşgüdüm Komitesi’’ oluşturulmuştur.²⁷⁷

4.1.1. ELÇİLİK SAYILARININ ARTIŞI

Türkiye Afrika’ya Açılım planıyla Afrika’daki misyonlarının sayısını artırmaya karar vermiştir. Türkiye’nin Afrika ülkelerinde 15 Büyükelçiliği bulunmaktaydı; bunlardan üçü (Akra/Gana, Mogadişu/Somali ve Darüsselam/Tanzanya) ekonomik veya güvenlik nedenleriyle kapatılmıştır, Bu sebeple, Türkiye’nin yakın bir tarihe kadar Afrika’da 12 Büyükelçiliği (Rabat/Fas, Cezayir/Cezayir, Tunus/Tunus, Trablus/Libya, Kahire/Mısır, Hartum/Sudan, Dakar/Senegal, Abuja/Nijerya, Kinshasa/Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Addis Ababa/Etiyopya, Pretoria/Güney Afrika ve Nairobi/Kenya) bulunmaktaydı. Son yıllarda açılan büyükelçiliklerimiz şunlardır:²⁷⁸

2009: Darüsselam/Tanzanya, Abidjan/Kotdivuar (Fildişi Kıyısı).

2010: Yaunde/Kamerun, Bamako/Mali, Akra/Gana, Kampala/Uganda, Luanda/Angola, Antananarivo/Madagaskar,

2011: Lusaka/Zambiya, Maputo/Mozambik, Nouakchott/Moritanya. Harare/Zimbabve, Mogadişu/Somali, Banjul/Gambiya, Juba/ Güney Sudan,

2012: Niamey/Nijer, Windhoek/Namibya, Uagadugu/Burkina Faso, Libreville/Gabon, Cibuti, Çad ve Gine,

Böylece Afrika’daki Türkiye Büyükelçiliği sayısı 31 adet olmuştur. Ahmet Davutoğlu en son olarak Cezayirli gazeteciler ve yazarlarla bir araya geldiğinde Afrika’da elçilik sayısının 35’ulaştığını dile getirmiştir.²⁷⁹

Gelişen ilişkiler doğrultusunda, Ankara’da Sahra’nın güneyindeki ülkelerin 11’inin büyükelçilikleri bulunmaktadır.²⁸⁰ Etiyopya, Gambiya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda ve

²⁷⁷ Hazar, a.g.e

²⁷⁸ a.g.e, s.11

²⁷⁹ **AK Parti Resmi Sitesi**,(Çevrimiçi). <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/afrikadaki-buyukelcilik-sayisi-35e-ulasti/34158>, (Erişim tarihi 26 .11.2012)

²⁸⁰ Hazar, a.g.e

Angola örnek verilebilir. Bazı Afrika ülkeleri ise son zamanlarda Ankara’da büyükelçilik açmaya karar vermiştir: Kenya, Kamerun, Gine, Madagaskar, Gana, Gabon, Zambiya, Zimbabve, Ruanda, Tanzanya, Kongo Cumhuriyeti, Nijer, Güney Sudan, Cibuti, Burkina Faso, Sierra Leone.

Kuzey Afrika ülkelerinin (Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır) Türkiye’de her zaman büyükelçiliklerinin mevcut olduğunu da eklemek gerekir.²⁸¹

Türkiye ve Afrika ülkeleri üst düzey yetkilileri arasında karşılıklı ülkelere gidiş- dönüş trafiği yaşanmaktadır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın birkaç on yıl önce Etiyopya’yı ziyareti ve Başbakan Necmettin Erbakan’ın Nijerya’yı ziyareti dışında geçmişte Türkiye ile Sahra’nın güneyindeki Afrika ülkeleri arasında üst düzeyde çok az temasın olduğunu belirtmek gerekmektedir. Doğal olarak Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır’ın bunun dışında olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü bu ülkelerle her zaman ve karşılıklı olarak her düzeyde temas olunmuştur. Yakın geçmişte Türk ve Afrikalı bakanların veya üst düzey memurların karşılıklı ziyaretlerinin arttığı da görülmüştür.²⁸²

4.1.2. BARIŞ VE GÜVENLİK ADINA

Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı dönemden bugüne iç çatışmalar ve sınır sorunları adeta kıtanın kaderi haline gelmiştir. Kıtanın hemen her bölgesinde etnik, dini veya siyasi sebeplerle yaşanan pek çok kanlı çatışmada bugüne kadar milyonlarca insan ölmüş ve bir o kadarı da yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmıştır. Güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler başta olmak üzere bazı uluslararası barış misyonları, kıtanın çeşitli çatışma bölgelerinde görev yapmaktadır. Türkiye de bugüne kadar Birleşmiş Milletler Barış Gücü şemsiyesi altında birçok göreve katılmıştır. Bu görevler şunlardır:

1- Geçmiş Dönemde İcra Edilen Askeri Misyonlar:

-Somali’de BM Harekâtı (UNOSOM): Somali’de düşmanlıkların durdurulması ve insani yardım harekâtı için güvenilir bir ortamın sağlanması amacıyla “Ümit Operasyonu” adı altında icra edilen insani yardım ve barışı koruma harekâtına Ocak 1993 - Şubat 1994 tarihlerinde 300 kişilik bir mekanize bölükle iştirak edilmiştir.

²⁸¹ a.g.e, s.12

²⁸² a.g.e

- **Demokratik Kongo Cumhuriyeti:** Avrupa Birliği tarafından Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yapılan seçimler sebebiyle BM Kongo Misyonu, Temmuz 2006-Aralık 2006 tarihleri arasında bir adet C-130 nakliye uçağı ile takviye edilmiştir.
- **Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde AB Polis Misyonu (EUOPOL):** Türkiye söz konusu misyona Haziran 2006-Haziran 2007 tarihlerinde bir jandarma personeli ile katılmıştır.

2- Halen Devam Eden Askeri Misyonlar:

- **Sudan'da BM Görevi:** 2005 yılının Mart ayında kurulan BM Sudan Misyonu'na üç personel ile katkı sağlanmaktadır. Ayrıca Hartum'da kurulan BM Barış Gücü karargâhı için de bir personel görevlendirilmiştir.
- **Sudan'da NATO Görevi:** Afrika Birliği Barış Gücü'nün Darfur'da bulunan personeline NATO bünyesinde lojistik destek amaçlı olarak Türkiye bir adet C-130 uçağı tahsis etmiştir.²⁸³

²⁸³ “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”, Türk Silahlı Kuvvetleri Resmi Sitesi, (Çevrimiçi)
http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm (Erişim tarihi 12.10.2012)

4.2.KITAYA YÖNELİK ARTAN İLGİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

Dünyanın 16. ve Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi olan Türkiye, en güçlü ekonomilerin temsil edildiği Group of 20(G-20)'nin faal bir üyesidir.²⁸⁴ Küresel malî kriz nedeniyle birçok dünya ekonomisinin daralma gösterdiği bir dönemde Türk ekonomisi 2008 yılındaki ekonomik yavaşlamanın ve 2009 yılındaki küçülmenin ardından 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla % 9,2 ve % 8,5 oranında büyüme hızını yakalayarak Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) 'nin ardından büyüme hızı en yüksek ikinci ülke, Avrupa'nın ise en hızlı büyüyen ekonomisi durumundadır. 2002-2011 döneminde ortalama büyüme oranı % 6 olmuştur.²⁸⁵

Ekonomik reformlar ve son yıllarda uygulanan komşu ülkeler başta olmak üzere Orta Doğu, Afrika, Uzakdoğu ve Latin Amerika'ya yönelik bölgesel ticareti geliştirme stratejileri sayesinde dış ticaretin hacmi, yapısı ve yönelimi değişmiştir. 2012 yılında Türkiye 200'den fazla ülkeye ihracat gerçekleştirmiş ve ticaret hacmi 390 milyar dolara yaklaşmış, ihracat ise ciddi bir yükselişe geçerek 152,6 milyar dolara ulaşmıştır.²⁸⁶

Türkiye 2007 yılında genel olarak 107 milyar doların üzerinde ihracat, 170 milyar doların üzerinde ithalat gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye'nin dış ticaret hacmi toplamda 277 milyar doların üzerine çıkmıştır. Oysa Türkiye'nin 2001 yılındaki ihracat miktarı yalnızca 31 milyar dolar civarında seyretmiştir. İthalatı ise 41 milyar dolar civarında seyretmiştir. Toplam dış ticaret hacmi de 72 milyar dolardır.²⁸⁷ Bu kadar kısa bir süre içerisinde Türkiye'nin önemli bir gelişme kaydetmesi, Türkiye'nin artık belli bir seviyede know-how²⁸⁸ bilgisine sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye bürokratik engellerin büyük ölçüde kaldırılması, vergi sisteminde iyileştirmelerin sağlanması, kar transferlerinin desteklenmesi ve özelleştirme programları sayesinde dünyanın

²⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi,(Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa>, (Erişim tarihi 14.03. 2013).

²⁸⁵ a.g.e

²⁸⁶ a.g.e

²⁸⁷ Yalın Alpay, ‘‘Türkiye ve Afrika Neden Ekonomik İşbirliği Yapmalıdır?’’, Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma, der. Ufuk Tepebaş, İstanbul:TASAM Yayınları, 2009, s.29.

²⁸⁸ Know-how bilgisi: Bir firmanın kendisinin bularak geliştirdiği ve sahip olduğu üretim teknolojisi, satış teknikleri veya işletme yönetimiyle ilgili bilgi birikimi demektir.(Çevrimiçi) <http://muhasebeturk.org/ecopedia/394-k/26154-know-how-nedir-ne-demek.html>, (Erişim tarihi 10.05.2013).

önde gelen yatırım merkezlerinden biri haline gelmiştir. 2012 Nisan ayında yeni teşvik sisteminin yürürlüğe girmesiyle daha fazla yabancı yatırım çekilmesi amaçlanmıştır. 31 Aralık 2012 tarihi itibarıyla 32.146 adet yabancı sermayeli firma Türkiye’de faaliyette bulunmaktadır. 881 adet yabancı firmanın da Türkiye’de irtibat bürosu mevcuttur.²⁸⁹ Dış ticaretinde bu gelişmelerin yaşandığı Türkiye Afrika kıtasına yönelik açılım stratejisiyle karşılıklı işbirliğine yönelik fırsatları değerlendirmeye çalışmıştır.

Ahmet Davutoğlu da küresel ekonomide karşılıklı bağımlılığın aratacağını şu sözlerle ifade etmiştir;

‘‘ Karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin gittikçe artacağı önümüzdeki yüzyıl içinde ülkelerin güçleri küresel ölçekli bütün etkinlik alanlarındaki özgül ağırlıklarının toplamı ile ölçülecektir. Dolayısıyla bir ülkenin gücü sadece kendi çevresindeki fiili gücü ile değil, değişik havzalardaki ekonomik, kültürel ve diplomatik etkinliği ile değer bulacaktır. Türkiye bu çetin etkileşim yarışında geri kalmak istemiyorsa başta Afrika olma üzere şu ana kadar yeterince ilgi kuramadığı bölgelere bakış açısını değiştirmek zorundadır. ’’²⁹⁰

Ayrıca Davutoğlu, nasıl ki Afrika ile hiçbir doğrudan bağlantısı olmayan Japonya’nın küresel ekonomik etkinliğinde Afrika pazarında ciddi bir payı varsa, küresel etkinliğini artırma hedefinde olan Türkiye’nin de ilişkilerinde bu önemli havzaları takip etmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁹¹

Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Dış Politika Direktörü Küçükcan’a göre Türkiye’nin kara kıtaya gerçekleşen ziyaretlerin nedenleri ve Türkiye’ye yararlarının üç ana başlık altında toplanabileceğini ifade etmiştir. Afrika açılımının ‘‘Türk dış politikasının çok yönlülüğüne katkısı’’, ‘‘Türkiye ekonomisinin üretim ve ihracat denklemine katkısı’’ ve ‘‘dünyanın kaderine terk ettiği Afrika’da Türkiye’nin gerçekleştirdiği ‘insani diplomasi’’ boyutu şeklinde üç başlığa ayırmıştır.²⁹²

Afrika kıtası sahip olduğu nüfusu, zengin doğal kaynakları, geniş arazisi ve çok sayıda gelişmekte olan ülkeyi bünyesinde barındırmasının yanı sıra dünyanın ekonomik istikrarı ve büyümesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak, 1950–2000 dönemine ait göstergelere bakıldığında, kıtanın Gayri Safi Milli Hâsılasının (GSMH) dünya

²⁸⁹ Alpay, **a.g.e**

²⁹⁰ Ahmet Davutoğlu, ‘‘**Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**’’, İstanbul :Küre Yayınları,2001, s.208.

²⁹¹ **a.g.e**

²⁹² **SETA Resmi Sitesi**, (Çevrimiçi) <http://setav.org/tr/turkiyenin-afrika-acilimi/video/2399>, 12 Ocak 2013,(erişim tarihi 17.03.2013).

ekonomisindeki payının, ihracattaki ve kıtaya yönelik dış yatırımlardaki azalmanın etkisiyle endişe verici boyutlara ulaştığını söylemek mümkündür. Kıtanın ekonomik büyüme oranının oldukça düşük olması ve doğrudan yabancı yatırımlarda görülen azalma, Afrika'nın diğer kıtalarla kıyaslandığında dünya ticaretindeki payının oldukça gerilerde kalması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra Afrika'nın son beş yılı aşkın bir dönemde ise kıtanın nispeten yüksek büyüme oranları yakaladığını, dış yatırımlardaki akışın ve ihracattan elde edilen kazançların arttığını söylemek mümkündür. Kıtanın genel ekonomik performansına ilişkin göstergelere bakıldığında bölgesel anlamda kısmi bir iyileşmeden söz etmek mümkündür.²⁹³

Afrika'nın yardımdan ziyade yatırım ve ticaret imkânlarının artırılmasına ihtiyaç duyduğu, genel kabul gören bir düşüncedir. Nihayetinde, Afrika'nın dünya ticaretindeki payını %1 arttırabilmesi halinde kıtanın bundan elde edeceği kazancın, kıtaya yıllık olarak yapılan hibenin yaklaşık yedi katı tutarında olacağı ifade edilmektedir.²⁹⁴

Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen Kahire ve Lizbon Zirveleri, ABD'li ve Avrupalı liderlerin gün geçtikçe artan ziyaret trafiği, ekonomileri hızla gelişmekte olan Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin yakın dönemlerde gerçekleştirmiş oldukları ve gelecekte de belirli aralıklarda tekrarlanacak olan "Afrika Forumları" kıtaya yönelik ilginin açık birer göstergesi olarak ifade edilebilir.²⁹⁵

Gelişmiş ülkeler, kendi siyasi sınırları içerisinde pahalılaştıran imalat sanayilerini, sınırları dışına taşımışlardır. Bu ülkeler çok uluslu şirketleri aracılığıyla kendi ülkeleri içinde yalnızca en çok katma değer, kar ve itibar sağlayan tasarlama, imaj oluşturma ve üretme süreçlerini gerçekleştirirken bu tasarlanmış süreçlerin daha az katma değer sağlayan maddesel üretim biçimlerini Çin, Kore, Tayvan, Hindistan gibi emek gücünün, enerji girdilerinin, vergi oranlarının ve arsa ücretlerinin oldukça ucuz olduğu bölgelere taşımışlardır.²⁹⁶ Ancak, bugün Çin, Kore, Tayvan ve Hindistan gibi ülkeler bugün artık sermaye biriktirmiş ve dış ülkelere kendi yatırımlarını taşıyabilecek duruma gelmiş yükselen değerler olarak uluslararası alanda kendilerini göstermektedirler. Türkiye'nin de yeni rekabetçi üretim fiyatı yakalayabileceği ve

²⁹³ Ahmet Mahir Yener, "Sahra Altı Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkiler", Çev. Ufuk Tepebaş, "Sahra Altı Afrika", 2. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Sahra Altı Afrika", 12-13 Aralık İstanbul, 2006

²⁹⁴ Zuhâl Mansfield, "Türkiye İle Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Genel Görünümü", 5.

Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü", 19-21 Kasım, İstanbul, 2009, s.1

²⁹⁵ a.g.e

²⁹⁶ Alpay, a.g.e, s. 35

üretimini doğrudan pazarlayabilmek için gerekli şartları mevcut olan üretim merkezlerine ihtiyacı vardır. İşte bu noktada Afrika Türkiye için çok önemli bir kıta olarak meydana çıkmaktadır.²⁹⁷

Afrika'nın büyük doğal kaynak rezervleri, çok verimli ve geniş toprakları, üretmek ve işlemek için yeterince genç nüfusu vardır. Afrika'nın dünya üretimine ve ticaretine etkin bir şekilde katılımını engelleyen unsur, kıtadaki sermaye yetersizliği ve eğitilmiş işgücünün olmayışıdır. Bu iki bileşene birlikte sahip olmayan ülkeler dünyadaki üretim yarışına katılamamaktadırlar. Üretim olmayınca zenginlik olmamaktadır. Zenginlik olmayınca da varolan mevcut zenginliğin bölüşümü çoğunlukla şiddete başvuruyla gerçekleşmektedir. Bu durum da üretimsizliğin, Afrika'da yaşanan iç çatışmaların oluşmasına nasıl sebep olduğunu gösterebilmektedir.²⁹⁸

Afrika elindeki tüm olanaklara karşın, sermaye ve eğitilmiş iş gücü yoksunluğu nedeniyle üretim gerçekleştiremediği için, gerçekleştirdiği büyümede yalnızca doğal zenginliklerine bağımlı kalmaktadır. Net petrol ihracatçısı Afrika ülkeleri, 2007 yılında %(Yüzde)7.4'lük bir büyüme oranı yakalarken, net petrol ihracatçısı olmayan Afrika ülkeleri aynı yıl büyüme oranları % 4,2 de kalmıştır.²⁹⁹ Ekonominin her alanında doğal kaynak ihracatçısı Afrika ülkeleri daha iyi durumdayken, doğal kaynakları az olan Afrika ülkeleri daha kötü durumda olmaktadır. Bunun nedeni ise Afrika ülkelerinin üretim odaklı olmayışıdır.³⁰⁰

Türkiye'nin istediği miktarda üretim yapamamasının nedeni, ülkedeki girdi ve çalışan maliyetlerinin yüksekliği iken, Afrika'daki üretimsizliğin nedenleri sermaye eksikliği ve yetersiz eğitilmiş işgücü olarak kendisini göstermektedir. Bu durumda know-how donanımına sahip, sermaye konusunda da belli bir gücü olan Türkiye ile, sahip olduğu doğal kaynaklar nedeniyle girdi maliyetleri daha düşük olan ve vasıfsız işçi ücretleri konusunda Türkiye'ye oranla oldukça avantajlı olan Afrika kıtası bir araya geldiğinde büyük bir sinerji ortaya çıkmaktadır.³⁰¹ Bu iki bölge bu yönden birbirini tamamlamaktadır. Türkiye'nin amacı Afrika'dan daha uygun fiyata ham madde satın alarak, bunu Türkiye'de işleyerek sunmak değildir. Türkiye Afrika'ya doğrudan yatırım yaparak üretimini Afrika'da gerçekleştirmek

²⁹⁷ a.g.e

²⁹⁸ a.g.e

²⁹⁹ OECD&African Development Bank(2007)African Economic Outlook 2006-2007 OEDC Development Center, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/dev/emea/africaneconomicoutlook2007.htm>, (Erişim tarihi 11.11.2012).

³⁰⁰ Alpay, a.g.e, s.36

³⁰¹ a.g.e, s.36

istemektedir. Bu girişim hem Türkiye hem de Afrika için büyük bir kazan-kazan (win-win situation) imkânı sunmaktadır.

Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler veya az gelişmiş ülkeler açısından dünya ekonomisi günümüzde artık bütün unsurlarıyla daha çok bütünleşmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı ortaya çıkaran en önemli faktörlerden biri ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesinin olduğu boyutlar, diğeri de teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde ilerlemesidir.³⁰²

Afrika, Türkiye'ye kıtaya doğrudan yatırım yapması için gerekli kolaylıkları sağladığında, Türkiye sermayesi de Afrika'ya gelerek yatırım gerçekleştirecek, Afrikalı insanlara iş imkanı sağlayacak, bölgede üretim gerçekleştirecek böylece kıtanın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'si yükselecektir.³⁰³ Böylece Afrika kalkınacak ve dünya ekonomisine üretim yapan bir aktör olarak dâhil olabilecektir. Türkiye'de oldukça pahalı girdi maliyetleriyle üretim yapmak zorunda kalan Türk üreticisi ise Afrika'daki ucuz girdi maliyetleri sonucu dünya kalitesinde ürettiği ürünleri sonunda dünya pazarı fiyatına mal edebilecek ve çok daha karlı satışlar gerçekleştirebilme imkânına sahip olabilecektir. Bu işbirliği hem Türkiye'nin hem de Afrika kıtasının zenginliğini arttıracak ve her iki bölgenin de kalkınmasını hızlandıracaktır.

Ayrıca Türkiye dinamik nüfusu ve hızla büyüyen ekonomisi ile ilerleyen yıllarda daha fazla enerjiye ihtiyaç duyacaktır. Türkiye zengin enerji yatakları üzerinde olmayan bir ülkedir ve ihtiyaç duyduğu enerjiyi komşularından ithal etmektedir. Enerji tedarikçilerinin çoğaltılması, alternatif yolların hazır olması Türkiye için önemlidir. Afrika ülkelerinin zengin petrol, doğal gaz ve uranyum kaynaklarına sahip oldukları ve Türkiye'nin Afrika ülkelerinden enerji ithal etmenin yollarını araması bir gerekliliktir. Türkiye söz konusu yatırımlarını zengin petrol yataklarına sahip Afrika ülkelerine yönlendirerek hem enerji alanında yatırım yapmış olacak hem de çok daha ucuza petrol ithal etmiş olacaktır.³⁰⁴

2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi belgesi" hazırlanmıştır. Bu çerçevede, ekonomik ve ticari anlaşmalar yapmak için karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılmıştır. Ayrıca hukuki temeli tamamlamak için iki taraflı ekonomik ve politik mekanizmalar oluşturulmuş ve ticaret heyetlerinin karşılıklı

³⁰² Yusuf Işık, "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi: Türkiye'nin Konumu ve Öneriler", Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOP) Sempozyumu, İstanbul :Mas Matbaacılık, 2006, s.162

³⁰³ Alpay, a.g.e

³⁰⁴ Hasan Öztürk, "Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Alternatif Olarak Afrika Açılımı", (Çevrimiçi) http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2227:tuerkiyenin-enerji-guevenlii-ve-alternatif-olarak-afrika-acilm&catid=80:analizler-afrika&Itemid=141 3 Ekim 2012, (Erişim tarihi 01.01. 2013.)

ziyaretleri teşvik edilmiştir. Böylece Türkiye'nin Afrika kıtasıyla ilişkileri bir ivme ve dikkate değer bir içerik kazanmıştır.

Yakın dönemde Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik ilişkide artış yaşanmaktadır.³⁰⁵ Birçok Türk işadamı bu kıtada ticaret yapmakta ve her geçen gün ticaret hacmi lehimize artmaktadır.³⁰⁶ Yakın dönemdeki bu ekonomik ilişki kendini temelde ticaret hacminde göstermektedir. Ticari ilişkilerin incelenmesi ülkeler ve bölgeler arasındaki her türlü ekonomik işbirliğinin seviyesi ve yoğunluğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Güneyden Güneye ticaretin öneminin artışı, başta Çin ve Hindistan olmak üzere, gelişmekte olan bazı büyük ekonomilerdeki üretim artışıyla gerçekleşmiştir. Çin'in özellikle ekonomisinin yönü Afrika'ya oldukça fazla göstermektedir.³⁰⁷ Güneyden Güneye ticaretteki bu artış Afrika'nın ana ürünlerdeki pazar payını tekrar kazanmasını sağlamıştır. Türkiye'nin dış ticaret verilerine bakıldığında Sahra-altı Afrika'nın tüm ihracat ve ithalattaki payının artma eğiliminde olduğunu, bunun da United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) 2005 Ticaret Raporu'nun da belirttiği gibi, Güneyden Güneye ticaretteki yakın dönem gelişme eğilimini yansıttığı ortaya koymaktadır.³⁰⁸

2003 yılında ortak ticaret hacmi 5,5 milyar ABD doları iken³⁰⁹; 2010 yılında 15.7 milyar dolara yükselerek önemli bir aşama kaydetmiştir.³¹⁰ Türkiye'nin Sahra-altı ülkelerle arasındaki ticaret hacmi, bir önceki yıla göre yüzde 72 oranında ve 2000 yılından beri de üç misli artarak 2011'de 7,5 milyar doları bulmuştur.

³⁰⁵ Perihan Çakıroğlu, "Güney Afrikalı Türk Lokumunu Çok Sever", Referans, 15 Ekim 2005.

³⁰⁶ Orhan Kural, "Türkiyede'ki Afrikalılar", I. Türk-Afrika Zirvesi, 2005

³⁰⁷ Deborah Brautigam, "Africa's Eastern Promise: What the West Can Learn From Chinese Investment in Africa", 5 Ocak 2010, (Çevrimiçi) <http://www.foreignaffairs.com/articles/65916/deborah-brautigam/africa%E2%80%99s-eastern-promise>, (erişim tarihi 16.11.2012).

³⁰⁸ Sedat Aybar, "Yeni Türk-Afrika Ekonomik İlişkileri ve Eski Engelleyici Söylem: Afro-Pesimizm", Çev. Hasret Dikici Bilgin, 1 Şubat 2006, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4093/yeni_turk-afrika_ekonomik_iliskileri_ve_eski_engelleyici_soylem_afro-pesimizm, (Erişim tarihi 17.09.2012)

³⁰⁹ Kenan Tepedelen, "Siyasi İlişkiler", 5. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü", 19-21 Kasım İstanbul, 2009.

³¹⁰ Aslıhan Altay Karataş, "Afrika Açılımı Ticareti Katladı", 21 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <http://yenisafak.com.tr/ekonomi-haber/afrika-acilimi-ticareti-katladi-21.11.2011-352261>, (Erişim tarihi 13.09.2012)

Tablo :1

	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyar \$)	47,253	63,167	73,476	85,535	107,215
AFRİKA	2,131	2,968	3,631	4,566	5,976
Kuzey Afrika	1,577	2,203	2,544	3,097	4,030
Sahra-Altı Afrika	554	765	1,087	1,469	1,947
Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyar \$)	49,409	69,492	79,889	139,576	170,057
AFRİKA	3,338	4,820	6,047	7,405	6,784
Kuzey Afrika	2,519	3,231	4,212	4,878	3,616
Sahra-altı Afrika	820	1,589	1,835	2,526	3,168

Kaynak: Sedat Aybar . "Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri".Stratejik Analiz.2009.

Tablo: 2

İthalat				
Milyon \$	2009	2010	2011	2012 (Ocak- Ekim)
Kuzey Afrika	2.237	3.098	3.342	2.705
Sahra Altı Afrika	1,7	1,725	3.424	2,203
Toplam	3,937	4,823	6,766	4,253
İhracat				
Kuzey Afrika	7,415	7,025	6,7	7,773
Sahra Altı Afrika	2,738	2,257	3,633	3,24
Toplam	10,153	9,282	10,333	11,013
Toplam Dış Ticaret hacmi	14,090	14,105	17,099	15,266

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Türkiye Afrika'dan başta ham madde ve imalat ürünleri almaktadır. Bu eğilim imalat sanayisine sahip gelişmekte olan ülkelerin Afrika ürünlerine olan talebindeki artışla da uyum içindedir.³¹¹

Gelişmiş Devletler ve Gelişmekte olan Pazar Ekonomileri Grubu olan G- 20'ye üye olmalarıyla ortak noktada buluştuğunu söyleyen Tom Wheeler, Güney Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiye bakıldığında şunları not etmektedir;

³¹¹ Aybar, a.g.m

“Yaklaşan yirmi yıl boyunca Türkiye, ciddi boyutlara ulaşan atmosfer kirliliği sorununu, Güney Afrika’nın “temiz” kömürünü ithal ederek çözmekte ve Güney Afrika’da çok sayıda Türk vatandaşın sahibi olduğu maden bulunmaktadır. Bir Türk-Güney Afrika İş Konseyi oluşturulmuş ve Güney Afrika ile diğer Afrika ülkelerinde çok sayıda “Anadolu Kapları”³¹² olarak tabir edilen işletme inşa edilmiştir. Bunlar arasında en göze çarpan, yerel piyasalara yönelik akrilik battaniye üretimi işidir.”³¹³

New York Times’in başlığında verildiği üzere Türkiye “yükseldikçe yükselmektedir”.³¹⁴ Güney Afrika’dan bir Kabine Bakanı ve bir Bakan yardımcısının da katılım gösterdiği 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında Güney Afrika’nın Türk Büyükelçisi Can Altan, yaptığı konuşması sırasında iki ülke arasındaki ikili ticaretin, küresel ekonomik gerilemeye rağmen 2008 yılında 20 trilyon Randa yükseldiğini ve bu rakamların ardından, Güney Afrika’nın Sahra’nın güneyinde; Türkiye’nin en büyük, tüm Afrika genelinde ise Cezayir’den sonra ikinci en büyük ticari ortağı olduğunu belirtmiştir. Güney Afrika açısından ise Türkiye, Rusya’da dâhil olmak üzere, Orta ve Doğu Avrupa’daki en büyük ticari ortağıdır.³¹⁵

Türkiye’nin hiçbir zaman sömürgeyle ilgisi olmadığını düşünen prof. Jean Berchmans Labana Lasay’Abar Türk-Afrika Kongresinde şu düşünceleriyle dikkat çekmektedir;

“Jeopolitik ve jeostratejik açıdan Türkiye; üç kıtanın, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika’nın birleşme noktasında yer almaktadır. Ayrıca bu konumu nedeniyle demir çelik, yedek parça, endüstriyel araçlar, ev gereçleri, petrol ve tekstil gibi ürünlerin Kuzey Afrika’ya ihracatında uluslararası ticaret için stratejik bir nokta oluşturmaktadır. Bu ürünler Türkiye, Sahra altı Afrika ülkeleri için ticari ilişkilerinin normale dönmesinde bir başlangıç noktası oluşturabilir.”³¹⁶

Afrika ülkeleri ekonomileri kendi içlerinde çok çeşitlilik göstermektedir, ancak, ekonomileri petrol ve petrol türevlerine bağlı olan ekonomiler, değerli madenlere (altın, elmas, gümüş vs.) dayalı olan ekonomiler ve nihayet tarım ve hayvancılığa bağlı olan ekonomiler şeklinde bir ayırım yapılabilir. Afrika’da zenginlik belli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Kıtanın en zengin ülkesi olan Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC), kıtanın toplam mal ve hizmet üretiminin

³¹² Anadolu Kapları: ekonomiye canlılık getiren kobiler veya Anadolu’nun yükselen gücünü temsil eden işletmeler anlamındadır, Kıvanç Özvardar, 16 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) <http://www.dw.de/likeminds-d%C4%B1%C5%9F-ticareti-masaya-yat%C4%B1r%C4%B1yor/a-16819411> (Erişim tarihi 18.05. 2013)

³¹³ Wheeler, a.g.e

³¹⁴ a.g.e, s.5

³¹⁵ a.g.e

³¹⁶ Jean Berchmans Labana Lasay’Abar, “**Dünyanın Meydan Okuması Karşısında Afrika Türk Diplomasisi İçin Ne Yararı Var?**”, Çev. Salim Başar, 5. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi , "Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü" , 19-21 Kasım 2009, İstanbul, s. 10.

%22'sini, Kuzey Afrika ülkeleri (KAÜ) ise %43'ünü gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak bu altı ülke (GAC) ve Kuzey Afrika Ülkeleri (KAÜ), kıtanın toplam mal ve hizmet üretiminin %65'ini gerçekleştirmektedir.³¹⁷

Yaygın imajın aksine Afrika sadece kuraklığın ve açlığın hakim olduğu fakir bir kara kıta değildir. Sadece Gine'de yeni keşfedilen 25 milyar varillik petrol rezervi, dünyanın en zengin yataklarından biri olmaya aday olmaktadır.³¹⁸ 30 milyon kilometrekareyi aşan yüzölçümü ve 1 milyara yakın nüfusu ile Afrika kıtası gerek barındırdığı doğal kaynaklar gerek sahip olduğu insan gücü ile uluslararası arenada gittikçe artan bir öneme sahiptir. Afrika kıtası dünya petrol ihtiyacının yaklaşık olarak %15'ini karşılamakta ve toprakları dünyada tarıma elverişli toprakların yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır.³¹⁹ Bunun gibi sebeplerden dolayı Afrika kıtası başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri(ABD), Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, Rusya, Japonya ve Hindistan gibi birçok ülkenin ilgilendiği ve rekabet içinde olduğu bir bölge konumundadır.³²⁰

Türkiye ve Asya'daki diğer hızlı büyüyen ekonomilerin Afrika'nın hammadde üretim sektöründeki mallara olan talepleri artmaktadır.³²¹ Türkiye'nin bölgeye yaklaşmasının nedenlerini ekonomik özelliklerde ve siyasi konjonktürde aramak mümkündür. Türkiye, başta inşaat sektörü olmak üzere birçok alan için büyük bir pazar oluşturan Afrika ile ekonomik ilişkilerini arttırmak istemektedir. Türkiye'nin kıtaya yönelik ekonomik stratejisi şunları sağlamayı amaçlamaktadır; küçük ve orta ölçekli işletmelerin bölge ülkelerine açılımlarının sağlanması, Türk sanayi için hammadde ve yarı mamullerin doğrudan ve uygun fiyatlarla Afrika ülkelerinden temin edilmesi, Afrika ülkelerindeki pazar paylarının artırılması, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik etkinliğinin artırılması ve bazı sektörlerdeki rekabet gücünü artırmak amacıyla bazı yatırımlarının Afrika'ya kaydırılması, bölge ülkelerine Türkiye'den teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, müteahhitlik, müşavirlik ve mühendislik firmalarımızın Afrika ülkelerindeki pazar paylarının artırılmasıdır.³²² Müteahhitlik projeleri, Dünya Bankası(DB), Afrika Kalkınma Bankası(AFKB), İslam Kalkınma Bankası(İKB), Arap

³¹⁷ Cem Topbaş, "Türkiye-Afrika İlişkileri", 1. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Türkiye - Afrika İlişkileri", 23-24 Kasım İstanbul, 2005.

³¹⁸ Abdülhamit Bilici, "Türk Elçisi Yüksekten Oturur" 28 Şubat 2009, (Çevrimiçi) http://www.zaman.com.tr/abdulhamit-bilici/turk-elcisi-yuksekten-oturur_820141.html Erişim tarihi 18.11. 2012)

³¹⁹ Şahin, a.g.e

³²⁰ Ufuk Tepebaş, " Sahra altı Afrika'nın Artan Önemi ve Türkiye", 21 Eylül 2007,(Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/692/sahra_alti_afrikanin_artan_onemi_ve_turkiye, (Erişim tarihi 10 Eylül 2012)

³²¹ Aybar, a.g.m

³²² Topbaş, a.g.e

ve Körfez Fonları ve Hükümetin bütçelerinden finanse edilmektedir. Türk firmaları Afrika pazarında da aktif bir şekilde yer almaktadır.³²³

Ülkeler arası direkt hava uçuşlarının olmayışı ve haberleşmede telefon ve diğer yollarda bir takım zorlukların ortaya çıkması ilişkilerin gelişmesinin önleyen faktörlerdir.³²⁴ Bu durum düşünülerek Türkiye ile Afrika arasındaki taşımacılık ve hava ulaşımı sorunlarını gidermek için Türkiye Ulusal Havacılık Şirketi Türk Hava Yolları (THY)(Turkish Airlines) Afrika'da yeni hatlar açmıştır. Türk Hava Yollarının İstanbul'dan Afrika'da çeşitli merkezlere başlattığı uçuşları şunlardır: Hartum, Addis Ababa, Lagos (2006), Johannesburg ve Cape Town (2007), Nairobi ve Dakar (2009), Darüsselam, Entebbe ve Akra (2010), Mogadişu (2012). Türk Hava Yolları'nın, Türkiye ile Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır arasında her zaman uçuşları olduğunu vurgulamak gerekmektedir.³²⁵ Türk Hava Yolları 22 Afrika ülkesinde 34 noktaya sefer düzenlemektedir.³²⁶ Kenya ile vizelerin kaldırılması³²⁷, Güney Afrika ülkeleriyle vizelerin kaldırılması³²⁸ da ticaret amaçlı başta olmak üzere ülkeler arası yolculuk sayısını arttırmaktadır. THY'nin Afrika'da direkt uçuş başlattığı ülkelerden biri de Kenya'dır. Dış Ticaret eski Müsteşarı Kayalar Nairobi'ye büyükelçi olarak atandığında neden Kenya sorusunun cevabı olarak: "Afrika'nın Hint Okyanusu'na açılan önemli bir kapısı ve bölgesindeki merkezi konumu" şeklinde cevap vermiştir.³²⁹

Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliğine yönelik ilişkiler iki önemli eksen üzerinde gelişmektedir. Söz konusu eksenler, Türkiye Kuzey Afrika ile Türkiye ve Sahra altı Afrika eksenleridir. Siyasi planda, Türk otoriteleri ile Kuzey Afrika otoriteleri arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşmektedir. Ticari anlamda Cezayir Türkiye'ye temel olarak ham maddeler sağlamış ve Türkiye de Cezayir de kamu hizmetinde ve doğalgaz tedarikinde yer almıştır. Türkiye aynı zamanda Mısır, Güney Afrika ve Libya ile karşılıklı olarak önemli bir miktarda elmas, petrol ve bu üç ülkenin ürettiği tekstilin ticaretini yapmaktadır.³³⁰

³²³ a.g.e

³²⁴ Altan, "Türkiye-Afrika...", a.g.e

³²⁵ Hazar, a.g.e, s.12

³²⁶ İbrahim Kalın, "Türkiye ve Afrika: Yeni bir stratejik ufka doğru", 14 Ocak 2013, (Çevrimiçi) www.zaman.com.tr, (Erişim tarihi 21.03. 2013)

³²⁷ Ferai Tınç, "Afrika Vizesiz", 5 Haziran 2005, (Çevrimiçi)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=324890> (Erişim tarihi 16.10. 2012).

³²⁸ Anadolu Ajansı, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/08/22/guney-afrika-ile-de-vize-kalkiyor>, 22 Ağustos 2011, (Erişim tarihi 18.08. 2012).

³²⁹ Abdülhamit Yıldız, "Büyümenin Yolu Afrika'dan Geçiyor", İTO yayınları, İstanbul, 2010, s. 55

³³⁰ Jean Berchmans Labana LASAY'ABAR, a.g.e, s.11

Türkiye ile Sahra altı Afrika arasındaki ilişkiler iki nedenden dolayı uzun zamandır Türk diplomasisi tarafından göz ardı edilmiştir. Türkiye'yi Sahra altı Afrika'dan ayıran faktörler mesafe ve dil olmak üzere Afrika'nın bu kesimindeki ülkelerin çoğunun resmi dil olarak Fransızca, İngilizce ve Portekizceyi konuşmaktadırlar. Bu yerlerde söz konusu devletlerin ekonomik operatörleri arasında ticaret için iletişim güçlüğü görülmektedir. Ticari planda 2003 yılında Türkiye özellikle Sahra altı Afrika ile ticari ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan bir stratejiye önem vererek Afrika ile ilgilendiğini göstermiştir. İstanbul-Johannesburg arasında bir havayolu hattının açılması Sahra'nın güneyindeki devletler ile Türkiye arasındaki ticareti kolaylaştırmaktadır.³³¹

Ticaretin artmasını sağlamak amacıyla, çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı korunması anlaşmaları üzerinde çalışmalar yapılmıştır.³³² Öte yandan son yıllarda Türkiye'nin Afrika Kıtası ile ticaretinin sürekli şekilde arttığını belirtmek gerekir. Sahra'nın güneyindeki ülkelerle ticaret hacmi 2000 yılında 742 milyon dolar, 2005 yılında 3 milyar dolar ve 2008 yılında 5,5 milyar dolar olmuştur.³³³ Bununla birlikte, küresel ekonomik kriz Türkiye'nin Sahra'nın güneyindeki ülkelerle ticaretini olumsuz olarak etkilemiştir. Nitekim 2009 yılında ticaret hacmi 4.88 milyar dolar ve 2010 yılında 4 milyar dolarda kalmıştır, 2011 yılında ise ticaret hacmi 7,5 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin tüm Afrika Kıtasıyla dış ticaret hacmi ile ilgili rakamlar şöyledir: 2005 yılında 9 milyar dolar, 2009 yılında 15,87 milyar dolar, 2010 yılında 14,1 milyar dolar ve 2011 yılında 17,1 milyar dolar seviyesine gelmiştir.³³⁴

Türk müteahitleri de Afrika ülkelerinde faaliyette bulunmaktadır.³³⁵ 1972 ile 2010 arasında tüm dünyada 89 ülkede Türk müteahitleri tarafından üstlenilen projelerin %21'i Afrika'da gerçekleştirilmiştir (39 milyar dolar). Bu projelerin %19'u Kuzey Afrika'da ve %2'si (3,7 milyar dolar) Sahra Altı Afrika'da gerçekleştirilmiştir.³³⁶ Genel değerlendirme olarak Türkiye'nin Afrika Kıtasına açılımı politikasının başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Son on beş yılda, Türkiye'nin tüm Afrika ülkeleri ile bütün alanlarda ilişkileri gelişmiştir.

³³¹ a.g.e, s.12

³³² Altan, a.g.e

³³³ Hazar, a.g.e

³³⁴ a.g.e

³³⁵ Kenan Tepedelen, "Siyasi İlişkiler", 5. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi , "Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü" , 19-21 Kasım 2009 , İstanbul.

³³⁶ Hazar, a.g.e

Dünyada hâkim olan ekonomik krize rağmen Afrika ülkeleriyle olan ticarete ciddi gerilemeler olmamıştır.³³⁷

Afrika'nın dünya ticaretindeki payını %1 oranında arttırabilmesi halinde kıtanın bu ticaretten elde edeceği kazancın, kıtaya yıllık olarak yapılan hibenin yaklaşık yedi katı tutarında olacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin tamamlayıcı dış ticaret yapısı ve "adil ticaret yoluyla serbest ticaret" vizyonu ile Afrika ülkelerinin ekonomik gelişmişlik düzeyini arttırabilecek en uygun ülkelerden birisi olduğu düşüncesi uzmanlar tarafından da yaygın bir fikir olmaktadır.³³⁸

Türkiye, Afrika'da ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirebileceği önemli fırsatlara sahiptir. Bununla ilgili olarak 2003 yılında Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi dâhilinde, kıta ülkeleri ile ticaret hacminin ve ekonomik işbirliği imkânlarının geliştirilmesi kararı alınmış ve bu karar başarıyla uygulanmıştır. Örneğin Sahra Altı Afrika ile yapılan ticaretimiz 2000 yılında 742 milyon dolar seviyesindeyken, bu miktar 2008 itibariyle 6 milyar dolara yükselmiştir. Yine 2008 itibariyle Kuzey Afrika ile yapılan ticaret miktarı 10 milyar dolara ulaşmıştır. 2010 yılında ise kıtanın geneli ile yapılan toplam ticaret miktarı yaklaşık 15,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.³³⁹ Türkiye'nin 2002 yılında Afrika'yla olan toplam ticareti 2 milyar dolarken, 2012 sonu itibariyle bu rakam 17 milyar doları geçmiştir. 2011 yılında Türk firmaları, Afrika'da 2 milyar dolarlık müteahhitlik projeleri üstlenmişlerdir.³⁴⁰

³³⁷ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, Ankara :Pelin Ofset, Mart 2011,s. 583.

³³⁸ Yener, **a.g.e**

³³⁹ **Dış Ticaret İstatistikleri**", Ekonomi Bakanlığı İnternet Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=5¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>, , (Erişim tarihi 24.02.2012).

³⁴⁰ Kalın, "Türkiye ve Afrika: Yeni bir...", **a.g.e**

Tablo: 3

Milyon Dolar

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL İHRACAT TOPLAMI	1.159	1.234	1.818	1.655	1.373	1.521	1.697	2.131	2.968	3.631	4.566	5.976	9.063	10.180	9.283	10.334	13.357
KUZZEY AFRIKA	986	980	1.502	1.344	1.087	1.150	1.267	1.577	2.203	2.544	3.097	4.030	5.850	7.445	7.025	6.701	9.444
DİĞER AFRIKA	174	253	316	311	285	371	430	554	765	1.087	1.469	1.947	3.212	2.735	2.258	3.633	3.913

Milyon Dolar

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL İTHALAT TOPLAMI	1.994	2.197	1.758	1.687	2.714	2.819	2.696	3.338	4.820	6.047	7.405	6.784	7.770	5.700	6.414	6.767	5.922
KUZZEY AFRIKA	1.618	1.813	1.493	1.404	2.257	2.115	2.138	2.519	3.231	4.212	4.878	3.616	5.267	3.542	4.306	3.342	3.309
DİĞER AFRIKA	376	385	265	283	457	704	558	820	1.589	1.835	2.526	3.168	2.503	2.158	2.108	3.425	2.613

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı . “**Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret**” .

Türk İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu(TUSKON), ekonomiye canlılık katmak adına Afrikalı ve Türk işadamlarının bir araya getirmeyi amacıyla 2006 yılında ‘ Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü’ adı altında bir organizasyon düzenlemiştir. Birçok Afrikalı ve Türk işadamlarının bulunduğu ve ticaret imkânı olduğu bu organizasyonda her yıl Türk ve Afrikalı Bakanlar da bir araya gelmektedir.³⁴¹

Türkiye’nin Afrika’ya ihracatını arttırmaya yönelik gerçekleştirilen Türk-Afrika İş Konseyleri kapsamında ilgili ülkelerde ortak iş toplantıları düzenlenmekte ve Türk İhraç Ürünleri Fuarlarına destek verilmektedir. Bu çerçevede Tunus, Fas, Cezayir, Libya, Sudan ve Mısır’la ortak İş Konseyleri tesis edilmiştir. 2008 Türk-Afrika İş Forumu’ndan sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Afrika Ticaret Sanayi Tarım ve Meslek Odaları arasında imzalanan bir anlaşma ile 2008 Ağustos ayında Türk-Afrika Ticaret Odası kurulmuştur.³⁴²

2003 Strateji Belgesi kapsamında Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için Şubat 2008’de başvuru yapmış ve bu başvuru aynı yılın Mayıs ayında kabul

³⁴¹ Abdülhamit Yıldız, “**Parlayan Yıldız Afrika**”, Afrika’nın Farklı Beyazları, İstanbul: İnno Yayıncılık, 2008, s.8

³⁴² Ali Engin Oba, “**Türkiye-Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem Başlarken**”, Stratejik Analiz, C. IX, S.102, Ekim 2008,S.45.

edilerek Guvernörler Toplantısı sırasında Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur.³⁴³

4.3. AFRIKA'NIN TÜRKİYE İLE TİCARETİN GELİŞMESİNİ DESTEKLEMESİ

Uluslararası ilişkilerde meydana gelen küresel ve bölgesel önemli gelişmeler, Afrika'nın da kendi içinde değişiklikler yapmasını zorunlu kılmıştır. Tek parti hükümetleri, askeri diktatörlükler artık kabul gören hükümet şekli değildir. Afrika'nın yatırımların kıtaya çekilmesini sağlamak için yeni ekonomi politikalarını uygulamaya koyduğunu, özel sektörün geliştirilmesini gerçekleştirmek ve devlet müdahalesinin azaltılması amacıyla gerekli politikaları yürürlüğe sokulduğu gözlemlenmektedir.³⁴⁴

Güney Afrika Cumhurbaşkanı Mbeki'nin dediği gibi, Afrika rönesansının hedeflerinin ve programlarının Afrikalılar tarafından tespit edilmesi ile başarı ve başarısızlıklardan Afrikalıların sorumlu olmaları halinde 'Afrika rönesansı' mümkün olabilecektir.³⁴⁵ Ancak Afrika'nın günümüzde dünya için en önemli kalkınma sorunu oluşturduğu için desteğe ihtiyaç duymaktadır.³⁴⁶

Çok kutuplu bir dünyaya giden yolda Çin, Türkiye, Brazilya, Hindistan, Güney Kore ve Meksika gibi yükselen değerlerin (emergent Powers) ortaya çıktığı dönemde, Afrika kendisine Türkiye gibi dostlar edinerek sorunlarına çözüm bulabilecek duruma gelmiştir.³⁴⁷

İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Formu, 16 Ağustos 2008 Deklarasyonu'nda Türk ve Afrikalı sivil toplum kuruluşları Afrika'nın her yerinde ortak faaliyet yapma kararı alınmıştır. İstanbul 14–16 Ağustos 2008 tarihleri arasında Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi'ne de ev sahipliği yapmıştır. Bu zirvede "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu" ile "Afrika ve Türkiye Ortaklığı İçin İşbirliği" çerçeve belgeleri imzalanmıştır.³⁴⁸

Kamerun Cumhurbaşkanı Paul Biya da zirvede samimi açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye'yi Kamerun'daki büyük kalkınma projelerinde rol almaya davet etmiştir. Tarım,

³⁴³ Oba, **a.g.e**, s.45.

³⁴⁴ Oba, "21.Yüzyıl ve Afrika'nın Yeniden Doğuşu", Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma,(der.) Ufuk Tepebaş, Ankara:TASAM Yayınları, 2009, s.218

³⁴⁵ Martin Meredith, " **The State Of Africa**", London, 2006, s.677

³⁴⁶ Oba, "21.Yüzyıl ve Afrika'nın Yeniden...", **a.g.e**

³⁴⁷ **a.g.e**, s.219

³⁴⁸ Hazar, **a.g.e**, s.9

dericilik, gıda, tekstil ve toplumsal konutlar söz konusu kalkınma projelerinin başında gelmektedir. Paul Biya, Kamerun'un Gine Körfezi'nde yer almasından dolayı 250 milyon kişilik bir pazarı oluşturduğunu vurgulamış ve Türk şirketlerinin maliyetini azaltmak ve sermayenin dolaşımını kolaylaştırmak için önlemler alındığını vurgulamıştır.³⁴⁹

Başka bir Afrika ülkesinin çağrısına örnek olarak Güney Afrika ülkesi Botswana'nın Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanı Phandu Skelemani, madencilik sektöründe özellikle de elmasla ilgili büyük kaynakları olduğunu vurgulamış ve şu sözleri söylemiştir;

"Bizim güçlü kaynaklarımız var. Türkiye 'deki iş adamları bizim ülkemize gelip elmas konusunda çalışmalar yapabilir. Elmasların çıkarılmasından, işlenmesine hatta mücevher yapılmasına kadarki süreçte işbirliği yapmak istiyoruz. Maden arama konusunda da Türkiye'yi destekliyoruz. Ülkemizde nerelerde maden olduğunu biliyoruz ama henüz haritası çıkarılmış değil. Dolayısıyla bir Türk iş adamları ülkemize gelip arama yapmak istediğini söylerse biz kendilerine hemen ruhsat veririz. Burada herhangi bir şekilde maden bulunursa, bununla ilgili çalışmaları da birlikte yapabiliriz. “³⁵⁰

Ankara'da resmi temaslarda bulunan Dışişleri Bakanı Skelemani, Botswana'nın Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek istediklerini belirterek, özellikle ekonomi alanında ilişkileri artırmak ve yoğunlaştırmak istediklerini belirtmiştir. Botswanalı Bakan, Türkiye ile ülkesinin siyasi perspektiflerinin büyük ölçüde örtüştüğünü ifade etmiştir.³⁵¹

Afrika kıtasında yer alan ülkelerin sınaî kalkınma hedefleri doğrultusunda daha aktif politikalar izlemeleri ve bu anlamda desteklenmeleri gerekmektedir. Dinamik yatırımların gerçekleştirilebilmesi, düşük olan kıta içi ticaret hacminin artırılması özel sektörün güçlendirilmesi, beyin göçünün azaltılması, standardizasyon ve iç teknolojik kabiliyetlerin geliştirilmesi hususları önem verilmesi gereken konuların başında gelmektedir.³⁵²

Afrika'nın sanayileşmeye yönelik politikalarının başarıya ulaşabilmesi, şüphesiz ekonomik dönüşümü sağlayabilmesi ve ürün çeşitliliğini arttırabilmesi ile doğrudan ilintilidir. Karşılıklı ticaret ve işbirliğinin gelişmesi anlamında Türkiye İşadamları ve Sanayicileri(TUSKON), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları

³⁴⁹Halil İbrahim Bahar, ‘**Afrika’ya Açılım**’, 23 Mart 2010, (Çevrimiçi)

<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1405> (Erişim tarihi 16.09. 2012).

³⁵⁰ Anadolu Ajansı, ‘**Elması Birlikte Çıkaralım**’, 6 Eylül 2012, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/elmasi_birlikte_cikaralim-1099422, (Erişim tarihi 08.01. 2013).

³⁵¹ **a.g.e**

³⁵² Mansfield, **a.g.e**

Derneği(MÜSİAD) gibi kurum ve kuruluşların düzenledikleri programlar kıtaya karşılıklı ilişkileri geliştirmekte ve ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

TUSKON-TİM ve AKİB'in ortaklığında Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığının Koordinasyonu ile yakın zamanda 2-4 Ekim 2012 tarihinde Güney Afrika'ya ticaret ve yatırım heyetinde Güney Afrika Ekonomik Kalkınma Bakanı Ebrahim Patel, Türkiye'nin fırsat olarak önlerinde durduğunu belirterek, ülke olarak önemli fırsatlar sunduklarını aktarmıştır. Ülke olarak önemli kaynaklara sahip olduklarının altını çizen Patel;

“Türk yatırımcılara yeni büyüme stratejimiz kapsamındaki sektörleri dikkatle incelemelerini tavsiye ediyorum. Madenlerin işlenmesi, ilaç ve otomotiv sektöründe yatırıma ihtiyaç var. Güneş ve rüzgâr enerjisini güçlü olarak üretmeyi planlıyoruz. Daha ucuz krediler sunabiliyoruz. Lütfen ülkemize gelin ve yatırım yapın. Önemli fırsatlar var.” şeklinde konuşmuştur.³⁵³

Güney Afrika'nın 50 milyon nüfusu olduğunu aktaran Patel, önemli bir pazar olduklarına dikkat çekmiştir. Ülke olarak Türk şirketleri için yatırım ve üretim üssü olabileceklerini ifade eden Patel, firmaların Güney Afrika'nın imkânlarından faydalanabileceği görüşündedir.³⁵⁴

TUSKON'un düzenlediği Türkiye-Güney Afrika Ticaret ve Yatırım Forumuna konuk olarak katılan Bakan Yardımcısı Thabete, Güney Afrika'nın konum olarak önemli bir bölgede bulunduğunu vurgulamıştır. Güney Afrika da Türk iş adamları için yatırım yapılabilecek alanların otomotiv, bilişim, yapı, tarım ürünleri, gıda güvenliği, kimyevi maddeler ve yakıt alanları olduğunu dile getirmiş, ülkeler arası ekonomik ilişkileri güçlendirme adına Güney Afrikalı ve Türk şirketlerin deneyimlerini bir araya getirdiği iyi ortaklıklar kurulabileceğini belirtmiştir. Thabete aynı zamanda, Güney Afrika'da tekstil ve mineral gibi sektörlerde de fırsatlar olduğunu bildirmiştir. Güney Afrika Sanayi ve Ticaret Bakan Yardımcısı, "Şu muhakkak şartları kolay kıldığımız takdirde Türkiye'den şirketlerin yatırımları daha artacaktır." ifadelerini kullanmıştır. Vizeler ile ilgili sorunlarını aşma adına gerekeni yapacaklarını vurgulayan Elizabeth Thabete, eğitim ve yatırım için ülkeye gelenleri mağdur etmediklerini dile getirmiştir. Thabete, Güney Afrika ve Türkiye için pek çok alanda yatırım ve güç birliği imkanı olduğunu da vurgulamıştır.³⁵⁵

³⁵³ TUSKON, "Güney Afrika'ya Ticaret ve Yatırım Heyeti", (Çevrimiçi)
<http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=392> (Erişim tarihi 03.01.2013).

³⁵⁴ a.g.e

³⁵⁵ TUSKON, "Güney Afrika-Türkiye Ticaret ve Yatırım Formu", (Çevrimiçi)
<http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=420> (Erişim tarihi 04.02.2013).

06 – 11 Ocak 2013 tarihleri arasında TUSKON yine, Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ve MÜSİAD organizasyonu ile Gabon – Nijer – Senegal’e yaklaşık 300 iş insanının katılımları ile Ticaret ve Müteahhitlik Heyeti düzenlemiştir. Afrika’ya açılım stratejisiyle birlikte kıtaya yönelik uzak coğrafyalara uçuş seferlerinde de artış gözlenmiştir. Başbakan yeni bir hattın daha açılarak ulaşımın kolaylaşması ve ekonominin canlanmasına örnek göstererek THY'nin İstanbul-Libreville seferlerinin ay sonunda başlayacağına dikkati çeken Erdoğan, Gabon'un dünyanın tüm ülkeleri ile en kolay ve uygun koşullarda bağlantısının sağlanacağını söylemiştir. ³⁵⁶Türkiye ve Gabon'un birbirine uzak coğrafyalar olmadığını ifade eden Erdoğan, "Tarih boyunca olduğu gibi, gelecekte de çok anlamlı bir işbirliği tesis edeceğimize, bölgelerimizde barışı, dostluğu, kardeşliği en güçlü şekilde oluşturacağımıza ve bunu savunacağımıza yürekten inanıyorum" şeklinde konuşmuştur. ³⁵⁷Erdoğan, Türkiye ile Nijer arasındaki ticari ilişkilerin 2009'dan bu yana artış gösterdiğini, 2012 yılı sonu itibarıyla ticaret hacminin 39 milyon dolara ulaştığını ancak bu rakamın yeterli olmadığını ifade etmiş ve şunları eklemiştir:

"Bunu daha da ilerilere taşımamız gerekiyor ve bu aramızdaki mevcut potansiyeli yansıtmıyor. Ama görüşmelerimiz sonucunda bunun hızla artması konusunda adımlarımızı işte buradaki bir araya gelişle birlikte başlatıyoruz. Firmalarımızın Afrika'daki kayıtlı yatırımları 5,5 milyar doları aştı. Önümüzdeki dönemde özellikle küçük ve orta ölçekteki işletmelerimizin ülkenizdeki yatırımlarını artırabilmeleri için özellikle kendilerine biz destek olmaya devam edeceğiz. Afrika ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkilerimizi artırabilmek için Türk Eximbank tarafından tahsis edilen kredilerin kullanımının ikili ticaretimizi de ekonomik ilişkilerimizi de arttıracığını düşünüyorum.”³⁵⁸

TUSKON Başkanı Meral ise;

“Türkiye ve Nijer arasındaki ticaret hacmi 2011 yılında sadece 25 milyon ve 2012 yılında ise 37 milyon dolar civarında. Biz bu rakamın kısa sürede 100 milyon dolarlar seviyesine ulaşmasını hedefliyoruz. Türk özel sektörü olarak Nijerli meslektaşlarımızla ortak birçok sektörde başarılı şirketler kurarak yeni işler yapabileceğimize inanıyoruz” diyerek Nijer’e verilen önemi belirtmiştir.³⁵⁹

Türkiye için Somali’nin de ayrı bir yeri vardır. Türkiye'deki özel sektörden 2011'de Somali'ye yapılan bağış miktarı, 365 milyon ABD Doları'nı aşmıştır; Türk hükûmetinin yardımları da Avrupa ülkelerini (Britanya dışında) geride bırakarak 49 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

³⁵⁶ RİSİAD(Rize Sanayici ve İşadamları Derneği), ‘‘TUSKON Başbakan Erdoğan ile Afrika Ziyareti Gerçekleştirdi’’ , 12 Ocak 2013, (Çevrimiçi) <http://www.risiad.org/rs/?p=1388>. (Erişim tarihi 24.03.2013).

³⁵⁷ a.g.e

³⁵⁸ a.g.e

³⁵⁹ a.g.e

Somali'nin ABD Özel Temsilcisi Abukar Arman'a göre, Türkiye'nin erdemli güç öğretisinin Somali'de kaydettiği başarı, yumuşak gücünün etkisini göstermektedir. ³⁶⁰Türkiye, Sahra-altı Afrika'da faal olan diğer pek çok yabancı güç gibi yeni-sömürgeci damgasıyla kendisini göstermek istememiş ve bunun için stratejik bir sistem kurmuştur. Türkiye, kıtaya yardımda bulunan diğer güçlerin çözemediği altyapı sorunlarının üstesinden gelerek, Somalilerle kendi ülkelerinde doğrudan ilgilenerek, Türk yurttaşlarını Somali'ye yönlendirerek ve Somali'li gençleri eğitim için Türkiye'ye getirerek Somali toplumunu istikrara kavuşturmaya ve ülke ekonomisinin yeniden canlanmasına yardım etmiştir. Zambiya, Mozambik, Moritanya, Zimbabve, Somali, Gambiya ve Nijer'de açılan yeni büyükelçilikler, bu ülkelerin pazarlarına Türk malı ihracatında 300 milyon ABD Doları tutarında bir yükselişi de beraberinde getirmiştir. Somali gibi ülkelere yapılan yardım ve destek onların kalkınmalarını sağlayacak ve Türkiye'ye de kazanım olarak geri dönebilecektir.

Türkiye'nin Sahra-altı ülkelerle arasındaki ticaret hacmi, bir önceki yıla göre yüzde 72 oranında artarak 2011'de 7,5 milyar doları bulmuştur. Türkiye, tüm Afrika ülkeleriyle bugün 16 milyar dolar olan ticaret hacmini, Cumhurbaşkanı Gül'ün ifadesiyle "birkaç yıl içinde" ikiye katlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye halen günde yaklaşık 600.000 varil petrol ithal etmektedir. Büyük hidrokarbon rezervlerine ek olarak Somali, Afrika'daki en uzun deniz kıyısı ve büyük ticaret rotalarının merkezinde yer alışı dolayısıyla jeostratejik bir öneme sahiptir. Genellikle karışık bir ülke olarak görülüp dikkate alınmadığı halde British Broadcasting Corporation (BBC) Afrika Editörü Mary Harper'a göre, Somali'nin insan kaynakları ve ticari sevgileri sağlamdır. Harper, "finans hizmetleri, telekomünikasyon sektörleri... bunlarda çok büyük paralar var" şeklinde konuşmaktadır. Aynı zamanda ülkeyi yeniden inşa etmek için çok büyük bir ham madde ve vasıflı işgücü ihtiyacı söz konusudur. Harper, "Türkiye'nin konumu ve bölgede devam edecek politikasıyla Somali'deki bu fırsatlardan önümüzdeki yıllar da Türkiye'nin yararlanabileceğini sözlerine eklemektedir.

Türkiye Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK), açılımı destekleyen stratejilerin uygulanmasında olumlu katkılarına önemsemektedir. TUSKON "Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü Programları" düzenlemiştir. Bu çalışmalar, özel sektörü Afrika ülkeleriyle iletişim

³⁶⁰Anadolu Ajansı, "Türkiye Afrika'yı Sallıyor", 21 Şubat 2013, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2013/02/21/turkiye-afrikayi-salliyor>, (Erişim tarihi 20.03. 2013).

kurmalarında ³⁶¹ faydalı olmuş ve bu firmalar yatırımlara başlamıştır. Yapılan bu programlar yetkililere Türkiye'nin tüm imkânları ve araçları ile kıtada kamu ve özel yatırımlarını artırma noktasındaki istek ve kararlılığını göstermektedir. Ayrıca Afrika Birliği de Türkiye ve Afrika kıtası ülkeleri ile olan ilişkilerin gelişimine katkı sağlamaktadır.³⁶²

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) de Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik programlar düzenlemektedir. TÜSİAD International tarafından düzenlenen "Afrika'da İş ve Yatırım Olanakları" seminerinde Türkiye'nin vakit kaybetmeden Afrika'ya gitmesi gerektiği vurgulanmıştır. Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC) Finansal Piyasalar ve Girişim Sermayesi Fonları Avrupa, Orta Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Direktörü K. Aftab Ahmed,

"Yatırımcının hangi ülkeye gideceği sektörel olarak değişiklik gösterecektir. Sektör olarak en büyük potansiyel altyapıda. Enerji ve gayrimenkulde de fırsatlar var."³⁶³ şeklinde konuşmuştur.

TÜSİAD International Başkanı Osman Boyner ise TÜSİAD'ın son 2 yıldır Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BRIC ülkeleri) ile birlikte Afrika'ya da önem vermeye başladıklarını belirterek, şunları söylemiştir:

"Afrika'ya dikkat çekmek ve yatırım yapmak isteyenleri bilgilendirmek istiyoruz. Coğrafi yakınlığımız, diğer ülkelere göre rekabet üstünlüğümüz ve bazı ülkelerle kültürel bağlarımız bize bu süreçte avantaj sağlayacaktır. Afrika uzun yıllardır fakirlikle mücadele ediyor. Ancak son 8 yılda ekonomik faaliyetleriyle de ön plana çıkıyor. Tüm Afrika ile ticaret hacmimiz 2010 yılında 4 milyar dolardı. 2011'de ise bu rakam 19 milyar dolara ulaştı."

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Afrika kıtasına yönelik ilişkilerde aktif rol oynayan kurum ve kuruluşlardan biri olmak üzere son dönemde Ekonomi Bakanlığı'nın düzenlediği Gabon, Nijer ve Senegal gezisine Başbakan, çok sayıda devlet üst düzey yetkilileri ve işadamlarıyla birlikte katılmıştır. Türkiye-Gabon İş Forumu'nun düzenlendiği Cite de La Democratie'de forumun açılışında bir konuşma yapan MÜSİAD Genel Başkanı Nail

³⁶¹ Atilla G.Kızılaslan, "Türkiye ve Afrika Ülkeleri Arındaki Ekonomik İlişkiler", Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları STK'lar: İş Birliği ve Kalkınma, (der).Ufuk Tepebaş, İstanbul:TASAM yayınları, 2009, s.17.

³⁶² a.g.e, s.18

³⁶³ Anadolu Ajansı, "TÜSİAD: Afrika'ya Erken Giden Kazanır", 1 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/20668449.asp> (Erişim tarihi 03.03.2013).

Olpak, “Afrika’ya sadece kendimiz kazanmak için gelmedik. Birlikte kazanacağımız işleri konuşmaya geldik,” diyerek karşılıklı kazanım anlayışına yönelik amaçları olduğu dile getirilmiştir.³⁶⁴

Türkiye ile Gabon arasındaki mevcut ticaret hacmini yeterli görmediklerini bildiren Erdoğan, şu yorumları yapmıştır;

"Ticaret ve yatırımları artırmak için çaba harcıyoruz. Ziyaretim sırasında başta tarım ve sağlık alanlarında olmak üzere imzalanan anlaşmalara ülkelerimiz arasındaki ahdi altyapıyı güçlendirdik. Yasal çerçeveyi tamamlamak üzere vize ile ilgili imzalarımızı attık ve bundan sonraki süreci çok daha farklı bir şekilde geliştireceğiz. Gabon'a gelirken 300 işadamı ile birlikte geldik. Bunların içerisinde 175 girişimcimiz var ki yıllık ciroları 65 milyar dolardır. İhracatları 12 milyar dolardır. Çalışan işçi sayıları ise 429 bin kişidir. Gabon'da yatırım yapmaya kendilerini özellikle teşvik etmek için kendileri de bizimle beraber bu seyahatte bulundular. Sektörel bazda yapacakları görüşmelerle Gabon'da gerek yağmur ormanlarının değerlendirilmesi noktasında burada barajlar kurulabilir, hidroelektrik santrallerden tutunuz içme suyu, kullanma suyuna varıncaya kadar.”

Dünya da Türkiye’nin Afrika’ya ilgisini yakından takip etmektedir. Independent gazetesince yayımlanan bir analizde Erdoğan’ın 300 işadamı ile Gabon, Nijer, Senegal’i içeren Afrika turu ile ilgili "Dev heyetin, dünyanın en büyük 20 ekonomisinden biri olan Türkiye'nin son yıllarda nasıl küresel bir oyuncu haline geldiğine vurgu yaptığı" yorumu yapılmıştır.³⁶⁵ Türkiye AK Parti döneminde Afrika’ya Açılım politikasıyla özellikle ekonomik alanda ilişkileri geliştirme çabasına girmiş ve birçok Afrika ülkesinden olumlu dönüş almış, işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirilmiştir.

4.4.SOSYAL VE KÜLTÜREL GELİŞMELER

Uluslararası alanda, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin bilinen çalışmalarının yanı sıra, “Afrika’nın Kalkınması için Yeni Ortaklık” (NEPAD) gibi yeni girişimler çerçevesinde Afrika’da sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. İnsani yardım programları ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen yardım programları hazırlanmıştır.

³⁶⁴MÜSİAD Resmî Sitesi, ‘Nail Olpak Başbakan Erdoğan’la Afrika’daydı’, ,(Çevrimiçi)

<http://www.musiad.org.tr/icerik.asp?kat=musiad&id=229> (Erişim tarihi 13.02.2013).

³⁶⁵Turkarabnews “Erdoğan Afrika’dan dönüyor dünya onu konuşuyor”,11 Ocak 2013, (Çevrimiçi)

<http://www.timeturk.com/tr/2013/01/11/erdogan-donuyor-dunya-onu-konusuyor.html> (Erişim tarihi 22.02. 2013)

Öte yandan kültürel ilişkileri geliştirmek ve eğitim alanındaki katkıları artırmak için çabalar gösterilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Nijerya, Gana, Sudan, Tanzania gibi Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkelerinin parlamentolarında dostluk gruplarının olması ikili ilişkilerin gelişmesine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.³⁶⁶

Türkiye birçok Afrika ülkesinde barış koruma harekâtlarına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin Afrika'da barışı, istikrarı ve kalkınmayı sağlamaya destek olma politikası bağlamında, 2010 yılında Kahire'de yapılan Darfur'un Yeniden İnşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler Konferansı'nda, Türkiye, Mısır ile birlikte eş başkanlık üstlenmiştir. Bu Konferans'ta Türkiye 2010-2015 yılları için sağlık, tarım ve eğitim alanlarında 70 milyon dolarlık bir yardımda bulunacağını belirtmiştir.³⁶⁷ Öte yandan Türkiye 2010 yılında İstanbul'da Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından düzenlenen Somali Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. Bir sonraki Konferans da İstanbul'da yapılacaktır.

Eğitim alanında Afrikalı öğrenciler, Türk Hükümeti'nin başlattığı bir inisiyatif ile Türk üniversitelerine çeşitli branşlarda eğitim almaya başlamıştır. Bu kapsamda karşılıklı olarak bilim adamları değişim programları uygulanmış ve İslam Konferansı Örgütü(İKÖ) üye ülkelerinin Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerdeki Müslüman öğrencilere burs sağlaması yolu ile gerçekleştirilmiştir. Eğitim almaya gelen öğrencilerden Türk üniversitelerinin çoğunda eğitim dili olan Türkçeyi iyi seviyede okuma, yazma ve konuşma becerisi göstermeleri beklenmektedir. Bu da Afrikalı öğrencilerin Türk toplumuna entegrasyon sürecini hızlandırmaktadır. Dil konusunda yeterlilik aynı zamanda yabancı öğrencilere Türk kültürünü ve Türkiye'nin dünyaya bakışını daha iyi anlama imkânı vermektedir. Türk üniversitelerinde okuyan Afrikalı öğrenciler arasında okulu bırakanların sayısının oldukça azdır. Çoğu Afrikalı öğrenci, okullarını başarı ile bitirmektedir ve bu olumlu bir gelişmedir.³⁶⁸

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Afrika Kökenli lisansüstü öğrenciler için özel burs programı başlatmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı da Başbakanlığın himayesinde 2011 yılında İstanbul'da 'II. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi'

³⁶⁶ Hazar, **a.g.e.**, s.11

³⁶⁷ **a.g.e.**, s.12

³⁶⁸ Muhammed Bakari, "Türk-Afrika Sosyo-Kültürel İlişkileri", Çev. Hasan Öztürk, 1. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi , "Türkiye - Afrika İlişkileri", 23-24 Kasım 2005, İstanbul, s.4

düzenlemiş ve bu toplantıda Afrika'nın sömürgeci geçmişinin aşılmasında günümüzdeki insani sorunların çözümünde İslami değerlerin önemine dikkat çekilmiştir.³⁶⁹

³⁶⁹ Birol Akgün, ‘‘Erdoğan’ın Afrika Turu: Türkiye ve Afrika’nın Birbirlerini Keşfi’’, Stratejik Düşünce, Şubat 2013, s.52

Kültürel ilişkilerin gelişiminde önemli adımlar atılmıştır. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu(USAK) gibi çeşitli düşünce kuruluşları, Afrika'nın önemini bilincinde çeşitli faaliyetleri yürütmektedirler. Kültürel ilişkilerde önemli bir gelişme üniversitelerin faaliyetlerinde görülmektedir. Ankara Üniversitesi, bu alanda öncülük yaparak 3 Aralık 2008'de Türkiye'nin ilk Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi'ni (AÇAUM) açmıştır. Söz konusu merkez yayınladığı aylık Afrika Gündemi başlıklı haber bülteniyle, her ay düzenlediği Afrika edebiyat ve sinema günleriyle Türk halkının Afrika'yı daha iyi tanınmasına hizmet etmektedir.³⁷⁰

Ancak daha da önemlisi akademik çalışmalarda yer almayan Afrika kıtasını akademik yaşama yeniden kazandırmak üzere Afrika Çalışmaları adıyla bir Yüksek Lisans programı başlatmıştır. Türkiye'de Afrika uzmanları yetiştirmeyi hedefleyen programa katılan öğrenciler, daha sonra doktora yapmak üzere Afrika'ya gönderilmektedirler. Batı aracılığıyla değil, Türkiye'nin Afrika'dan Afrika'yı; Afrika'nın da yine Batı aracılığıyla değil, Türkiye'den Türkiye'yi öğrenmesi ve tanınması istenmektedir.³⁷¹

Okuryazarlık oranları bakımından, Sahra-altı Afrika'nın nüfusunun %90'ı elli yıl önce okuryazar değildi. Kadınlar okula gidemiyordu. 1995'te, Sahra-altı Afrika'daki yetişkin kadınların neredeyse yarısının okuryazar olduğu tahmin edilmektedir. Aynı tarihte Şili'deki yetişkin kadınların %80'i, Meksika ve Filipinler'dekilerin yarısından fazlası, Tayland'dakilerin üçte birinden fazlası ve Singapur'dakilerin beşte birinden fazlası okuryazardır. 1930'lu yılların sonunda Tayvan'da ilkokula kayıt oranı %80'ler civarındaydı, Kore'de ise %40'tı. 1949-1950'de Fransız hâkimiyetindeki Batı Afrika'da erkek ve kadınların ilkokula kayıt oranı %6, Tanzanya'da %10, Nijerya'da %16 idi. 1980-1993 arasında ilkokula kayıt oranı Sahra-altı Afrika'da on milyon artmıştır. Nijerya, Tanzanya ve Kenya gibi büyük Afrika ülkelerinde 1970'ten bu yana kız çocuklarının yıllık ilkokula kayıt oranı 5 kat artmıştır.³⁷² Afrika'nın çoğu ülkesinde açılan Türk okulları ile de birçok Afrikalı genç eğitim hayatına kavuşmaktadır.³⁷³

³⁷⁰Melek Fırat, "Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı Ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM), s.5

³⁷¹ a.g.e

³⁷² Aybar, a.g.m

³⁷³ Faruk Mercan, "Afrika'daki Örnek Beyaz Adamlar", 28 Nisan 2008, Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-15495-34-afrikadaki-ornek-beyaz-adamlar.html> (Erişim tarihi 10.11.2012).

BM En Az Gelişmiş Ülkeler listesine göre dünyadaki 48 en fakir ülkenin 33'ü Afrika'da bulunmaktadır. Türkiye, Mayıs 2011'de bu programı on yıllığına üstlenmiş ve En Az Gelişmiş Ülkelere her yıl 200 milyon dolar tahsis etme kararı almıştır.³⁷⁴ İlki geçen yıl Mayıs ayında yapılan Türkiye-Afrika Medya Forumu, 54 Afrika ülkesinden üç yüzün üzerinde Afrikalı medya mensubunu bir araya getirmiştir. Afrikalıların ortak mesajı “Türkiye ile Afrika artık doğrudan ve aracısız konuşmaya başlamalıdır” olmuştur. Anadolu Ajansı, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü ve diğer medya kuruluşları sayesinde artık Türkiye ile Afrika doğrudan konuşmaya başlamaktadır.³⁷⁵

Bilindiği gibi birçok Afrika ülkesi, günümüzde birbirleriyle doğrudan bağlantısı bulunan söz konusu alanlarda ciddi boyutlara varan sorunlar yaşamakta ve dış desteklere ihtiyaç duymaktadır. Afrika'nın GSMH'sinde %15'lik bir paya sahip olan tarım sektörü, özellikle Doğu Afrika'da %30'un üzerindeki payı ile temel geçim kaynaklarının başında gelmektedir. Buna karşın, küresel ısınma, tarım sektörünün öncelikli sorunları arasında yer almakta ve son Afrika Birliği Zirvesi'nin de ana gündem maddesi olan ekonomik büyüme ve gıda güvenliği için tarım alanında ciddi yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.³⁷⁶ Tarımsal üretimdeki verimin son derece düşük olmasına bağlı olarak gıda krizleri ortaya çıkmakta ve hükümetler, kıt kaynaklarını bu özel önlem paketlerine harcamak zorunda kalmaktadırlar.

Gıda güvenliği konusu, barış ve istikrar açısından da kritik bir önem teşkil etmektedir. Günümüzde gıda güvenliğinin bulunmadığı bölgeler, aynı zamanda çatışmaların hüküm sürdüğü bölgelerdir. Yaygınlaşan şiddet olaylarının neden olduğu göçler, gıda kıtlığı riskini arttırmakta ve ölümcül kıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimdeki çatışmalar, toplu göçleri teşvik etmekte; işsizlik, yaygın suç oranı ve çevresel krizlerle birlikte salgın hastalık riski artış göstermektedir. Zira kıtadaki sağlık sorunları, işgücünü sekteye uğratarken, mali gelirleri düşürmekte ve toplumda sosyal bunalımlara neden olabilmektedir. Buna karşın, Afrika'da gıda güvenliğine ilişkin geliştirilen erken uyarı sistemlerinin, kıtlıkların önlenmesinde ve sağlık sorunlarının azaltılmasında önemli görevler üstlendikleri görülmektedir ki, bu tür sistemlerin kıtanın gerekli tüm bölgelerine yayılması gerekmekte ve bu kapsamda dış desteklere duyulan gereksinim de artmaktadır.³⁷⁷

³⁷⁴ Akgün, a.g.e

³⁷⁵ Kalm, a.g.e

³⁷⁶ Ufuk Tepebaş, “G8'lerin Afrika'ya Yaklaşımı”, 13 Temmuz 2009,(Çevrimiçi)

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1103/g8lerin_afrikaya_yaklasimi, (Erişim tarihi 11 Ocak 2013)

³⁷⁷ a.g.m

Sağlık; iyi yönetim ve eğitimle birlikte sosyal ve ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Sağlık sorunlarının ve bunlara bağlı ölüm vakalarının, makro- ekonomik boyuttaki olumsuz sonuçları gayet açıktır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yapmış olduğu bir çalışma, %30 oranında HIV virüsünün yaygınlığıyla büyüme oranındaki tahmini kaybın %2,5 olduğunu, GSMH'lerde ise kişi başına düşen gelirdeki kayıp oranının ise %1,6 olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷⁸ Ayrıca HIV/ AIDS, sıtma ve verem gibi hastalıkların yaygın olduğu bölgelerde ortalama yaşam süresi de düşmektedir. HIV/ AIDS, sıtma ve veremin yaygınlaşması sonucu 1990'da 50 olan ortalama yaşam süresi 46'ya kadar düşmüştür.³⁷⁹ Afrika kıtasında; HIV/ AIDS ve diğer bulaşıcı hastalıkların yayılması için uygun bir ortam bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Eko-sistemin bozulması, su ve çevre kirliliği, çatışmalar, temel hakların ihlalleri, yoksulluk, işsizlik ve sosyal şiddet, sağlık koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir.³⁸⁰

Sudan, Etiyopya ve Kenya olmak üzere Afrika kıtasında yaşanan yoksulluk, açlık ve salgın hastalıklardan etkilenen mağdur insanlara yardım etmek amacıyla çadır, battaniye ve sağlıklı barınma şartlarının oluşturulmasına yönelik hijyen malzemeleri gönderilmiş, Sudan'da faaliyet gösteren ve Türk Kızılay'ı tarafından işletilen Sahra Hastanesi'nin tüm ilaç ve tıbbi malzeme, cihaz ve ekipman ihtiyaçları karşılanmıştır. Halen Sahra Hastanesi'nde Türk sağlık personeli görev yapmaktadır.³⁸¹ Türk Kızılay'ı aracılığıyla Senegal, Tunus, Mozambik Cezayir bölgelerine yönelik de aynı yardımlarda bulunulmuştur.³⁸²

Türkiye özellikle Somali konusunda büyük bir hamle yapmış ve unutulmaya terk edilmiş bir Afrika halkına yardım için uluslararası bir kampanya başlatmıştır. Açlık, kuraklık ve iç savaş yüzünden on binlerce insanın öldüğü Somali'ye 2011 Ramazan ayında büyük bir çıkarma yapan Başbakan Erdoğan, Somali'yi tekrar dünyanın gündemine taşımıştır. BM, Afrika Birliği ve diğer ülkeler harekete geçmiştir. Yardımlar toplanmış, Sahra hastaneleri kurulmuş, seçimler yapılmıştır. Somali kendi içinde hala sorunlar barındırmakta ancak sorunların aşılmasında olumlu bir gidişat söz konusudur. Bir gazetecinin ifadesiyle Türkiye Somali'ye

³⁷⁸ Zahra Nuru, "Sahra altı Afrika'da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar" Ufuk Tepebaş (der.), Sahra altı Afrika içinde, (409- 421), İstanbul:TASAM Yayınları, 2007, s.411

³⁷⁹ CDP Report 2005, Department of Economic and Social Affairs, "Development challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries", United Nations Publications, 2005, s.2

³⁸⁰ Tepebaş, a.g.m

³⁸¹ TİKA, "Türkiye'nin 2007 Yılı Kalkınma Yardımları", Ankara,2008, s.3

³⁸² Ömer Taşlı, "Afrika Ülkelerine Yapılan Yardımlar ve Türk Kızılayı", Türkiye- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, TASAM Afrika Enstitüsü, III. Çalıştay Raporu, Rapor No.22, Aralık 2007, s.15

sadece yardım etmiyor; “Somali’de yeni bir devlet kuruyor”³⁸³ Türkiye’nin de Afrika’ya yönelik her alanda yaptığı açılım küresel ve bölgesel aktör olma iddiasında olan Türkiye için gerekli bir ihtiyaçtır. ³⁸⁴Bu ihtiyacın karşılıklı ihtiyaçları gidermesi de küresel ekonomi de her iki tarafı da canlı tutacak kalkınmasını sağlayacaktır.

4.4.1 TÜRK İŞBİRLİĞİ ve KOORDİNASYON AJANSI (TİKA)

TİKA, Türkiye’nin kalkınma yardımları ve özelde de teknik yardımlarını koordine eden ve gerçekleştiren bir hükümet kuruluşudur. Türkiye’nin kalkınma yardımlarının geçmişi 1980’li yılların başına kadar gitmektedir. Ancak kurumsal anlamda kalkınma yardımlarının gelişmeye başladığı tarih 1990’lı yılların başı, yani dünya haritasının değişmeye başladığı, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)’nin ve Yugoslavya’nın dağılıp, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin ortaya çıktığı döneme rastlamaktadır. ³⁸⁵Türkiye, yeni bağımsızlığını kazanan ülkeleri hemen tanımış ve bu ülkelerin devletleşme süreçlerini hızlandırmak, kurumsal kapasitelerini ve insan kaynaklarına yönelik kapasitelerini geliştirmek amacıyla TİKA’yı kurmuştur. Zaman içerisinde kurulduğu ilk yıllardaki hedef kitle olan Orta Asya ve Kafkaslar genişlemiş, Balkanlar ve son iki yılda da başlıca Afrika, Bosna Hersek ve Kosova gibi kriz bölgelerine ilaveten Türk dış politikasındaki ve Türk Dış Ticaret Politikasındaki yeni açılımlar çerçevesinde gündeme gelen “Afrika’ya Açılım Projesi” kapsamında TİKA, Afrika’da da faaliyetlerine başlamıştır.³⁸⁶

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Afrika Kıtası için değişik alanlarda işbirliği ve teknik yardım projeleri gerçekleştirmek amacıyla faaliyette bulunmaktadır. TİKA Afrika’daki programlar için eşgüdüm sağlamaya yönelik olarak üç Bölgesel Ofis açmıştır: Addis Ababa (2005), Dakar (2007) ve Nairobi (2012). Kahire’de de yakında bir Bölgesel Ofis açılması öngörülmektedir. Siyasi ilişkilerin gelişmesi açısından, Türkiye’ye sağladığı prestij bakımından açılan bu bölge ofisleri Türk dış politikası için büyük bir kazanım olmuştur.³⁸⁷ Ayrıca 2011 yılında Trablus ve Mogadişu’da İrtibat Ofisleri açılmıştır. TİKA şimdiye kadar 37 ülkede projeler yapmıştır. Türkiye’nin devlet kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle

³⁸³ Kalm, a.g.e

³⁸⁴ Fevzi Öztürk, “Türkiye'nin Afrika'da işi ne?”, 10 Ocak 2013, (Çevrimiçi)

<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/FevziOzturk/turkiyenin-afrikada-isi-ne/35775> (erişim tarihi 20.03.2013).

³⁸⁵ Musa Kulaklıkaya, “Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya Yönelik Kalkınma Yardımları”, 2. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi, "Sahra Altı Afrika", 12-13 Aralık 2006, İstanbul.

³⁸⁶ Kulaklıkaya, a.g.e

³⁸⁷ Altan, a.g.e

yaptığı kalkınma yardımı 2009 yılında 97 milyon dolara 2010 yılında 102 milyon dolara ulaşmıştır.³⁸⁸

1990'ların sonlarında gündeme gelen, 2000'li yıllarda da pekişerek devam eden ilişkilerin somut sonuçlarını artan üst düzey ziyaretlerde, yeni diplomatik temsilciliklerin açılmasında, TİKA faaliyetlerinde gözlemlemek mümkündür. Türkiye'nin dış yardımlarını organize eden Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı'na bağlı olan TİKA, Afrika ülkeleriyle ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel işbirliği için önemli bir kuruluştur.

TİKA'nın proje ve faaliyetlerini genişleterek, Türkiye bölgede uzun dönemli sosyal ve ekonomik kalkınma altyapısıyla birlikte, kriz anında acil insani yardım imkânını arttırmak ve sorunların çözümünde aktif rol oynama hedefi gütmektedir. Bu doğrultuda 2003'te Ajans'ın faaliyet alanı genişletilmiş, Senegal, Sudan ve Etiyopya'da 3 yeni ofis açmış, bugüne kadar 37 Afrika ülkesinde projeler gerçekleştirmiş ve son üç yıldaki resmi kalkınma yardımları 650 milyon dolara ulaşmıştır. Ayrıca Ağustos 2008'de Afrika'nın tarımsal kalkınmasını geliştirmek amacıyla ortaya atılan ve 2008-2010 yılları arasında uygulanması kararlaştırılan Afrika Kalkınma Programı, Burkina Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine Bissau, Mali, Senegal, Komor Adaları, Madagaskar, Tanzanya, Kenya, Ruanda ve Uganda'ya kadar genişletilmiştir.³⁸⁹

TİKA'nın Afrika'da 9 ülkede koordinasyon ofisi var. TİKA, kıta çapında 34 ülkede onlarca proje yapmakta, tarım ve balıkçılığa destek vermekte, su kuyuları açmakta, okul ve klinik kurmakta, Afrikalı öğrencileri, diplomatları ve güvenlik birimlerini eğitmektedir. Somali'de su ve sanitasyon çevre düzenlemesi çalışmaları yapılmıştır. İnşaat projeleri başlatılmış, hastalar tedavi edilmiş, ulaşım ve alt yapı faaliyetlerini güçlendirecek faaliyetler gerçekleştirilmiştir.³⁹⁰ Ayrıca Türk STK'ları kıta çapında yoğun çalışmalar yapmaktadır. Türkiye her yıl Afrikalı öğrencilere devlet bursu veriyor. 2012-13 akademik yılında Afrika'ya tahsis edilen toplam devlet bursu bini geçmiş durumdadır. Özel vakıf üniversiteleri de kalkınmada öncelikli ülkelerin öğrencilerine burslar vermeye başlamaktadır.³⁹¹

³⁸⁸ Hazar, **a.g.e**, s.12

³⁸⁹ **a.g.e**

³⁹⁰ Serdar Çam, " **Türkiye Değişen Dünya Düzeninde daha etkin Rol almaya Başladı**", "TİKA Dünyası", S.2, 2012, s.4.

³⁹¹ İbrahim Kalın, "Türkiye ve Afrika: Yeni bir stratejik Ufka Doğru", 14 Ocak 2013, (Çevrimiçi) http://www.zaman.com.tr/yorum_turkiye-ve-afrika-yeni-bir-stratejik-ufka-dogru_2040313.html, (Erişim tarihi 20 Ocak 2013).

TİKA teknik yardım çalışmalarını uygularken, projelerin uygulanmasında Türkiye’deki ve yardımdan yararlanan ülkelerdeki kamu kuruluşu uzmanlarından ve diğer altyapılarından yararlanmaktadır. Bunun yanında başta BM bünyesindeki Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü(UNESCO),Dünya Sağlık Örgütü(WHO) ve Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme Örgütü(UNIDO) gibi kalkınma örgütlerinin yanı sıra Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Development Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü(OECD), İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)ve NEPAD gibi birçok uluslararası doner kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır.³⁹² TİKA’nın çalışma alanlarını kısaca sıralamak gerekirse, bunlar; sosyal ve ekonomik altyapılar, üretim sektörleri, kültürel işbirliği ile iletişimin geliştirilmesi, sosyal barışa katkı ve acil insani yardımlardır.³⁹³

Eğitim alanında 1991 yılından bugüne kadar Türkiye Afrikalılara 3254 burs vermiştir. Bu bursların 864 adedi kullanılmıştır. 2011-2012 eğitim yılı için Afrika ülkelerine sunulan burslar 425 adettir. Milli Eğitim Bakanlığının istatistiklerine göre Türkiye’de 589 burslu Afrikalı vardır. Bundan başka Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye’deki okullarda din adamları eğitimi için 116 burs vermiştir. TİKA’nın yanı sıra İslam Konferansı Örgütü’nün gerçekleştirdiği sosyal projelere Türkiye tarafından sağlanan katkılar önemli gelişmelerdir.

4.4.2. İNSAN HAK ve HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI (İHH)

Afrika ile İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı’nın buluşması 1996 yılında gerçekleşmiştir. İHH Afrika’da çalışmalar yapmaya başlamıştır. İlk olarak Somali ile ilgilenilmiştir. Çünkü 1991 yılında yaşanan iç karışıklık sonrası Somali büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kurban Bayramı dönemi Kenya üzerinden Somali’ye ulaşarak bölgeye insani yardım yapılmıştır.³⁹⁴

Endüstriyel kalkınma; temiz enerji , su ve sağlıklı iş gücü gerektirmektedir. Ancak Afrika sürekli ve yaygın olarak birçok insanı zayıflatan ve öldüren ekonomik kalkınmayı, eğitimi ve yaşam koşullarını kısıtlayan su ve sağlık koşullarının geliştirilmesine ilişkin krizlerle karşı

³⁹² Mustafa Şahin, “**Afrika Ülkelerinde Kalkınma Yardımları ve TİKA**”, Türkiye- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, TASAM Afrika Enstitüsü, III. Çalıştay Raporu, Rapor No.22, Aralık 2007, s.6.

³⁹³ Kulaklıkaya, **a.g.e**

³⁹⁴ Hüseyin Oruç, “**Afrika Ülkelerinde Kalkınma Yardımları ve Türk Sivil Toplum Kuruluşları**”, Türkiye-Afrika ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi III. Çalıştay Sonuç Raporu, Startejik Rapor No.22, Aralık 2007, s.11

karşıya kalmaktadır. Risk alanında olan özellikle büyüyen şehirlerin ve yasal olmayan yerleşim bölgelerinin kırsal alanlarında yaşayan yoksul kadınlar ve çocuklardır.³⁹⁵

1999-2000 döneminde Etiyopya'daki su sorunu su kaynakları açılarak çözüme yardımcı olunmuştur. 2006 yılında Afrika'yı merkez alan kalkınma, yatırım ve insani yardım projeleri içerikli bir Afrika kampanyası başlatılmıştır. BM raporunda Doğu Afrika'da yaşanan kuraklık nedeniyle 700.000 insanın ölüme yaklaştığı bilgisi üzerine "700.000 insan ölüyor" sloganıyla kampanyalar yürütülmüş ve Afrika'daki 53 ülkeden 41'ine ulaşılmıştır. Klinik, cami, okul, üniversitelerde çeşitli bölümlerde laboratuvar inşaatı yapılmış, üniversite öğrencilerine burs anlamında destek sağlamıştır. Nijer'de alt yapı çalışmaları yapılmıştır. Bir milyar nüfuslu Afrika'nın on milyondan fazlasının yaşadığı görme sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla Somali'de Mogadişu'da bir hastanenin ameliyathanesinin göz ameliyathanesine çevrilmesiyle 700'e yakın insanın katarakt ameliyatı gerçekleştirilmiştir.³⁹⁶ Türkiye sadece Kenya'da üniversite kuran, Somali'de katarakt ameliyatını bir aktör değil, değişen dış politika vizyonuyla birlikte ve birçok STK'nın da katkılarıyla Gazze'ye yardım eden, Latin Amerika'da veya Haiti'de deprem olduğunda ilk olarak bölgeye yetişebilen bir insani yardım alt yapısına sahip gücü temsil etmektedir.³⁹⁷

TUSKON, MÜSİAD, TÜSİAD İHH, TİKA gibi kurum ve kuruluşlar, Türkiye'nin Afrika'da dış politikasında yumuşak güç merkezinde ilerlediğinin göstergeleridir.³⁹⁸

4.5.KÜRESEL YARDIM SAHASI OLARAK AFRIKA: YARDIMLARIN AFRIKA'YA ETKİSİ

G8 ülkelerinin ise Afrika ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik çeşitli stratejiler benimsedikleri görülmektedir. Nihayetinde G8 ülkeleri ile Afrika arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve kıtanın sosyo-ekonomik kalkınmasının hızlandırılması amaçlarına yönelik "G8 Afrika" adı verilen bir diyalog süreci de bulunmaktadır. Başında da

³⁹⁵ Caroline Gathoni Mungara, "Afrika'da Sağlık Koşullarının Geliştirilmesi", Çev. Ayşe Merve Kamacı, Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma, (der.) Ufuk Tepebaş, İstanbul: TASAM, ,2009,s.134

³⁹⁶ Hüseyin Oruç, **a.g.e.**, s.14

³⁹⁷ Taha Özhan, "Enine Boyuna Programı", 29 Aralık 2010, Ahmet Davutoğlu ile röportaj, (Çevrimiçi) <http://file.setav.org/Files/Pdf/davutoglu-2010-turk-dis-politikasini-degerlendirdi..pdf>, (Erişim tarihi 06.09.2012), s.8

³⁹⁸ Mehmet Özkan, "Turkey's New Engagement in Africa&Asia Scope , Content and Impications", Perceptions, Sonbahar 2011, C.XVI, S.3, 123.

ifade edildiği gibi geçmiş zirvelerde de Afrika'nın sürekli olarak gündemde yer alması, ilişkilerin "stratejik ortaklık" çerçevesinde tanımlanması, kıtanın Batı dünyasında artık daha farklı algılanmaya başladığının açık bir göstergesidir. Bu durum, Afrika'nın zaman zaman dış borçlarının silinmesinin yanı sıra bölgeye yapılan yatırım ve yardımlarda kendisini göstermektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir husus da başta Çin H. C. ve Hindistan olmak üzere Batı dünyası dışındaki yükselen güçlerin son dönemde kıta üzerindeki büyük atılımlarının bir yerde G8'lerin Afrika politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda bırakmasıdır.³⁹⁹ Yükselen değerlerin sorunları böyleyken ve kıta etrafında büyük güçler arasında da bir rekabet varken, çağa ayak uydurabilmek gelişmeleri yakından takip etmek ve bunu yaparken de tarihsel yakınlık bağlarını ve ortak kültürü hatırlayarak bölgeyle ilişkileri geliştirmek Türkiye için de önemli bir gereklilik olmuştur.

Afrika ülkelerine birçok yardım yapılmasına rağmen çoğunun yoksulluk probleminden kurtulamamaları da dikkat çekicidir. Graham Hancock'un *Yoksulluğun Efendileri* (1989) adlı çalışmasına göre, az gelişmiş ülkelere yapılan bütün yardımlar yardımdan öte olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Hancock, BM, Dünya Bankası ve diğer insani yardım kuruluşlarının sağladığı uluslararası yardımların kötüye kullanılmaları ve yetersizliklerine ilişkin örnekler sunmuştur. Hancock'a göre uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlanan yardımların çoğu aslında ulaşması gereken yerlere ulaşmamıştır, bunun yerine belirli bürokratların servetlerini çoğaltmıştır. Çoğunlukla uluslararası yardımlar, kamu çıkarından çok kendi menfaatini düşünen hükümetlerin yerlerini sağlamlaştırmasına katkı sağlamıştır. Yardımlar ulaştırılması gereken yerlere aktarılmaktansa, ekonomik kalkınmaya hiçbir katkısı olmayan projelerle boşa harcanmıştır. 1960'tan bu yana Sahra-altı Afrika yaklaşık 500 milyar dolarlık yardım almıştır, ancak geçmiş birkaç on yılda kıta daha da yoksullaşmıştır.⁴⁰⁰

Afrika milli devlet bilinci yüzlerce etnik grubun var olmasından dolayı oluşamamıştır. Bu durum Afrika'da az gelişmişliğin birinci nedenini oluşturmaktadır. İkinci önemli sebebi de birçok Afrika devletinde yolsuzluk olarak ortaya çıkan kötü yönetim sorunudur. Afrika'ya gönderilen yardımların birçoğundan eski sömürgeci ülkelere yakın olan liderler yararlanmaktadır. Afrika'ya yapılan yardımlar veya doğal kaynaklardan elde edilen gelir halka yansımamaktadır.⁴⁰¹ Bu durum birçok Afrika ülkesinin hala görüntüde yoksul olmasının arka sebeplerinden biridir. Bu sorunun sonucu olarak sosyo-ekonomik geri

³⁹⁹ Tepebaş, a.g.m

⁴⁰⁰ Chachage Seithy L. Chachage, "Dış Yardım ve Afrika'nın Kalkınması", Çev. Gökhan Yivciger, I. Türk-Afrika Zirvesi, 2005, s.19

⁴⁰¹ Numan Hazar, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Afrika İlişkileri", s.248

kalmışlık sorunu derinleşmiştir. Fakat Afrikalıların ‘Afrika kendi sorunlarını kendisi çözmelidir’ söylemiyle Afrika Birliği Örgütü kurulmuş ve az gelişmişlik sorununun çözümü için ‘ The New Partnership for Africa’s development –NEPAD’ adıyla yeni bir program geliştirmişlerdir.⁴⁰²

Afrika ülkeleri gelişmiş ülkelerden ve Bretton Woods Kurumlarından yardım arayışında olmuşlardır. Geçmiş yıllar içerisinde bu ülkelerin çoğunda finansal kaynak akışı gerçekleşmiş olmasına rağmen, sosyo-ekonomik durum yine de daha fazla tahribata uğramıştır. Bu durum dünya çapında lider kuruluşlar olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası(WB)’nin desteğiyle 1970’lerin sonlarında oluşturulan ve Afrika ülkelerindeki zayıf ekonomik koşulları yeniden düzenleme aracılığıyla olan Yapısal Uyum programları (SAPs) bağlamındadır. Bu kurumlar, sonunda ekonomik durumu daha da kötüleştirilmiş, yaşam standartlarını, sağlık ve eğitim imkânlarını düşürmüş ve dış borçların daha da yükselmesine öncülük etmiştir.⁴⁰³

Temmuz 2005'teki G-8 toplantısı ve Bob Geldof’un Afrika’nın borçlarını silinmesi için dünya genelindeki Rock konserleri aracılığıyla düzenlediği eylemler, zengin ülkelerin isterlerse yoksul ülkeleri içinde buldukları durumdan kurtarabilecekleri aldanışının hala devam ettiğini göstermiştir. Borçlar silinse bile bu geçici bir çözüm olmuştur ve zaman içinde Afrika yeniden borçlanmak durumunda bırakılmıştır.⁴⁰⁴ Afrika ülkelerine her türlü yardımın uygulanmasında amaca uygun olup olmadığı, nereye gittiği, muhataplarının kimler olduğu, yardımın istenilen hedefe doğru yol alırken nasıl bir süreçten geçtiği iyi tespit edilmeli, takibi doğru bir şekilde yapılmalıdır.

Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV. AIDS, sıtma ve öteki hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi başlıkları adı altında belirlenen hedefleri içeren⁴⁰⁵ BM’nin Milenyum Kalkınma hedefleri (MKH) yatırımlarına en çok ihtiyaç duyan ve sürekli yoksulluk sorunuyla karşı karşıya kalmaya müsait bölge Sahra-Altı bölgesi Afrika ülkeleridir. Milenyum projesi tarafından öne sürülen beş yapısal neden olarak şunlar öne sürülmüştür; çok yüksek

⁴⁰² a.g.e

⁴⁰³ a.g.e, s:1

⁴⁰⁴ a.g.e, s.20

⁴⁰⁵ IRIB World Service, ‘‘Milenyum kalkınma hedefleri , BM Genel Kurulunda’’, 20 Eylül 2010, (Çevrimiçi) <http://turkish.trib.ir/guncel-yazilar/haber-yorum/item/239617-milenyum-kalk%C4%B1nma-hedefleri--bm-genel-kurulunda> (Erişim tarihi 30.01.2012).

ulaşım masrafları ve ufak piyasalar(bu durum karayla çevrili ÷lkelerde daha da risklidir), düşük verimlilikte tarım, çok fazla hastalık yükü, tarihten gelen olumsuz jeopolitik geçmiş ve yurtdışından teknolojinin çok yavaş getirilmesi. Yardımlar bu gerçekleri ve bunların altında yatan sebepleri hesaba katmalıdır. Yardımların etkin olabilmesine engel olabilecek etmenler (çeşitli kapasite ve sürdürülebilirlik eksikliği de dahil), uygulanabilir metodlarla, geçmiş deneyimlerden ders alınarak ve tarafların büyük bir bölümünden fikir alınarak ele alınmalıdır.⁴⁰⁶

1998-2000 dönemi Afrika'nın geneline bakıldığında , Afrika'nın henüz kendi sorunlarını ele alamadığını, Avrupa'nın, Amerika'nın ve diğer devletlerin etkisi altında hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Ancak günümüze yakın zamanda Afrika meselelerine bakıldığında Afrikalıların artık problemlerini kendi içlerinde çözmeye başladıklarını, kıtaya dış güçlerin mümkün olduğu kadar daha az müdahale etme fırsatı verdiklerini söylemek mümkündür.⁴⁰⁷

Türkiye Afrika'yı ihmal eden değil, önemseyen ve pratikte çabalarını gösteren dış politika anlayışı ile Afrika kıtasıyla siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler kaydetmiştir ve global aktör olma yolunda dış politikasına yön vermektedir. Afrika ÷lkeleriyle kurduğu ilişkilerde kazan kazan anlayışıyla iki tarafında menfaatini düşünerek iki taraflı kalkınmayı hedefleyen politikalar izlemiştir.

Sonuç olarak bu bölümde Türkiye'nin Afrika'ya Açılımda vizyon olarak değişiminin nedenleri üzerinde durulmuş, AK Parti dönemi değişen dış politika algısıyla Afrika'ya açılımın ve ilişkilerde hızlanan seyrin bir gereklilik oluşunun birbirlerini tamamlayan ögeler olduğu savunulmuştur. Türkiye AK Parti döneminde Afrika ile olan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerinde gelişmeler kaydetmiştir. AK Parti dönemi Afrika'ya açılımda küreselleşen dünya sisteminde ekonomik rekabetin de arttığı bilinciyle Türkiye'nin ekonomik ilişkilere ayrıca önem verdiği ve politikalarında daha çok ekonomik amacın ağırlıkta olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunda Afrika Açılımda kısa vadede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği hedefine yoğun ve istikrarlı bir çalışmanın sonucu ulaşmasıyla birlikte, orta vadede kıta ÷lkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadede ise bölgesel güç olma isteğinin ön planda olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin Afrika'ya Afrika'nın da Türkiye'ye ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır.

⁴⁰⁶ Zahra Nuru, "Afrika'nın Kalkınmasında Dış Yardımların Rolü ve Etkinliği(Sorunlar ve Çözüm Önerileri)", Çev. Hasan Öztürk, "Yükselen Afrika ve Türkiye", I. Türk – Afrika Kongresi 2005, (der.) Ahmet Kavas ve Hasan Öztürk, İstanbul:TASAM yayınları, 2006, s. 201.

⁴⁰⁷Ali Engin Oba "Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Bakışı ve Beklentileri", II.Türk-Afrika Kongresi,2006, İstanbul,s.3

Türkiye- Afrika ilişkilerinde siyasi anlamdaki gelişmeler olarak şunlar gerçekleşmiştir: 2005 yılı Afrika Yılı olarak ilan edilmiş ve 12 Nisan 2005 yılında Türkiye'ye Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü verilmiştir. Ekim 2008'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için yapılan oylamalarda Türkiye, 2009-2010 dönemi üyeliğine seçilmiştir. 2009-2010 yıllarındaki geçici üyeliği takiben Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi 2015-2016 dönemi geçici üyeliğine adaylığını da açıklamıştır. Türkiye Addis Ababa'da Ocak 2008 tarihinde yapılan 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısında Afrika Kıtası'nın "stratejik ortağı" ilan edilmiştir.

Türkiye-Afrika ilişkileri tarihinde daha önemli bir kademe olan 18-21 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul'da yapılan Türkiye ve Afrika İşbirliği Zirve toplantısında Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliğinin onaylanması gerçekleşmiştir. Bu zirve toplantısında "Türkiye Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: "Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" oy birliği ile kabul edilmiştir. Zirve toplantısında alınan kararların uygulamaya konulmasını izlemek için" Türkiye-Afrika Ortaklığı İşbirliği Çerçevesi" belgesi hükümleri uyarınca bir 'izleme mekanizması' da kabul edilmiştir.

Türkiye Afrika Bölgesel Örgütleriyle de ilişkilerini geliştirmiştir. Türkiye Afrika Kalkınma Bankasının bölge dışı 25. üyesi olmuştur. Yetkili makamlar ve ilgili kuruluşlarla yapılan görüş alışverişleri sonunda hazırlanan Türkiye'nin Afrika politikası ilkelerini içeren 'Strateji Belgesi' Başbakanlık Genelgesi olarak yayınlanmıştır. Bu genelge gereğince Dışişleri Bakanlığının gözetiminde bir "Afrika Stratejisi Eşgüdüm Komitesi" oluşturulmuştur. Afrika'daki temsilcilik sayısı 12'de 35'e yükselmiştir. Türkiye, bugüne kadar Birleşmiş Milletler Barış Gücü şemsiyesi altında birçok göreve katılmıştır.

Ekonomik alanda; 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi belgesi" hazırlanmıştır. İki taraflı ekonomik ve politik mekanizmalar oluşturulmuş ve ticaret heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri teşvik edilmiştir. 2003 yılında Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi dâhilinde, kıta ülkeleri ile ticaret hacminin ve ekonomik işbirliği imkânlarının geliştirilmesi kararı alınmış ve bu karar başarıyla uygulanmıştır. Türkiye- Afrika dış ticaret oranı artmıştır. İki tarafın birbirleriyle daha sık iletişime geçmeleri adına THY kıtaya yönelik birçok uçuş seferleri düzenlemiştir. TUSKON, TÜSİAD, MÜSİAD gibi birçok STK ilişkilerin gelişmesinin hızlanması ve ikili görüşmelerin gerçekleşmesi adına kongreler, programlar

organize etmiştir. Örnek olarak TUSKON “Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü Programları” düzenlemiştir ki bu program sayesinde her yıl ülkelerin bakanları da bir araya gelme fırsatı bulacaktır. Afrikalı üst düzey yetkilileri de Türkiye ile ticareti teşvik edici açıklamalarda bulunmuş ve kolaylaştırıcı önlemler almışlardır. Başta inşaat sektörü olmak üzere Afrika kıtasına yönelik yatırımlar gerçekleşmiştir. İki tarafta karşılıklı kazanç anlayışında olduklarını ispatlamışlardır.

Sosyal ve kültürel alanda birbirini daha çok keşfetmeye ihtiyacı olan Türkiye ve Afrika ilişkilerine yönelik üniversiteler Afrika çalışmaları başlatmıştır, birçok Afrikalı öğrenciye burs verilmiştir. Ülkeler arası öğrenci ve akademisyen değişimi sağlanmıştır. Özellikle kurban bayramı gibi Müslüman âlemi için değerli zamanlarda TİKA, İHH gibi kurum ve kuruluşlar aracılığıyla Afrika’ya yardımlar gönderilmiştir. Basın ve medyada etkin haberler yapılmaya özen gösterilmiştir.

Bölümde ayrıca yardımların nasıl ve nereye ne şartlarda gittiğine dair dikkat edilmesi hususunda uyarıda bulunulmuştur. Diğer güçlerin kıtaya yönelik yaptığı yardımların arkasındaki bazı nedenler anlatılmaya çalışılmıştır. Kimi zaman kıtaya yönelik ulaşamayan yardımlar yerine kıtanın gerçek bir kalkınmaya ihtiyacı olduğu üzerine vurgu yapılmıştır.

Küresel ekonomik rekabetin hız kazandığı günümüz dünyasında Türkiye ve Afrika birbirine uzak değil imkânların kolaylaşmasıyla birbirine yakın coğrafyalar olmuştur. Bu yakınlaşma karşılıklı birbirlerini daha iyi anlama ve tanıma fırsatı sunmuştur. Tarihten gelen yakınlık bağları ve karşılıklı bağımlılık farkındalığıyla iki taraf birbirini güçlendirip kalkındırabilecektir. İki toprak parçasının da kendine has değerleri ve güçleri mevcuttur. Bunlar birbirine zincir gibi birleştiği zaman ortaya büyük bir sinerji çıkacaktır. Türkiye’nin Afrika Açılımına yönelik siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel girişimlerinin çabaları da bu hedefe ulaşmaktır.

V. BÖLÜM

SONUÇ

Türk dış politikasında Afrika Açılımı başlıklı bu çalışmada Türkiye-Afrika ilişkileri tarihsel bir perspektiften yola çıkarak anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümü giriş bölümünde çalışmanın konusundan, amacından, hangi sorulara cevap aradığından, yönteminden, bölümlerin içeriğinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın genel içeriğinde Türkiye- Afrika ilişkileri, Osmanlı döneminden 1923 Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar geçen dönem, 1923-1998 yılları arası dönem ve 1998 Afrika Açılımından günümüze kadar geçen dönem ilişkileri olarak üç boyutta incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Osmanlı döneminde kıta ile ilişkilerin iyi olduğundan, coğrafi keşifler sonucu Avrupalıların yeni sahalar keşfedip sömürgecilik anlayışını yaydığından, Osmanlı'nın sömürgecilik faaliyetlerinin yavaşlamasındaki etki ve katkısından, en son olarak Osmanlı'nın 1912 Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgali sonucu kıtadan ayrılışından bahsedilmiştir.

1923 Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında, Türkiye'nin yeni kimlik oluşum çabaları ve ilgi alanlarının farklı konular oluşu sebebiyle Afrika ile ilişkiler bağımsızlık yolunda olan ülkelere manevi destek vermekten öteye gidememiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası demokrasi, insan hakları, ulusal egemenliğe saygı gibi anlayışların ön plana çıktığı uluslararası sistemde birçok Avrupalı güç, sömürge altındaki Afrika ülkelerine bağımsızlık vermek durumunda kalmışlardır. Bağlantısızlar sonraki yıllarda Afrika Birliği'nde kendilerini göstermişler ve nihayetinde Birleşmiş Milletlerde oy kapasitesi yüksek bir çoğunluk halini almışlardır. Türkiye Soğuk Savaş yılları boyunca Batı merkezli politikalar izlemiş bu durum da Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri etkilemiştir.

Soğuk Savaş yılları boyunca Türkiye Afrika kıtasına ilgisiz kalmış ve kıtayı Sovyet eksenine girmeye aday bir coğrafya olarak görüp ilişkilerini geliştirmemiştir. Soğuk Savaş yıllarında güvenlik odaklı dış politika izleyen Türkiye, çift kutuplu sistemin çökmesiyle farklı arayışlara

yönelmiştir. Çok yönlü dış politika anlayışını benimseyen Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde ‘‘1998 Afrika’ya Açılım Eylem’’ Planına kadar belli bir seviyeye gelememiştir. İsmail Cem’in dışişleri bakanı olduğu dönemde gündeme gelen 1998 Afrika’ya açılım Planı, Afrika ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ancak, Türkiye’nin yaşadığı içsel bunalım yılları, yönetimdeki istikrarsızlık, ekonomik krizler gibi nedenlerle bu plan birkaç adımdan öteye gidememiştir. 2002 AK Parti dönemi değişen Türk dış politikası ilkeleri ve Türkiye’nin iç ortamının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanda belli bir aşama kaydetmesi ile Afrika’ya Açılım Planı yeniden şekillenmiş ve ilişkilerin gidişatı hız kazanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türk Dış Politikasında değişen vizyon ve AK Parti dönemi değişen dış politika algısına değinilmiştir. Ahmet Davutoğlu’nun dışişleri bakanı olarak göreve gelmesiyle birlikte Türk dış politikasındaki ilkeler yeni bir boyut kazanmış, yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Türk dış politikasının ana parametrelerini oluşturan özgürlük-güvenlik dengesi, komşularla sıfır problem ilişkisi, çok boyutlu çok kulvarlı ilişkiler, yeni bir diplomatik üslup, ritmik diplomasi, merkez ülke olma gibi kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Davutoğlu’nun dış politika vizyonu; ‘‘siyasi diyalog, bölge ülkeleri arasında her ülkenin ve halkların karşılıklı yararına olacak şekilde ‘‘karşılıklı ekonomik bağımlılık’’ yaratılması, bölgede genel çerçeve içinde düzen, istikrar ve refahı temin edici misyonlar üstlenmektir şeklinde özetlenebilmektedir. En sonunda dış politikanın yeni vizyonunu oluşturan ilkelerin uygulanma noktasındaki eleştirilere yer verilmiştir.

Türk dış politikasında yaşanan bu değişim her türlü tartışmaya açık olsa da aslında bir gerekliliğin sonucudur. Ortadoğulaşma gibi herhangi bir yöne kayış değildir. Türk Dış Politikasında izlenen politikalarda, tüm noktalarla mesafeli ama her noktada aktif olabilmek, küresel rekabette etkin bir global aktör olabilmek esastır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem değişmiştir. Türkiye’nin de bu değişime ayak uydurabilmek adına yeni bir vizyon belirlemesi ve dış politika algısını değiştirmesi gerekli olmuştur. Yeni Türk Dış Politikasını sadece AK Parti’nin ideolojik alt yapısı ile açıklamak da yeterli değildir. Sistemin doğasından kaynaklanan etkenler de hesaba katılmalıdır.

Bu değişimin teorikten pratiğe geçişi , AK Partinin iktidara gelmesi ve Ahmet Davutoğlu’nun dış işleri bakanı olarak göreve gelmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Küreselleşen dünya

sisteminde ülkeler farklı stratejilerle rekabet alanında var olurken, Türkiye dış politikasında tarihsel bağlarına da olan inancıyla yumuşak güç odaklı politikalar izlemektedir. Afrika gibi uzak coğrafyalara da yaklaşımı bu değer ölçüsünde şekil almakta ve karşılıklı çıkar gözetilmektedir.

Türkiye'nin yeni dış politika vizyonu, Türk Dış Politikasında en ciddi ihmale uğramış kıta bağlantısını Afrika olarak görmektedir. Davutoğlu yeni bir stratejik tanımlama ve planlama ihtiyacı içerisinde olan alanlardan birinin Afrika kıtası olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde AKP Dönemi Türkiye-Afrika Açılımının genel resmi başlığıyla AK Parti dönemi gelişen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler incelenmiştir.

Türkiye'nin temel misyonu, bölgesel bir güç olarak küresel işbirliğine katkı sağlamak, bölgesel coğrafyada güven ve istikrarın tesisi için ikili ilişkileri karşılıklı kazan-kazan anlayışıyla gerçekleştirebilmektir. AK Parti dönemi Afrika'ya açılımda küreselleşen dünya sisteminde ekonomik rekabetin de arttığı bilinciyle Türkiye'nin ekonomik ilişkilere ayrıca önem verdiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunda Afrika Açılımında kısa vadede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği hedefine yoğun ve istikrarlı bir çalışmanın sonucu ulaşmasıyla birlikte, orta vadede kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadede ise bölgesel güç olma isteğinin ön planda olduğu vurgulanmıştır.

Afrika Açılımının Türkiye açısından Türk dış politikasının çok yönlülüğüne katkısı, Türkiye ekonomisinin üretim ve ihracat denkleminde katkısı ve Afrika'da Türkiye'nin gerçekleştirdiği insani diplomasi boyutu vardır.

Siyasi anlamda Türkiye şu gelişmeleri kaydetmiştir; genel olarak Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar nezdinde de Afrika ülkeleriyle temasların arttırılmıştır. 2005 yılı Afrika Yılı olarak ilan edilmiş ve 12 Nisan 2005 yılında Türkiye'ye Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü verilmiştir. Ekim 2008'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için yapılan oylamalarda Türkiye, 2009-2010 dönemi üyeliğine seçilmiştir. 2009-2010 yıllarındaki geçici üyeliği takiben Türkiye,

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi 2015-2016 dönemi geçici üyeliğine adaylığını da açıklamıştır. Türkiye Addis Ababa'da Ocak 2008 tarihinde yapılan 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısında Afrika Kıtası'nın "stratejik ortağı" ilan edilmiştir.

Türkiye-Afrika ilişkileri tarihinde daha önemli bir kademe olan 18-21 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul'da yapılan Türkiye ve Afrika İşbirliği Zirve toplantısında Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliğinin onaylanması gerçekleşmiştir. Bu zirve toplantısında "Türkiye Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: "Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" oy birliği ile kabul edilmiştir. Zirve toplantısında alınan kararların uygulamaya konulmasını izlemek için" Türkiye-Afrika Ortaklığı İşbirliği Çerçevesi" belgesi hükümleri uyarınca bir 'izleme mekanizması' da kabul edilmiştir.

Türkiye Afrika Bölgesel Örgütleriyle de ilişkilerini geliştirmiştir. Türkiye Afrika Kalkınma Bankasının bölge dışı 25. üyesi olmuştur. Yetkili makamlar ve ilgili kuruluşlarla yapılan görüş alışverişleri sonunda hazırlanan Türkiye'nin Afrika politikası ilkelerini içeren 'Strateji Belgesi' Başbakanlık Genelgesi olarak yayınlanmıştır. Bu genelge gereğince Dışişleri Bakanlığının gözetiminde bir "Afrika Stratejisi Eşgüdüm Komitesi" oluşturulmuştur. Afrika'daki temsilcilik sayısı 12'den 35'e yükselmiştir. Türkiye, bugüne kadar Birleşmiş Milletler Barış Gücü şemsiyesi altında birçok göreve katılmıştır.

Ekonomik alanda; 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi belgesi" hazırlanmıştır. İki taraflı ekonomik ve politik mekanizmalar oluşturulmuş ve ticaret heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri teşvik edilmiştir. 2003 yılında Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi dâhilinde, kıta ülkeleri ile ticaret hacminin ve ekonomik işbirliği imkânlarının geliştirilmesi kararı alınmış ve bu karar başarıyla uygulanmıştır. Türkiye- Afrika dış ticaret oranı artmıştır. İki tarafın birbirleriyle daha sık iletişime geçmeleri adına THY kıtaya yönelik birçok uçuş seferleri düzenlemiştir.

Yeni dönemde devlet dışı aktörler Türk dış politikasının geçmişinde hiç olmadığı kadar kendisini göstermiştir. TUSKON, TÜSİAD, MÜSİAD gibi birçok kurum ve kuruluşlar ilişkilerin gelişmesinin hızlanması ve ikili görüşmelerin gerçekleşmesi adına kongreler, programlar organize etmiştir.

Sosyal ve kültürel alanda birbirini daha çok keşfetmeye ihtiyacı olan Türkiye ve Afrika ilişkilerine yönelik üniversiteler Afrika çalışmaları başlatmıştır, birçok Afrikalı öğrenciye burs verilmiştir. Ülkeler arası öğrenci ve akademisyen değişimi sağlamıştır.

Son otuz yıldır dünya önemli bir dönüşümden geçmektedir. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler özellikle ekonomik ve kültürel yaşamı derinden etkilemiştir. Küreselleşmenin etkisiyle Afrika'da yaşanan bir sorunun Orta Asya'yı etkileyebildiği yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Türkiye de değişen dünya şartları doğrultusunda izlediği politikalarda önemli güncellemeler olmuştur. Türkiye daha etkin bir dış politika izlemeye başlamıştır. Uluslararası sistem ve dengeler yeniden şekil alırken, tarihi ve içinde bulunan coğrafyayı stratejik bir değer olarak algılayarak, yeni aktörleri ön plana çıkartan, bölgesinde ve dünyada yapıcı ve uzlaşmacı bir rol üstlenmiştir. TİKA da bu politikalarda rol alan aktif kurum ve kuruluşlardan biri olarak, Afrika kıtası dahil dünyanın pek çok yerinde sosyal ve kültürel projeler yürütmektedir. TİKA'nın başlıca faaliyet alanını oluşturan sosyal ve kültürel projeler, aynı tarihi geçmiş ve mirası paylaşan Afrika ülkeleri ile de Türkiye'nin yakınlaşmasını sağlamaktadır.

TİKA, İHH gibi kurum ve kuruluşlar bölgeye insani yardım boyutunda birçok girişimde bulunmaktadır. Türkiye, özellikle eğitim, sağlık, alt yapı vb. insani alanlarda ortaya koyduğu faaliyetler ile birlikte, Afrika'daki varlığını güçlendirmek istemektedir. Aynı şekilde Afrika ülkeleri de bugün itibarıyla Türkiye'nin teknik ve ekonomik gelişmişliğinden ve tecrübelerinden faydalanmayı tercih etmektedir. Bu tercihte, Türkiye'nin bölgedeki Osmanlı geçmişi oldukça önemli bir yere sahiptir.

Dolayısıyla, karşılıklı beklentiler çerçevesinde her açıdan yarar sağlayan ikili-bölgesel münasebetlerin bundan sonra daha yoğun bir şekilde geliştirilebilmesi için zemin hem tarihsel hem de konjonktürel açılardan fazlasıyla müsait olup, bunun mümkün olduğunca geliştirilmesi ve farklı sahalara taşınması gerekmektedir. Başta ABD, AB ülkeleri, Japonya, Çin olmak üzere birçok ülkenin Afrika'ya artan yoğun ilgisi, hiç kuşkusuz Türkiye açısından bir takım zorluklara yol açacak olsa da, küresel bazlı yeniden yapılanma ve denge arayışları Türkiye açısından bir takım fırsatları da beraberinde getirmektedir.

İnsani yardımların gerçekleştirilmesini, Türkiye'nin kıtadaki diplomatik temsilciliklerinin sayısının artırılmasını ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği ve ticaret anlaşmalarının

imzalanmasını ve Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik uyguladığı tüm siyasi, ekonomik, sosyal programlar Afrika kıtası ile yakınlaşılmasını, iki tarafın birbirini daha iyi tanınmasını ve her iki ülkenin kalkınmasını amaçlamaktadır.

Türkiye'nin sanayi ve dış ticaret altyapısı, Afrika ekonomilerini tamamlayıcı özellikler taşımakla birlikte Afrika'nın çok sayıdaki Türk KOBİ'si açısından hedef pazarlardan biri konumunda bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi noktasında tarihsel ve kültürel bağlarımızın önemini de göz ardı etmek mümkün değildir.

Çok uzun vadeli bir sorun olan kalkınma sorunu, Afrika'da çok boyutludur. Afrika halkları; milli devlet oluşturma süreçlerini tamamlamalı, kendi doğal kaynaklarına sahip çıkmalı, kötü yönetim ve yolsuzluk gibi sorunların üstesinden gelmelidir. Ancak ondan sonra insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin yerleşmesi beklenmelidir.

Kıtaya yönelik yapılan yardımlara gelince; yardımların niteliğini, yardım kaynaklarının uygun şekilde akışını ve beşeri kalkınma için politika ve programların net bir şekilde tasarlanmasının iyileştirilmesi ve buna ek olarak düzenlenen ölçüler yoluyla yardımların denetlenmesi yardımların etkinliği ve verimliliği için en iyi önlem olmaya devam etmektedir.

Kıtaya yönelik ziyaretler, verilen siyasi mesajlar, yapılan anlaşmalar, ekonomik projeler ve yatırım fırsatları, Türkiye'nin Afrika kıtasına giderek daha fazla önem vereceğini göstermektedir. Bu hem Türk dış politikasının çeşitlenmesinin ve farklı jeostratejik havzalarda derinlik kazanmasının hem de Afrika'nın 21'inci yüzyılda artan öneminin bir tezahürüdür.

Afrika ülkeleri son on yılda altyapı, yatırım, doğal kaynakların etkin kullanımı ve ticaret alanlarında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Buna rağmen Afrika, sömürgecilik döneminin derin izlerini taşımaya devam etmektedir. Afrika'nın iç yapısal sorunları, fakirlik, siyasi istikrarsızlık, iç savaşlar, kötü yönetim, yolsuzluk, altyapı eksikliği, verimsizlik, Afrika kıtasının hakiki potansiyelini gerçekleştirilmesine imkan vermemektedir.

Afrika'nın genel sorunu üretimin çok düşük seviyelerde olmasıdır. Türkiye'de her daim istenilen miktarda üretim yapılamamasının nedeni ülkedeki girdi ve çalışan maliyetlerinin yüksekliği iken, Afrika'daki üretimsizliğin nedenleri sermaye eksikliği ve yetersiz eğitilmiş iş gücü olarak kendisini göstermektedir. Bilgi birikimi ve tecrübeye sahip Türkiye ile doğal kaynaklar nedeniyle girdi maliyetleri daha düşük olan ve vasıfsız işçi ücretleri konusunda Türkiye'ye oranla oldukça avantajlı olan Afrika kıtası biraraya getirildiğinde bu bölgenin önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin kıtaya doğrudan yatırım yapması; kıtaya istihdam, toplumu tüketimden üretim toplumuna dönüştürme, kıta ülkeleri milli gelir artışı ve ülkelerin dünya ekonomisine üretim yapan birer aktör olarak dâhil olabilmesine katkı sağlayacaktır. Türkiye'de pahalı girdi maliyetleriyle üretim yapmak zorunda kalan Türk üreticisi ise, Afrika'daki ucuz girdi maliyetleri sonucu dünya kalitesinde ürettiği ürünleri sonunda dünya pazarı fiyatına mal edebilecek ve dünya ile rekabet şansı artacaktır. Bu işbirliği hem Türkiye'nin hem de Afrika kıtasının zenginliğini arttıracak, her iki bölgenin de kalkınmasını hızlandırabilecektir.

Türkiye bir yandan iş adamlarının önünü açmaya devam ederken, diğer yandan bölgenin istikrarı için uluslararası platformlarda Afrika merkezli gelişmelerin içinde yer almalı, Afrika halklarının güvenlik, gelişme ve kalkınma haklarını savunmaya devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

CEMAL, Hasan. **Türkiye'nin Asker Sorunu**. Ankara: Mega Basım Doğan Egomont Yayıncılık. 2010.

DAVUTOĞLU, Ahmet. **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu** . Ankara: Küre yayınları. 2001.

FIRAT, Melek. **Yunanistan'la İlişkiler**. ed. Baskın Oran. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler, Yorumlar. İstanbul: İletişim Yayınları. 2009.

G.KIZILARASLAN, Atilla. **Türkiye ve Afrika Ülkeleri Arındaki Ekonomik İlişkiler, Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları STK'lar: İş Birliği ve Kalkınma**. İstanbul: TASAM yayınları .2009.

HAZAR, Numan. **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye İlişkileri**. Ankara: Uşak Yayınları. 2011.

İNAT Kemal, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran. **Türk Dış Politikası Ortadoğulaşıyor mu?** . İstanbul: Küre yayınları. 2009.

IŞIK, Yusuf. **Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi: Türkiye'nin Konumu ve Öneriler**. İstanbul: Mas Matbaacılık. 2006.

KAVAS, Ahmet. **Afrika'da Sömürgeciliğin 19.yy İkinci Yarısına Kadar Kurulmasında Osmanlı Devleti'nin Rolü . I.Türk- Afrika Kongresi** . İstanbul: TASAM Yayınları 2005.

KAVAS, Ahmet, **Osmanlı-Afrika İlişkileri**. İstanbul: Tasam Yayınları. 2006.

MEREDİTH, Martin. **The State Of Africa**. London: Simon & Schuster. 2006.

MUNGARA, Caroline Gathoni. **Afrika'da Sağlık Koşullarının Geliştirilmesi**. çev.Ufuk Tepebaş. Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma. İstanbul: TASAM Yayınları. 2009.

NURU, Zahra. **Sahra altı Afrika'da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar**. TASAM Yayınları .2007.

ORAN, Baskın. **1960-1980: Göreceli Özerklik : Dönemin Bilançosu**. ed. Baskın Oran. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. C.1 İstanbul: İletişim Yayınları. 2009.

ORAN, Baskın. **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**. Ankara: Işık Yayıncılık.1979.

ORAN, Baskın. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. İstanbul: İletişim Yayınları. 2009.

ONAR Nora Fisher. **Democratic Depth: The Missing Ingredient in Turkey's Domestic Foreign Policy Nexus?**. Another Empire ? A Decade Of Turkey's Foreign Policy Under The Justice and Development Party . der. Kerem Öktem, Ayşe Kadioğlu ve Mehmet Karlı. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları . Mayıs 2012.

ÖKE, Mim Kemal. **Derviş ve Komutan**. İstanbul: Alfa yayınları. 2004.

ÖZDALGA, Haluk. **Kötü Yönetilen Türkiye**. İstanbul: Mas Matbaacılık. 2005.

ÖZKAN, Mehmet. **Türkiye'nin Afrika Politikası 2009**. SETA Türk Dış Politikası Yıllığı.2009.

SANDER, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**. Ankara: İmge Kitabevi. 2007.

SÖNEZOĞLU, Faruk. **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**. İstanbul: Filiz Yayınevi. 2005.

TAYYAR, Şamil. **Kıt'a Dur**. İstanbul: Timaş Yayınları. 2009.

UÇAR, Ahmet. **Güney Afrika'da Osmanlılar**. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın. 2007.

ÜNAY, Sadık. **Ekonomik Küreselleşme Çağında Diplomasi: Türkiye'nin Yeni Dış Politikası ve Rekabet Devleti**. SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2009. İstanbul: SETA Yayınları. 2011.

YILDIZ, Abdülhamit. **Parlayan Yıldız Afrika, Afrika'nın Farklı Beyazları**. İstanbul:İnno Yayıncılık.2008.

ZENGİN, Gürkan. **Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi**. İstanbul: Inkılap Kitapevi. 2010.

Sürelî Yayınlar

AFACAN, İsa. **Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı**. Ortadoğu Analiz. 2012.

AKGÜN, Birol. **Erdoğan'ın Afrika Turu: Türkiye ve Afrika'nın Birbirlerini Keşfi**. Stratejik Düşünce Dergisi.S.39. 2009.

ALPAY, Yalın. **Türkiye ve Afrika Neden Ekonomik İşbirliği Yapmalıdır?.** Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar): İşbirliği ve Kalkınma. TASAM Yayınları 2009.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli. **The Turkish Model and Democratization in the Middle East.** Arab Studies Quarterly, C. 27, No:1&2. 2009.

ARAL, Berdal. **Turkey in the Security Council: Its Election and Performance.** Insight Turkey, C.XI, S.4 .2011.

ARAS, Bülent. **Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy .**SETA Policy Brief 2009.

ARAS Bülent ve Pınar Akpınar. **Türk dış politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi.**SETA 2011.

BEG, Par Kim. **Turkey's Potential as a Soft Power: A Call for Conceptual Clarity.** Insight Turkey .2008.

ÇAKIROĞLU, Perihan. **Güney Afrikalı Türk Lokumunu Çok Sever.** Referans. 2005.

ÇANDAR, Cengiz. **Türk Dış Politikasında Eksen Tartışmaları: Çok Kutuplu Dünya İçin Yeni Bir Vizyon.** SETA Analiz, S. 16 .2010.

DALAR Müge ve Adekeye Adebayo. **The Curse of Berlin: Africa After the Cold War.** Ankara: Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmalar Dergisi. 2012.

DAVUTOĞLU, Ahmet. **Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.** Insight Turkey C.10 ,No:1 .2008.

EROL, Mehmet Seyfettin. **11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset.** Gazi Akademik Bakış, C.1, S. 1. 2007.

HAZAR, Numan. **Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra**. Ankara: ORSAM.2012.

IBARRA, Miguel Angel de Bunes. **Barbaros Hayrettin Paşa ve Mağrib'in Osmanlılaşması**. OTAM .2001.

İPEK, Volkan. **Turkey- Africa Relations Between 1453-1919**. Afrika News .2010.

KALIN, Ibrahim. **Soft Power and Public Diplomacy in Turkey**. Perceptions, C.16, No: 3 2011.

KANAT, Kılıç Buğra. **AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From The West**.Insight Turkey C.12. No:1. 2010.

KEYMAN, Fuat. **Küreselleşme, Modernite ve Demokrasi Türk Dış Politikası 2009 ve Sonrası**. SETA Dış Politika Yıllığı. 2011.

KİRİŞÇİ, Kemal. **Turkey's 'Demonstrative Effect' and Transformation of the Middle**. Insight Turkey .C.13, No:2. 2001.

KÖSE, Talha. **Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi**. SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2010.

OBA, Ali Engin. **Türkiye-Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem Başlarken**. Stratejik Analiz .2008.

OĞUZLU, H. Tarık. **Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi**. Ortadoğu Analiz Dış Politika, C. I, S. 9. 2009.

ÖZKAN, Mehmet. **Türkiye'nin Afrika Politikası**. SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2011.

ÖZKAN, Mehmet. **What Drives Turkey's involvement in Africa.** Review of African Political Economy .2010.

RANGER, Terence. **The Uses and Abuses of History in Zimbabwe.** Nordic Africa Institute. 2005.

SOMUN, Hajrudin. **Turkish Foreign Policy in the Balkans and "Neo- Ottomanism": A Personal Account.** Insight Turkey, C.13. No: 3 .2011.

ŞAHİN, Mustafa. **Afrika Ülkelerinde Kalkınma Yardımları ve TİKA. Türkiye- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, , III. Çalıştay Raporu, Rapor No.22.** Ankara: TASAM Afrika Enstitüsü. 2007.

TEPECİKLİOĞLU, Elem Eyrice. **Afrika Kıtası'nın Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri.** Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, C. 1 S.2 2012.

UCHEHARA, Kieran E. **Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa.** Gazi Akademik Bakış , C.2, S.3 .2008.

YEŞİLTAŞ Murat ve Ali Balcı. **AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita.** Bilgi Dergisi. Kış 2011.

YİĞİTOĞLU, Ali İhsan. **2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi.** Hacettepe Üniversitesi Sosyo-Ekonomi Dergisi 2005.

İnternet Kaynakları

YENER, Ahmet Mahir **Sahra Altı Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkiler.»** 12-13 Aralık 2006.<http://www.tasamafrika.org/index.php/fr/archives/ii-international-turc-africain-congres/articles/190-sahra-alti-afrika-ile-ekonomik-ve-ticari-likiler-ahmet-mahir-yener>, erişim tarihi 06.01.2013.

AK Parti Resmi Sitesi . **Afrika'daki Büyükelçi Sayısı 35'e yükseldi.** 26 Kasım 2012.<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/afrikadaki-buyukelcilik-sayisi-35e-ulasti/34158>, erişim tarihi 12.03.2013.

AK Parti Resmi Sitesi . **Genel Başkan'dan.**<http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/genel-baskan>. Erişim tarihi 12.03.2013.

ALTAN, Can. **Afrika Birliği.** 12 Nisan 2010. <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. Erişim tarihi 02.05.2013.

ARAS, Bülent. **Afrika ve Türkiye.** 03 Mart 2010.. <<http://setav.org/tr/afrika-ve-turkiye/yorum/606>>. Erişim tarihi 21.02.2013.

ARMAĞANOĞLU, Fahir. **20.yy Siyasi Tarihi.** 22 Ekim 2008. <http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=897897.881126.2511495.0.0.php&Bandung'tan%20Ba%F0lant%FDs%FDzl%FD%F0a>>. Erişim tarihi 24.03. 2013.

ATAÖV, Türkkaya. **Afrika'nın Kendi Geçmişi.** <http://www.turksolu.org/294/ataov294.htm>, erişim tarihi 18.01.2013

AYBAR Sedat 1Şubat 2006, www.tasam.org.tr. «'Yeni Türk-Afrika Ekonomik İlişkileri ve Eski Engelleyici Söylem: Afro-Pesimizm'» 01 Şubat 2006 http://tasam.org.tr/TR/Icerik/4093/yeni_turk-afrika_ekonomik_iliskileri_ve_eski_engelleyici_soylem_afro-pesimizm. Erişim tarihi 02.12.2012

BAHAR, Halil İbrahim. **Afrika'ya Açılım.**23 Mart 2010.<<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1405>>. Erişim tarihi 16 .09.2012.

BAKANLIK, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri. **Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası.**
<http://www.mfa.gov.tr/aturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa>>.erişim tarihi
15.04.2013.

BAKARİ Muhammed **Türk-Afrika Sosyo-Kültürel İlişkileri.**İstanbul 24 Kasım 2005
<http://www.tasamafrika.org/index.php/arsiv/i-uluslararası-tuerk-afrika-kongresi/makaleler/162-tuerk-afrika-sosyo-kueltuerel-likileri-muhammed-bakar>.
Erişim tarihi 07.12.2012.

BRAUTİGAM, Deborah. **Africa's Eastern Promise: What the West Can Learn From Chinese Investment in Africa.**» 05 Ocak 2010
<<http://www.foreignaffairs.com/articles/65916/deborah-brautigam/africa%E2%80%99s-eastern-promise>, erişim tarihi 16.11.2012.

BRAUTİGAM, Deborah .**Africa's Eastern Promise: What the West Can Learn From Chinese Investment in Africa.** 05 Ocak 2010.
<http://www.foreignaffairs.com/articles/65916/deborah-brautigam/africa%E2%80%99s-eastern-promise>>. Erişim tarihi 16.11. 2012.

BOZTAŞ, Asena. **Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinde Proaktif Politalarının Teorik Analizi: Konstruktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi .** 31 Aralık 2011. <<http://sbe.dumlupinar.edu.tr/dergi/31/10.pdf>>. erişim tarihi 19.03.2013.

CAN, Aydın. **Türkiye ve Mazlum Milletler.** Çukurova Üniversitesi Turkoloji Araştırmalar Merkezi.
<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_turkiye_ve_mazlum_milletler.pdf>. erişim tarihi 12.04. 2013.

CEM Topbaş. **Türkiye-Afrika İlişkileri.** 23 Kasım 2005. İstanbul
<http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/35-ctopbas.pdf> . erişim tarihi 12.10. 2012.

DAVUTOĞLU Ahmet. **Turkey's Zero Problem Foreign Policy.**» 20 Mayıs 2010.
http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy
erişim tarihi 15.12.2012.

DİLEKÇİ, Bekir. **Fransız Sömürgeciliği ve Ahmet Bin Bella.**31 Ekim 2010.
<http://www.dogurehberi.com/kultur-sanat/fransiz-somurgeciligi-ve-ahmet-bin-bella-h4875.html> >. Erişim tarihi 12.01. 2013.

Dış Ticaret İstatistikleri , **Ekonomi Bakanlığı İnternet Sitesi.**
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=5¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>, erişim tarihi 29.10. 2012.

EROL Mehmet Seyfettin ve Ahmet Said Altın. «**Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek- Etkinlik Arayışları.**» 09.05.2012.
<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=646&konu=0&bolge=12> erişim tarihi 10.11.2012.

FIRAT, Melek. **Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.**12. 03. 2009<<http://www.tasamafrika.org/pdf/afk5/12-Prof-Melek-FIRAT.pdf>>. erişim tarihi 30.09.2012.

GÜNDOĞAN, Ali Osman. **Devlet ve Milliyetçilik** . 21 Nisan 2013.
<<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Devlet-ve-Milliyetcilik.pdf>>. erişim tarihi 30.04.2013.

HASGÜLER, Mehmet. **Loca Diplomasisinde Özel Konukluğa: 45 Yıl Sonra yine Kahire ve Bağlantısızlık Hareketi** 18 Temmuz 2009. <<http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=184>>. Erişim tarihi 15.02. 2013.

KALIN, İbrahim. **Türkiye'nin İnce Gücü.** 08 Şubat 2011
<<http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/81-ibrahim-kalin-tum-yazilari/561-turkiyenin-ince-gucu>>. Erişim tarihi 09 Mart 2013.

KAPLAMA, Erman. **1884-1885 Berlin Konferansı: Sömürgeciliğin Yasa Başlangıcı.** Ocak 2005.. <<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/ocak05/tr/aykon4.htm>>. erişim tarihi 21.02. 2013.

KARDAŞ, Şaban. **Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?** 12 Kasım 2008. <http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu10makale/saban_kardas.pdf>. erişim tarihi 07 Ocak 2013.

KESKİN, Muhittin. **Türk Dış Politikasında Paradigma Değişimi mi ?** .<http://www.ekopolitik.org/public/home.aspx> .erişim tarihi 25 şubat 2013.

KULAKLIKAYA, Musa. **Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımları.** 13 Aralık 2006, <http://www.tasamafrika.org/index.php/fr/archives/ii-international-turc-africain-congres/articles/193-tuerkiyenin-sahra-alt-afrikaya-yoenelik-kalknma-yardmlar-musa-kulaklikaya> erişim tarihi 09.11.2012.

KÜÇÜKKELEŞ, Müge. **Türk Dış Politikasına Avrupa'dan Bakmak.** 12 Mayıs 2012. <http://odak.setav.org/page/turk-dis-politikasina-avrupadan-bakmak/1174>. Erişim tarihi 11.01.2013.

MANSFIELD, Zuhal. **Türkiye İle Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Genel Görünümü.** 19 Kasım 2009. <http://www.zuhalmansfield.com.tr/tr/post/17/Turkiye-Ile-Afrika-Arasindaki-Ekonomik-Iliskilerin-Genel-Gorunumu> erişim tarihi 12.11. 2012.

MANSFIELD, Zuhal. **Türk Dış Politikasında Afrika : Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek- Etkinlik Arayışları.»** 3 Aralık 2007. <http://www.usgam.com/tr/> erişim tarihi 17.09.2012.

LASAY' Abar Jean Berchmans Labana, "**Türk-Afrika İlişkilerinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü**" .5. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi . **Dünyanın Meydan Okuması Karşısında Afrika Türk Diplomasisi İçin Ne Yararı Var?**. çev. Salim Başar .19 Kasım 2009. <http://www.tasam.org/>, erişim tarihi 16.11.2012.

OBA, Ali Engin. **Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Bakışı ve Beklentileri**. 2006. http://tasam.org/trTR/Icerik/3948/sahra_alti_afrika_ulkelerinin_turkiyeye_bakisi_ve_beklentileri. Erişim tarihi 15.03.2013

OBA, Ali Engin. **Türkiye'nin Afrika Politikası Etkinleşirken** .24 Aralık 2012. <http://www.tasamafrika.org/index.php/arsiv/makaleler/227-tuerkiyenin-afrika-politikas-etkinleirken>, erişim tarihi 14.03.2013.

ÖZTÜRK, Hasan. **Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Alternatif Olarak Afrika Açılımı**.03 Ekim 2012. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2227:tuerkiyenin-enerji-guevenlii-ve-alternatif-olarak-afrika-acilm&catid=80:analizler-afrika&Itemid=141 erişim tarihi 09.12.2012.

PALABIYIK, Adem. **Kriz Sonrası Yeni Uluslararası Siyaset Bağlamında yenilenen Türk Dış Politikası ve Ahmet Davutoğlu**. 02 04 2010. <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/46.pdf> erişim tarihi 14 Mayıs 2013.

RİSİAD(Rize Sanayici ve İşadamları Derneği). **TUSKON Başbakan Erdoğan ile Afrika Ziyareti Gerçekleştirdi**. 12 Ocak 2013.. <<http://www.risiad.org/rs/?p=1388>>. Erişim tarihi 24.03. 2013.

ROSENBER, Matt. **Berlin Conference of 1884-1885 to Divide Africa**. <<http://geography.about.com/cs/politicalgeog/a/berlinconferenc.htm>>. erişim tarihi 09.10.2012.

SAĞLAM, Serdar. **Türkiye'nin Henry Kissinger'ı: Ahmet Davutoğlu**. 10 Mayıs 2009<http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1241957853&year=2009&month=05&day=10>. Erişim tarihi 03 Ocak 2012.

ŞAHİN, Özgehan. **Türkiye'nin Afrika Açılımı**. 9 Temmuz 2010 <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1560:tuerkiyenin-afrika-acilm&catid=169:analizler-afrika>. Erişim tarihi 12.09. 2012.

TEPEBAŞ, Ufuk. **Sahra altı Afrika'nın Artan Önemi ve Türkiye** . 21 Eylül 2007 . http://www.tasam.org/trTR/Icerik/692/sahra_alti_afrikanin_artan_onemi_ve_turkiye>. Erişim tarihi 19.10. 2012.

TEPEBAŞ Ufuk. **G8'lerin Afrika'ya Yaklaşımı**. 13 Temmuz 2009.. http://tasam.org/tr-TR/Icerik/1103/g8lerin_afrikaya_yaklasimi Erişim tarihi 11 Ocak 2013.

Türk Silahlı Kuvvetleri Resmi İnternet Sitesi.. **Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları** 18 Eylül 2012.

<http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetle>. Erişim tarihi 06.02.2013.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi . **Türkiye Etyopya Siyasi İlişkileri ..** <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-etyopya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>>. erişim tarihi 28 .03.2013.

ÜLSEVER, Cüneyt. **Reel veya Oynak Merkezli Politika**. 06 Mayıs 2009.. <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11589007&yazarid=3>>. Erişim tarihi 12 Şubat 2013.

ZENTÜRK, Ardan. «**Demokrasinin dış politika boyutu**.» 05 Kasım 2010. <http://www.analitikbakis.com/NewsDetail.aspx?id=16732> erişim tarihi 02 Ocak 2013.

Akademik Tezler

AKKANLI, Sezgin. **Türk Dış Politikasında Afrika Açılım Stratejisi: Ekonomik, Kültürel Dinamikler ile Türkiye'nin Mağrip Bölgesi Politikası** .Yüksek Lisans Tezi: Çanakkale Üniversitesi. 2011.

AKKAYA, Adem. **Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi''**Ankara: Yüksek Lisans Tezi.2012.

ALPAR, Güray. **Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile İlişkilerini Geliştirmesinde Gambia Modeli**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.2007.

Raporlar

CDP REPORT. **Development challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries**. Department of Economic and Social Affairs. New York: United Nations Publications. 2005.

ORUÇ, Hüseyin..**Afrika Ülkelerinde Kalkınma Yardımları ve Türk Sivil Toplum Kuruluşları**. Türkiye-Afrika ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi III. Çalıştay Sonuç Raporu, Startejik Rapor No.22. Ankara: TASAM Yayınları. 2007.

TAŞLI, Ömer. **Afrika Ülkelerine Yapılan Yardımlar ve Türk Kızılayı**. Türkiye- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, III. Çalıştay Raporu. Rapor No.22. Ankara: TASAM Yayınları Afrika Enstitüsü.2007.

WALKER, Joshua W. **Introduction: The Sources of Turkish Grand Strategy - ‘Strategic Depth’ and ‘Zero-Problems’ in Context** 05 Mart 2009

<http://www2.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR007/introduction.pdf>>.

Erişim tarihi 21.01. 2012.

Gazete Makaleleri ve Haberleri

ACAR, Mustafa. **Bölgesel Aktör olabilir miyiz?** .22 Ağustos 2008.

http://us.zaman.com.tr/us-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=31024 erişim tarihi 22 .02. 2013.

ANADOLU AJANS. **Elması Birlikte Çıkaralım**. 6 Eylül 2012. <

http://www.radikal.com.tr/turkiye/elmasi_birlikte_cikaralim-1099422i >. Erişim tarihi 8 Ocak 2013.

ANADOLU AJANS . **Davutoğlu: 21. Yüzyıl Afrika Yılı Olacak**. 16 Aralık 2011.

<http://www.turkishny.com/hot-special-news/93-hot-special-news/74672-davutolu-21-yuzyl-afrika-yl-olacak/printing> erişim tarihi 12 Aralık 2012.

BİLİCİ, Abdülhamit. **Davutoğlu Yeni Osmanlıcı mı ?** 28 Kasım 2009.

<http://www.zaman.com.tr/arsiv/davutoglu-yeni-osmanlici-mi_921002.html> erişim tarihi 03 03.2013.

CEM, İsmail. **Ezberi Bozulan Türkiye'nin Önemi** .Mart 1998.

<http://www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt/1/sayi/2/ezberi-bozulan-turkiyenin-onemi> erişim tarihi 16.08.2012.

ÇANDAR, Cengiz. **Ahmet Davutoğlu ile Yeni Dış Politika**. 06 Mayıs 2009.. <
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11588932&yazarid=215>> erişim tarihi 20
.03.2012.

GORDON, Philip. **Davutoğlu was here**. 18 Mart 2010. <
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25071226/>>. Erişim tarihi 22.11. 2012.

GÜRSEL, Kadir. **Davutoğlu'nun Dünyasında bir Gezinti**. 29 Ocak 2009.
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1052949&AuthorID=78&Date=29.01.2009>>. Erişim tarihi 15 Şubat 2013.

KALIN, İbrahim. **Türkiye ve Afrika: Yeni bir stratejik ufka doğru**. 14 Ocak 2013.
http://www.zaman.com.tr/yorum_turkiye-ve-afrika-yeni-bir-stratejik-ufka-dogru_2040313.html erişim tarihi 21.03.2013.

KANAT, Kılıç Buğra. **Büyük Güçlerin Mücadele Alanı : Afrika**. 05 Mayıs 2012..
<http://zaman.com.tr/yorum_buyuk-guclerin-mucadele-alani-afrika_1268937.html>.
erişim tarihi 23.03.2013.

KARATAŞ, Aslıhan Altay. **Afrika Açılımı Ticareti Katladı**. 21 Kasım 2011.
<<http://yenisafak.com.tr/ekonomi-haber/afrika-acilimi-ticareti-katladi-21.11.2011-352261>>. Erişim tarihi 13 Eylül 2012.

KEYMAN, Fuat. **11 Eylül Sonrası Dünyada Türk Dış Politikası**. 15 Nisan 2005..
<http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-prof-dr-e-fuat-keyman-11-eylul-sonrasi-dunyada-turk-dis-politikasi_163628.html, >. Erişim tarihi 10.02. 2013.

KOHEN, Sami. **Davutoğlu ile Yeni Dönem**. 05 Mayıs 2009.
<<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1090914&AuthorID=58&Date=09.05.2009>>. erişim tarihi 12 Mart 2013.

KOHEN, Sami . **Yeni Dış Politika Anlayışı**. 27 Ocak 2009.
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1052061&AuthorID=58&Date=28.01.2009>>. Erişim tarihi 30.12. 2012.

ŞEYH, Şarm El. **Afrika Ortak Geleceğimiz**. 27 Haziran 2008..

<http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/babacan-afrika-ortak-gelecegimiz-02.07.2008-125630>>. Erişim tarihi 13.03. 2013.

TAVUKÇU, Sinan. **Türkiye-Bağlantısızlar Hareketi İlişkileri**. 27 Temmuz 2009.

<http://www.haber10.com/makale/16364/#.UcP45fnIb98>. Erişim tarihi 12 Ocak 2013

EKLER

Tablo 1:

	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyar \$)	47,253	63,167	73,476	85,535	107,215
AFRİKA	2,131	2,968	3,631	4,566	5,976
Kuzey Afrika	1,577	2,203	2,544	3,097	4,030
Sahra-Altı Afrika	554	765	1,087	1,469	1,947
Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyar \$)	49,409	69,492	79,889	139,576	170,057
AFRİKA	3,338	4,820	6,047	7,405	6,784
Kuzey Afrika	2,519	3,231	4,212	4,878	3,616
Sahra-altı Afrika	820	1,589	1,835	2,526	3,168

Tablo : 2

İthalat				
Milyon \$	2009	2010	2011	2012 (Ocak- Ekim)
Kuzey Afrika	2.237	3.098	3.342	2.705
Sahra Altı Afrika	1,7	1,725	3.424	2,203
Toplam	3,937	4,823	6,766	4,253
İhracat				
Kuzey Afrika	7,415	7,025	6,7	7,773
Sahra Altı Afrika	2,738	2,257	3,633	3,24
Toplam	10,153	9,282	10,333	11,013
Toplam Dış Ticaret hacmi	14,090	14,105	17,099	15,266

Tablo 3:

Milyon Dolar

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL İHRACAT TOPLAMI	1.159	1.234	1.818	1.655	1.373	1.521	1.697	2.131	2.968	3.631	4.566	5.976	9.063	10.180	9.283	10.334	13.357
Kuzey Afrika	986	980	1.502	1.344	1.087	1.150	1.267	1.577	2.203	2.544	3.097	4.030	5.850	7.445	7.025	6.701	9.444
Diğer Afrika	174	253	316	311	285	371	430	554	765	1.087	1.469	1.947	3.212	2.735	2.258	3.633	3.913

Milyon Dolar

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL İTHALAT TOPLAMI	1.994	2.197	1.758	1.687	2.714	2.819	2.696	3.338	4.820	6.047	7.405	6.784	7.770	5.700	6.414	6.767	5.922
Kuzey Afrika	1.618	1.813	1.493	1.404	2.257	2.115	2.138	2.519	3.231	4.212	4.878	3.616	5.267	3.542	4.306	3.342	3.309
Diğer Afrika	376	385	265	283	457	704	558	820	1.589	1.835	2.526	3.168	2.503	2.158	2.108	3.425	2.613

